

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'A GÖRE MÜNÂFİĞİN SÖYLEM BİÇİMİ

AYFER TOPRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. ALİ AKPINAR

Konya-2022

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayfer Toprak		
	Numarası	18810601232		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim /Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	✓	
Tezin Adı	Kur'ân'a Göre Münâfiğin Söylem Biçimi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYFER TOPRAK	
	Numarası	18810601232	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim / Tefsir Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒
		Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ALİ AKPINAR	
Tezin Adı	KUR'ÂN'A GÖRE MÜNÂFİĞİN SÖYLEM BİÇİMİ		

KUR'ÂN'A GÖRE MÜNÂFİĞİN SÖYLEM BİÇİMİ

Kur'ân'da çok sayıda ayet ve hususen Münâfikûn sûresi anlatılan münâfık kişiliği, sadece belli bir zamanda ve belli bir dönemde yaşamış bir topluluk değildir. Bin dört yüz yıl öncesinde hayata dâhil olan münâfık kişiliği, o günden bugüne varlığını sürdürmüş ve kıyamete dek sürdürmeye devam edecektir.

Bu kişiliği daha yakından tanımak amacı ile yapılmış olan bu çalışmada, hususen münâfığın söylem biçimi üzerinde durulmuştur. Münâfığın eylemlerini inceleyen pek çok akademik çalışma bulunmasına rağmen söylem biçimi üzerinde pek durulmamış olmasından dolayı, bu çalışmada özellikle söylem biçimi analiz edilmiştir.

Ayetler ışığında ele alınan 22 söylem biçimi, müfessirlerin yorumu ile irdelenmiş ve münâfığın söylemine dair somut çıkarımlar yapılmıştır.

Birinci bölümde münâfık kavramı ele alınmış, ayetler ışığında münâfık kişiliğine dair özellikler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, münâfığın söylem biçimleri 22 başlık altında ele alınmış, 22 söylem biçimi birçok tefsirden istifade edilerek analiz edilmiştir. Ayetlere dayandırılan söylem biçimleri, müfessirlerin yorumları ile beraber hadis, nüzul sebebi, kavram açıklamaları, psikolojik ve sosyolojik sentezler ile münâfık hakkında yazılan kaynak eserlerden istifade edilerek incelenmiş ve münâfığın eylemi ile söylemi arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Böylece münâfık kişiliğini daha yakından tanımaya, bireysel olarak münâfığın söylemine benzer söylemde bulunmaktan sakınmaya ve münâfıkça söylemde bulunanlara karşı tedbirli olmaya imkân sağlayan bir çalışma oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Nifak, Münâfık, Söylem.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	AYFER TOPRAK		
	Student Number	18810601232		
	Department	Department of Basic Islamic Sciences / Department of Interpretation		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. ALİ AKPINAR		
Title of the Thesis/Dissertation	MANNER OF DISCOURSE OF HYPOCRITES (MUNAFIQUN) ACCORDING TO THE HOLY QUR'AN			

MANNER OF DISCOURSE OF HYPOCRITES (MUNAFIQUN) ACCORDING TO THE HOLY QUR'AN

Characteristics of the hypocrite, described in numerous verses in the Qur'an and especially in a surah called Munafiqun, is not one that belonged to a particular community that lived at a certain time in a given period. The trait of the hypocrite, which existed one thousand and four hundred years ago, has continued its presence since the day and will do so until the Last Day.

This study mainly focuses on the characteristics while emphasizing on the discourse of the hypocrite. Although there are many academic studies examining the hypocrites' actions, ones that highlight the form of discourse are not in abundance and hence this study analyses the form of discourse.

22 forms of discourse are discussed in the light of the verses that were examined with the interpretation of the commentators and inferences were drawn about the discourse of the hypocrite.

In the first chapter, the concept of hypocrite is discussed and the characteristics of a hypocrite's personality are emphasized in the light of the verses.

In the second part, the forms of discourse of the hypocrite are discussed under 22 headings, and 22 forms of discourse are analyzed by adopt many interpretations. The forms of discourse based on the verses were examined by making use of the commentaries of the commentators, reason for the revelation, explanations of the concepts, psychological and sociological syntheses, and the source works written about hypocrites, and the relationship between the action and the discourse of the hypocrite was pointed out. Thus, an effort has been made to put forward a study that allows a detailed knowledge regarding the personality of the hypocrite, to avoid making statements similar to that of their discourse on an individual level, and to be cautious against those who speak in hypocrite-like manner.

Key words: Qur'an, Exegesis, Discord, Hypocrite, Discourse.

ÖNSÖZ

Kur'ân'da çok yönlü olarak anlatılan münâfık kişiliğinden birçok ayette bahsedilmiştir. Münâfıklara karşı dikkatli olmaları gereken Müslümanların, bu kişiliği yakından tanımları önemlidir.

Dışından Müslüman gibi görünüp inkârını gizleyen, kötülüğü emredip iyiliği engelleyen Müslümanların başına bir iyilik gelince üzülüp fenalık gelince sevinen ve Müslüman toplumunun içinde yaşayan münâfığın, dost görünümü altındaki düşman kişiliğini görmek hususi bir gayret ve farkındalık gerektirir. Kur'ân ayetlerinde münâfığın özelliklerini bildirilmekle beraber münâfığın neler söylediğini de anlatan ifadelere yer verilir. Bu ifadeleri referans olarak incelemeye çalıştığımız münâfığın söylem biçimleri, münâfık kişiliğini daha iyi tanımaya katkı sağlamak amacı taşımaktadır. Münâfığın söylemi analiz edilirken, bu söylemin altında yatan nedenler ve söylem ile eylem arasındaki ilişki durumu dikkate alınmıştır.

Müslüman ile münâfık arasındaki ayırt edici önemli faktörlerden biri söylem ve eylem bütünlüğüdür. Münâfık muhatabı etkileyici, kulağa hoş gelen söylemde bulunur. Müslüman da etkileyici konuşmalar yapar. Ancak münâfık etkili söyleminin ardından fesat çıkaran, zarar veren eylemlere koşturur. Müslümanın ise eylemi de söylemi gibi yararlı ve ıslah edicidir. Bu çalışmada söylem biçimleri analiz edilirken, münâfığın söylemi ile Müslümanın söylemi arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilmeye çalışılmıştır.

Îmân ile inkâr arasında gidip gelen münâfık, söyleminde de bazen inananları bazen inkârcıları memnun etmeye çalışır. Kalbindeki nifak söylemine yalan, mazeret, alay, asılsız yemin, ahdi bozma, reddiye, iyiliği engelleyip kötülüğü emreden ifadeler, vb. şeklinde yansır. Münâfığın söylemini 22 başlıkta ele alan bu çalışmada ağırlıklı olarak müfessirlerin yorumlarından istifade edilmiştir. Hadislere, kavram açıklamalarına, tarihi bilgilere başvurulmuş, münâfık hakkında yazılmış eserlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın ana amacı münâfığın söylem biçimi olduğu için tarihi olaylar ve şahıslar ile ilgili ayrıntılara girilmekten sakınılmıştır. Şahsiyetlerden ziyade söylemler

üzerinde durulmuştur ki münâfık şahsiyeti her zaman ve toplumda varlığını sürdürmektedir.

Ayetler ışığında ele alınan, müfessirlerin yorumları ile analiz edilen 22 söylem biçimi, münâfık kişiliğini tanımada önemli bir etkidir. Münâfık ile ilgili yapılan çalışmalarda münâfığın vasıfları ve eylemleri üzerinde çokça durulmuştur. Ancak söylem, kişiliği yansıtan önemli bir faktör olması dolayısıyla münâfığı tanımak için eylemlerini bilmek kadar söylemini tanımak da önemlidir. Bugüne dek çok üzerinde durulmamış olan münâfığın söylem biçimi, bu çalışmada analiz edilmeye çalışılmış ve böylece münâfık kişiliğini daha yakından tanımak amaçlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNÂFIK

I. KAVRAM OLARAK MÜNÂFIK.....	5
II. KİŞİLİK OLARAK MÜNÂFIK	8

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂFIĞIN SÖYLEM BİÇİMİ

I. YALAN İÇEREN SÖYLEM	16
A. ŞEK VE ŞÜPHEDEN DOLAYI YALAN	18
B. İMÂNIN KALPTE YERLEŞMEMESİNDEN KAYNAKLI YALAN.....	19
C. MUHATABIN GERÇEĞİ FARK ETMESİ KORKUSUNDAN KAYNAKLI YALAN	21
II. ALAYCI SÖYLEM.....	23
A. MÜSLÜMANLARA KARŞI ALAYCI SÖYLEM	24
B. İMÂN ESASLARINA KARŞI ALAYCI SÖYLEM	26
III. ETKİLEYİCİ SÖYLEM.....	28
IV. TARAFLI SÖYLEM.....	30
V. REDDİYE İÇEREN SÖYLEM.....	32
VI. BAHANECİ SÖYLEM.....	35
VII. ALLAH'I ŞAHİT TUTAN SÖYLEM.....	38
VIII. BENCİL SÖYLEM.....	40
IX. KAÇAMAKLI SÖYLEM	43
X. KÖTÜLÜĞÜ ÖNEREN SÖYLEM	46

XI. İYİLİĞİ ENGELLEYEN SÖYLEM	50
XII. AHDİ BOZAN SÖYLEM	54
XIII. ÇIKARCI SÖYLEM	60
A. ALLAH' A KARŞI ÇIKARCI OLMALARI	60
B. PEYGAMBER'E KARŞI ÇIKARCI OLMALARI	63
C. İNANANLARA KARŞI ÇIKARCI OLMALARI	65
D. KÂFİRLERE KARŞI ÇIKARCI OLMALARI	67
XIV. KORKU İÇEREN SÖYLEM	68
XV. GİZLİ SÖYLEM.....	71
XVI. YALAN YEMİNLER İÇEREN SÖYLEM	74
XVII. SUÇLAYICI SÖYLEM.....	78
XVIII. İNKÂRCI SÖYLEM.....	80
XIX. KESKİN VE KIRICI SÖYLEM	84
XX. AZ ZİKİR İÇEREN SÖYLEM	86
XXI. İFTİRA ATAN SÖYLEM.....	89
XXII. SÖZÜN ASLINI DEĞİŞTİREN SÖYLEM.....	92
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

Hz. : Hazreti

nşr. : Neşreden

(s) : Sallallahu aleyhi ve sellem

T.D.V.Y.: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

thk. : Tahkik

trc. : Tercüme

ty. : Baskı tarihi yok

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

I.ARAŞTIRMANIN KONUSU ve KAPSAMI

İslam'ın hayata girmesi ile beraber inananlar ve inanmayanların ardından inanmış gibi gözüken ama kalbine îmânı sindirememiş üçüncü bir grup oluşmaya başladı. Bin dört yüz yıl öncesinde mevcudiyet bulan ve Kur'ân'ın bize çok yönlü olarak anlattığı bu kişilik tipi sadece asr-ı saadette yaşamış ve peygamberin(s) muhatap olduğu bir topluluk değildir. O zamandan bugüne ve bugünden kıyamete kadar varlığını sürdürecektir olan münâfık kişiliğini tanımak hem onlardan korunmak hem onlara benzememek bakımından çok önemlidir.

Münâfık kişiliği tanınmadığı zaman hangi hususlardan, zihniyetten, davranışlardan ve eylemlerden sakınılması gerektiği bilinemez. Bu manada münâfık kişiliğinin zihin dünyasını, duygu dünyasını, inanç dünyasını, ilişki dünyasını, eylem dünyasını ve söylem biçimini bilmek düşüncenin, duygunun, amelin, ilişkinin ve söylemin onlara benzemesinden sakınmak için elzemdir.

Kişi, sakınılması gereken hususları ne kadar iyi bilirse o denli korunabilir. İnanmış birey, içinde münâfığa benzeyebilecek hususlardan ne kadar korunabilirse Müslüman şahsiyetine o kadar sahip çıkmış olur. Müslüman kimliğini korumak için bu kimliği lekeleyecek nifaktan ve münâfıklık alametlerinden sakınmak zaruridir.

Münâfık ile ilişkili yapılan çalışmalarda daha çok münâfığın inanç ve ibadet yönü üzerinde durulmuştur. Münâfığın davranış biçimi ve ilişkileri ile ilgili açıklamaları akademik çalışmalarda bulmak mümkün olsa da münâfığın söylem biçimi ile ilgili çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Bu sebeple bu çalışmada hususen münâfığın söylem biçimi üzerinde durulmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ ve AMACI

Kur'ân'da çok yönlü olarak anlatılan münâfık kişiliğini tanıtan etkenlerden birisi söylem biçimidir. Ayetlerde münâfığın kişiliğine dair bilgilendirme yapılmakla beraber münâfığın söylediği bazı ifadeler de yer vermektedir. Ayette yer alan ve münâfığın kullanmış olduğu ifadelerden hareketle, münâfık kişiliğine dair ipuçları elde edilebilir.

Söylem iletişimdeki önemli araçların başında gelir. Anlamak ve anlaşılmak için dili kullanmak iletişimin temel faktörlerindendir. Söylem biçimine göre iletişimde yapıcı veya yıkıcı durumları oluşturmak söz konusudur. Münâfığın yalan söylemek, alay etmek, suçlayıcı konuşmak, yalan yere yemin etmek, iftira atmak, mazeretlere sığınmak, iyiliği engelleyip kötülüğü öneren ifadeler kullanmak, ahdi bozmak, çıkarıcı söylem, taraflı söylem, inkârcı söylem, gizli söylem, reddiye içeren söylem, bencil söylem, etkileyici söylem, sözü eğip büken ve aslından saptıran söylem (kavl-i lahn), vb. yirmi iki zararlı söylem biçimleri analiz edilmiştir. Lakin bu zararlı söylemi kullanan herkese münâfık demek mümkün değildir. Bu sebeple bu söylemlerin münâfıkça bir söylem olmasının sebepleri de bu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Münâfık kişiliğini daha yakından tanımaya vesile olması amacı ile hazırlanan bu çalışmada ayetler ışığında münâfık kişiliği çeşitli yönleri ile ele alındıktan sonra söylem biçimi analizi yapılmış ve böylece söylemin içten dışa yansımaları, söylemin bireysel, toplumsal ve kul ile Allah ilişkisindeki etkileri ve sonuçları somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Münâfıkça söylemin kötü sonuçları nazara verilerek Allah ile iyi ilişki kurmaya çalışan kişinin bu söylem biçimlerinden sakınması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve KAYNAKLARI

Ayetler ışığında münâfığın söylem biçiminin incelendiği bu çalışmada, Diyanet Vakfı meali kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak tefsir kaynaklarından yararlanılmıştır. Yaklaşık otuz tefsir kaynağına başvurduğumuz bu çalışmada hususen, Taberî, İbnü'l-

Cevzî, Râzî, Kurtubî, Beydâvî, Neseî, Ebu Suud, Bursevî, Elmalılı müfessirlerinin yorumlarında, münâfığın söylemine dair ayetler karşılaştırmalı olarak incelenmiş, görüşlerdeki benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir.

Münâfık ile ilgili hadisler için Buhârî'den *Sahihü'l-Buhârî*, Müslim'den *Sahihü'l Müslim* ve Tirmizî'den Câmi'u's-Sahîh eserlerindeki rivayetlere yer verilmiştir.

Lugat'la ilgi izahlarda, Halil b. Ahmet'in *Kitâbü'l-Ayn*; Ebu Hilâl el-Askerî'nin *el-Furuku'l-Lugaviyye*; Râğıb, el-Isfehânî'nin *el-Müfredât*; İbnü'l-Esir'in *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*; İbn Manzûr'un *Lisanül-Arab*; Fîruzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muhît*; Cevherî'nin *es-Sihâh*; Zebidî'nin *Tacü'l-Arûs*; kaynaklarına başvurulmuştur.

Tarihi bilgilendirme için ayetlerin nüzul sebepleri ile beraber, İbn Hişâm'ın *Sîretü'n-Nebî* ayrıca İbn Kesîr, *El Bidaye Ve'n-Nihaye* eserlerinden istifade edilmiştir. Tarihi olaylarda zaman, mekân ve şahıslar üzerinde ayrıntılı bilgi vermekten kaçınılmıştır çünkü münâfık her zamanda ve mekânda yaşayan bir kişiliktir. Münâfığın söylemini peygamber (s) zamanında yaşamış bazı münâfıklara has kılmamak için, şahısların isimleri ve özellikleri üzerinde pek durulmamış, hususen söylem biçimi üzerine dikkat çekilmek istenmiştir.

Günümüz kaynak eserlerinden, münâfıklar ile ilgili yazılmış olan, Abdullah Yıldız, *Hazreti Peygamber Ve Gizli Düşmanları Münafıklar*; Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İmân Psikolojisi*; Abdülfettâh Lâşîn, *Luğatü'l-münâfikîn fi'l-Şur'ân*; Adnan Demircan, *Peygamber Zamanında Münafıklar*; Ahmed Kalkan, *Nifak ve Münafıklık*; Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*; Ali Rıza Temel, *İslam Davası ve Münafıklar*; Ebu Bekr Firyâbî, *Sıfatü'n-nifâk ve zemmü'l-münâfikîn*; Fikret Karaman, *Münafıklığın İtikadi Boyutu ve İslami Tebliğe Etkisi*; Hacı Çiçek, *el-Münafiku*; Hamdi İşcan, *Kur'an'da Münafıkların Özellikleri*; Hasan Kurt, *İslam İnancına Göre Nifak ve Münafık*; Hüseyin Çelik, *Kur'an'da Nifak-Münafıkların Özellikleri*; İbrahim Ali Salim, *en-Nifâk ve'l-münâfikûn fi ahdi Resulillah*; Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an-ı Kerim'e Göre 'Münafıklık' Kavramı*, eserlerinden istifade edilmiştir.

Cavit Yalçın, *Kur'ân'da münâfık karakteri*; Salih b. Ahmed Düveyhi, *Mevkîfü'n-Nebi (s.a.v.) mine'l-münâfikin ve't-tenâvelu'l-Kur'an li-zalik*; Nihat Hatipoğlu, *Peygamberimiz Döneminde Müşrik Ve Münâfık Liderler* eserleri münâfık kişiliğini daha iyi anlamak ve onlarla ilişki durumunu analiz etmek bakımından fayda sağlayan eserlerdir.

Münâfıklarla ilgili makale olarak; M. Ersöz “*Kur'an'da Münâfık Karakteri ve Onlar İçin Kullanılan “بعض من بعضهم” İfadesi Üzerine Bir İnceleme*”, H. Alper, “*Nifâk ya da Îmânda Çatışma (Kur'ân-ı Kerîm Bağlamında Nifâk Psikolojisi)*” ile M. Şentürk, “*Kur'ân'da Münâfık Karakterine Panoramik Bir Bakış*”, H. Çiçek “*Münâfıkların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar*”, makaleleri incelenmiştir.

Kur'ân ayetlerinden ve konuyla ilgili kaynaklardan yapılan araştırmalar ve incelemeler ile münâfığın söylem biçimi 22 başlık altında ele alınmış ve analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNÂFIK

Münâfık, Kur'ân'ın anlattığı mümin, kâfir kişiliklerinin dışında ne îmâna ne de küfre taraf olmamış bu ikisi arasında gidip gelen¹ bir kişilik tipidir. Çıkarları ve menfaatlerine göre kimi zaman Müslümanların kimi zaman kâfirlerin yanında durmayı tercih eden bu kişilik², aslında kimseden yana değil kendinden ve çıkarlarından yanadır. Bu sebepten çıkarları değiştikçe, eylemleri ve ilişkileri de değişmektedir.

Hicretten sonra ve İslam etkin bir duruma geldiği dönemde Müslümanların önceden bilmedikleri, inançları itibariyle farklı bir zümre ortaya çıktı. Bu insanlar gerçekten inanmıyorlar, fakat toplumdaki nüfuzlarını korumak, menfaatler elde etmek ya da Müslümanların gücünden çekinmek gibi gerekçelerle Müslüman görünüyorlardı. Yeni teşekkül eden bu grup münâfıklardı.³

Bu bölümde münâfık kavramı incelendikten sonra münâfık kişiliği ve bu kişiliğe ait özellikler üzerinde durulacaktır.

I. Kavram Olarak Münâfık

Nifâk kelimesi Arapça n-f-k (ن-ف-ك) fiil kökünden türemiştir. Bu kelimenin masdarları نفق-نفاق-نفق (nefûkun, nefâkun, nefkun) biçimindedir.⁴

Nifak kelimesinin kök anlamlarından biri, “nâfika- نفاق” kelimesidir. Tarla faresinin toprak altında gizlendiği yuvalardan biri manasındadır. Tarla faresinin yuvasına giden iki delik vardır ki bunlara kâsia ve nâfika denir. Nâfika, üstü örtülü

¹ Nisâ 4/143.

² Nisâ 4/141.

³ Adnan Demircan, *Hiz. Peygamber Devrinde Münâfıklar*, (İstanbul: Beyan Yayınevi, 2016.), 28.

⁴ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Daru Sâdır, ty.), X, 357.

deliktir ve gizlidir. Avcı üstü açık deliğe yaklaştığında tarla faresi gizli olan yani dışarıdan belli olmayan nâfika deliğinde kaçma fırsatı bulur.⁵

Nifakın geçit manasındaki “nefak” kelimesinden geldiği görüşünde olan Râgıb el-İsfahânî, bu görüşüne Kur’ân’ da geçen “Eğer yapabilirsen yer altında bir delik (nefak) ara...”⁶ ifadesini delil getirir. Nefak kelimesinden türeyen Nâfika kelimesi, türediği kelimeye mana itibari ile de benzerlik gösterir. Bu iki kelime de mana olarak gizlilik ve kapalılık anlamında olup bu yönüyle ortak bir anlamda birleşmektedir. Nifak; bu manayla alakalı bir dînî bir kavram olarak “İslâm’a bir kapıdan girip diğerinden çıkmak” biçiminde ifade edilmiştir.⁷

Münâfiğin, tarla faresi benzetmesinden hareketle biri kâfirlere biri Müslümanlara bakan iki çıkışı olduğu, işine geldiğinde Müslümanlar tarafından çıktığı ve işine geldiğinde kâfirlerin yanına vardığı dikkate alındığında münâfiğin tek tarafta karar kılamadığı, aydınlık, açıklık ve netlik yerine gizli, karanlık ve ikiyüzlü eylemleri tercih ettiği söylenebilir.

Bu ikiyüzlülük hem îmân boyutunda hem amel boyutunda kendini belli eder. Şöyle ki, münâfik dili ile inandık deyip sonra bunu inkâr eder⁸, fesat çıkarıp ıslah edici olduğunu iddia eder,⁹ yani münâfiğin söylemi ve eylemi tutarsızdır. Münâfiğin, tarla faresi misali her durum için bir çıkış yolu bulmaya çalışan, bu çıkış yolunun inanç esaslarına uygun olup olmamasına aldırmayan, îmân ile küfür arasında gidip gelen tavırlar ortaya koyan bir kişilik olduğu söylem ve eylemindeki tutarsızlıktan anlaşılmaktadır.

Münâfikların inkârlarını gizlemeleri ve dilleri ile inandıklarını söylerken kalben inkâr etmeleri¹⁰ sebebiyle dilleri ile yaptıkları ikrardan dolayı bir kapıdan

⁵ Zebîdî, Ebu’l-Feyz Muhammed Murtazâ, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, (Beyrut: Şerhu’l-Kâmûs, ts.), VII, 79.

⁶ En’âm 6/35.

⁷ İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’an*, thk: Muhammed Seyyid Keylânî, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ty.), 502.

⁸ Bakara 2/14.

⁹ Bakara 2/11.

¹⁰ Bakara 2/14.

İslam'a girmiş gibi gözükürken kalpleri ile yalanlamalarından dolayı diğer kapıdan İslam'dan çıkmış olan kişilerdir.

Suyutî, münâfık isminin İslâm ile anlam kazandığını belirtir. ¹¹ Zebîdî ise bu kelimenin özel anlamı itibari cahiliye döneminde bilinmediğini ifade eder.¹²

Münâfık kelimesi “ن ف ق” kökünden gelir ki bu kelime tünel, gizli yol, izbe anlamları taşır. Bu da şu demektir ki nasıl bir kişi izbede gizlenme fırsatı buluyorsa münâfık da bunun gibi İslam'la kendini gizler.¹³

Arap dilinde bir kişinin yiyeceği veya malı, parası azaldığında, azalmak, fakir olmak, tükenmek, bitmek, manasında ‘Nefeka’ kelimesini kullanılır.¹⁴ Münâfıkların da azalmak, tükenmek ve malı kaybetmek korkusundan ağızları inandık deyip kâfirlerle iş birliği yapması¹⁵ durumu, nifakı içselleştiren münâfığı anlatmaktadır.

Bir hayvanın ölmesi, ruhunun çıkması durumları ‘Nefeka’ ile ifade edilir. Ayrıca fiyatın artması gibi hususlar için de “nefeka” kelimesi kullanılmaktadır.¹⁶ Münâfıkın da hayvanın ruhunu kaybetmesi gibi maneviyatını, inancını kaybetmesi¹⁷ ve eşyaya rağbetin artması gibi münâfığın inanç esaslarına değil ganimete, mala rağbet göstermesi¹⁸ hususları nifakın, münâfık kişiliğindeki yansımaları olarak sayılabilir.

Ayrıca “nefeka” yaranın kabuk bağlaması anlamında kullanılır. ¹⁹ Bu manada kabuğun yaranın üstünü örtmesi gibi münâfık da küfrünün üstünü örten²⁰, içindeki nifakı, ikiyüzlülüğü gizleyen, kabuğun yarayı saklaması gibi içindekini saklayan tavırlar gösterir.

¹¹ Suyutî, Celâluddin Abdurrahman, *el-Müzhir fî ulûmi 'l-luğa ve envâihâ*, (Beyrut:1987), I, 301.

¹² Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXVI, 431-432.

¹³ Abdülfettâh Lâşîn, *Luğatü'l-münâfıkîn fi'l-Şur'ân*, (Beyrut:1985), I, 12.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X,360.

¹⁵ Mâide 5/41.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, X,360; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VII, 79; Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh: Tâcu'l-luga ve sihâhu'l Arabiyye*, nşr. Şihâbüddin Ebu Amr, (Beyrut:1998.), IV,1560.

¹⁷ Bakara 2/13.

¹⁸ Fetih 48/15.

¹⁹ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VII, 79.

²⁰ Bakara 2/14.

İçinde büyüttüğü nifakın, eylemlerinde ve söylemlerinde ikiyüzlülük/çok yüzlülük olarak dışa yansıdığı ve bu ikiyüzlülüğün inanç boyutunda iman ile küfür arasında geçişlerde de görüldüğü, tam bir tarafta istikamet bulamayan kişilik tipinin münâfık kişiliği olduğu söylenebilir.

Münâfık kavramına dair yapılan tanımlamalar, münâfığın inanç durumu hakkında bilgiler vermektedir. Münâfığın inanç durumu; kalbî, zihnî, eylemsel ve sosyal durumlarını şekillendirmektedir. Münâfık, “İslam’a bir kapıdan girerek diğerinden çıkan”²¹, “îmân ettiğini söylediği halde gönlünde küfrü saklayan”²² olarak tanımlanmıştır. Münâfık, içinden kâfir olmasına rağmen dışından Müslüman görünen kişi olarak ifade edilmiştir.²³

Münâfıklar ile ilgili olarak, bunların, iki sürü arasında git gel yapan mütereddit koyun gibi, bazısına bir yüzle diğer bazısına bir başka yüzle gittikleri²⁴ ifade edilen hadiste, îmân ile küfür arasında kalan münâfığın durumu somut bir şekilde göz önüne konmuştur. Bu hadisin benzetmesiyle, iç âlemi ile dış âlemindeki tezatlık, içinde küfre yer verirken diliyle inandığı söylemesi ve İslam ile küfür arasındaki iki kapıdan gidip gelmesi, vb. durumları itibari ile münâfık, Müslümanların veya kâfirlerin arasında yer edinmemiş, her iki gruptan birine aidiyet kuramamış bir kişiliktir denilebilir.

II. Kişilik Olarak Münâfık

Münâfık kişiliği, Müslümanlardan yana görünen ancak Müslümanlığı özümseyememiş bir şahsiyet olarak, her zamanda ve çeşitli toplumlarda yer edinen bir şahsiyettir. Bu kişilik, Müslümandan yana görünmekle beraber özünde nifakı besler. “Nifak”, söyleminde îmân ettiğini belirtmek, kalpte küfrü gizlemektir ki bu durumda

²¹ Isfahânî, el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an, 819.

²² İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, X, 359.

²³ Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs.*, VII,79.

²⁴ Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ty.), “Birr”, 98-99.

münâfık, diliyle îmân ettiğini söyleyen fakat itikadıyla küfrünü gizleyen kişidir.²⁵ Münâfık içinde taşıdığı nifakı, eyleminde, söyleminde, ilişkilerinde, hayatının her alanında dışa yansıtan kişidir.

Allah, Peygamberi (s) Medine'ye yerleştirdince ve muzaffer kılınca ve Müslümanların da sayısını çoğaltınca yani Müslümanlar güç ve nüfuz sahibi olunca, kâfir olduklarının bilinmesi halinde Müslümanlar tarafından öldürülmekten, esir edilmekten veya kötü muameleler görmekten korktukları için dilleri ile îmân ettiklerini söyleyen ancak özünde îmân etmeyen münâfıklar ortaya çıkmıştır ki bunlar kafirlerle iş birliği içinde olup Müslümanların aleyhine tuzaklar kurmaya kalkışmışlardır. Bunlar inananlarla karşılaştıklarında îmân ettik deyip de kafirlerle yalnız kalınca onlarla birlikte olduklarını söylerler. Bu şekilde Müslümanlar ile alay ettiklerini belirtirler. Onlar aslında îmân etmiş değillerdir.²⁶

Diliyle îmân ettiğini söylediği halde kalbinde söylediğinin tersini barındıran kişiler, münâfıklardır.²⁷ Münâfığa münâfık denmesinin nedeni, içinde olandan başkasını açığa vurması, ifade etmesidir. Münâfığın, dış görünüşü îmân lakin içinde olan ise küfürdür.²⁸

Münâfık dışından Müslüman, içinde kâfir olan, bir tarafta karar kılamayan ikiyüzlü kişi demektir. Münâfık duruma göre değişiklik göstermektedir. Her münâfık riyakârdır. Ancak her riyakâr olan münâfık değildir. Asıl münâfıklık, itikâdî boyutta olup inancın tersine, îmânda yapılan riyakârlıktır. Bununla beraber sadece amelî boyutta münâfıklık da vardır. Çünkü îmâna muhalif olmayarak amellerin bazısında riya olabilir.²⁹ Burada bahsettiği üzere münâfığın îmânî ve amelî boyutu ayrı ayrı ele alınarak, itikâdî ve amelî nifak ayırımına gidilmiştir.

²⁵ Bursevî, İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, (Beyrut:Dâru'l Fikir, ty.), IX, 529.

²⁶ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmi'ul-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (y.y.: Müessesetü'r Risale, 1420.), I, 268.

²⁷ Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin, *Mefâthü'l Ğayb*, (Beyrut: Dâru İhyâit Tûrâsi'l-Arabî, 1420.), II, 300.

²⁸ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Thk. Ahmet Berdûnî ve İbrahim Atfîş, (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384.), I, 195.

²⁹ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Ankara: Akçağ Yayınları,

Bu iki nifak çeşidi ile ilgili olarak Tirmizî, “Kendisinde dört haslet bulunan kişi münâfıktır. Şayet kendisinde bunlardan bir haslet bulunursa, o hasleti terk edinceye kadar onda nifaktan bir haslet var olacaktır. Konuştuğu zaman yalan söyleyen, söz verdiği zaman sözünde durmayan, dava ettiği zaman itidal ölçülerini aşan ve anlaştığı zaman anlaşmayı bozan kişi.” hadisini naklettikten sonra “İlim adamlarına göre bu hadiste kastedilen amelî nifaktır, itikatta nifak ise yalnızca peygamber(s) zamanında vardı.” Demektedir.³⁰ İtikâdî ve amelî nifak ile ilgili olarak, inanmadığı halde inanmış görünmeye itikâdî veya îmânî nifak, inanmış olduğu halde amel bakımından riyakâr olunması durumuna da amelî nifak denmiştir.³¹ Her münâfığın nifakının altında farklı nedenler olabilir ki bu nedenler İslam toplumunun konjonktürüne göre de değişmektedir.³² İslam toplumunun, güç, imkân ve iktidar olma durumu münâfık kişiliğini ve nifakın tezahürlerini etkileyen unsurlardır.

Kur’ân’da münâfıklar ve onların özelliklerinden bahsedilirken konunun itikâdî kısmına değinilmiştir. Buna göre münâfık denince; İslam toplumu içinde can ve mal emniyetini sağlamak, evlenme, boşanma, miras ve ganimet gibi Müslümanların sahip olduğu nimetlerden istifade edebilmek veya bir takım gizli yollar ve entrikalarla İslam toplumunu içten yıkmak için asıl mahiyetini ustaca gizleyip, kalben inanmadığı halde Müslümanlara karşı kendisini inanmış gösteren kişi anlaşılmalıdır.³³

İtikâdî nifakın küfür ile bağlantısına vurgu yapılmış ve Kur’ân’da imanın zıddı olarak küfrü (inançsızlığını) açıkça ortaya koyan kâfirler ile itikâdî münâfıklık yapanların yani inkârını gizlemek suretiyle inanmış görünenlerin aynı kategoride değerlendirildiği ifade edilmiştir.³⁴ İtikâdî münâfıklar, gerçekte inanmadıkları halde, “Allah’a (cc) ve Âhiret Günü’ne îmân ettik” diyen³⁵ müminlerle karşılaştıklarında

2006.), VIII, 374.

³⁰ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Câmiu’s-Sahîh*, thk. Ahmet Muhammed Şakir, (Beirut:Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ty.), “İmân”, 14.

³¹ Sadık Kılıç, *Kur’an’a Göre Nifak*, (İstanbul: Furkan Yayınları, 1982.), 33.

³² Muhammed Ersöz, “Kur’an’da Münâfık Karakteri ve Onlar İçin Kullanılan “بعض من بعضهم” İfadesi Üzerine Bir İnceleme”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, 84.

³³ Ali Rıza Temel, *İslam Davası ve Münâfıklar*, (İstanbul: Bahar Yayıncılık, 1987.), 11.

³⁴ Hamdi İşcan, *Kur’an’da Münâfıkların Özellikleri*, (İzmir: Işık Yayınları, 2003.), 26.

³⁵ Bakara 2/8.

inandıklarını söylemelerine rağmen yandaşları ile bir araya geldikleri zamanlarda ise dediğini inkar eden ve ayrıca müminlerle alay ettiklerini söyleyen³⁶ kişilerdir. Amelî nifak taşıyan münâfık ise, zihin karışıklığı, ruh bozukluğu ve(ya) irâde zayıflığı gibi sebeplerle îmânla küfür arasında gidip gelen, şüphe içinde bocalayan³⁷, îmândan çok küfre yakın olan³⁸ kendi kişiliğini ortaya koyamayan ve çok kişilikli tavırlar sergileyen şahıslardır.³⁹ İtikâdî münâfık olarak tanımlanan kişilerin inanç problemi yaşadığı, amelî münâfık olarak ifade edilenlerin ise amel boyutunda problemleri olduğu söylenebilir.

Birincisi küfürdür ve sahibini ebedî cehennemlik yapar. İkincisi ise Cehenneme gitmeye sebep bir günah olsa da orada ebedî kalmaya sebep değildir, çünkü nifakın bu türü küfür/inkâr değildir.⁴⁰ Bunun günah ve suç olduğu ifade edilir.⁴¹ Amelî nifak, bazı tavır ve davranışlarla kısmen itikâdî nifak ile benzerlik gösteriyor gibi olsa dahi bu durum inanç boyutunda nifakın olmadığı Müslüman kişiler ile ilgilidir. Ancak amelî nifakın çoğalmasında durumu kişinin itikâdî nifaka yaklaşması hususunda bir tehlike oluşturabilir.⁴² Münâfığın, îmân ve amelde gösterdiği nifak ayrımı dikkate alındığında îmâna dayalı nifakın münâfığın değişmez karakteristik özelliği olduğu söylenebilir. Yine tanımlar ışığında her münâfıkta amelî nifak mutlaka vardır lakin amelî nifakı bulunan herkese münâfık denemez, bu nifaktan kurtulana kadar kişinin nifaka dair bir haslet taşıdığı söylenebilir.

Münâfık kişiliği ayetler ışığında değerlendirdiğimizde, nifak kavramından türeyen münâfık, Kur'ân'da otuz iki defa kullanılmıştır. Bu kullanımların üçü kök halinde olup ikisi çekimli fiildir. Münâfık şeklinde yirmi yedi yerde kullanılmıştır.

³⁶ Bakara 2/14.

³⁷ Nisâ 4/137, 143; Tevbe 9/44-45.

³⁸ Âl-i İmrân 3/167.

³⁹ Mustafa Şentürk, “Kur'ân'da Münâfık Karakterine Panoramik Bir Bakış”, Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, (Ordu 2016), 226-227.

⁴⁰ Cafer b. Muhammed b. Hasan el-Firyâbî, *Sıfâtü'l-Münâfık*, Thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, (Kuveyt: Dârü'l-Hulefâ. 1406.),9-10.

⁴¹ Ahmed Kalkan, *Nifak ve Münafıklık*, (İstanbul: Kalemder Yayınları, 2012.), 11; Hacı Çiçek, *el-Münafıkun*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2009.), 15.

⁴² Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, (Ankara: T.D.V.Y., 1997.), 14-15.

Ayrıca dokuz yerde münâfık erkekler ile münâfık kadınlar şeklinde kullanımı görülmektedir.⁴³ İtikadî münâfıklarla ilgili olarak onlar, Allah'a ve Âhret Günü'ne inanmadıkları halde, Allah'ı ve Müminleri kandırdıkları zannıyla “inandık” derler.⁴⁴ Münâfıklar inananlarla birlikte iken inandıklarını söylerler, onlardan ayrılıp şeytanlarıyla (dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler.⁴⁵

İnananlar ile kâfirler arasında git gel yaşayan, bir taraf edinemeyen münâfıklar, menfaatleri Müslümanlardan yana olunca “Sizinle beraber değil miydik?” derler yok eğer Kâfirler kazançlı çıkarsa bu defa da onlara “Üzerinize kol kanat gerip müminlerden sizi korumadık mı?” derler.⁴⁶ Ne inananlar gibi ne de kâfirler gibi tarafını belli edemeyen, tutarsız kişiliklerdir. İmân ile küfür arasında bocalayıp dururlar.⁴⁷

Münâfıklar îmân esaslarını alaya alırlar, kendilerine sorulduğunda ise “Biz dalmış, oyalanıyorduk”⁴⁸ bu ifadeleri ile onların, iman esaslarının hakikatini kavrayamamış kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Peygambere(s) inandıklarını söylemekle birlikte önemli işlerde din dışı otoritelere gitmeyi tercih ederler, ancak bir felakete uğradıklarında ise Peygambere(s) başvururlar.⁴⁹

Allah adına yalan yere yeminler ederler, Münâfıklar bazen inananların hoşnutluğunu kazanmak, onları razı etmek için⁵⁰ bazen de onlardan gelebilecek olumsuz bir durumu gidermek amacıyla⁵¹ yemin ederler. Allah'ı hoşnut etmek için çabalamaları gerekirken, insanları hoşnut etmeye çabalarlar.

Münâfıklar, Allah'a bir ucundan, kıyıdan köşeden ibadet eder, eğer kendilerine bir hayır dokunursa, bununla tatmin ve hoşnut olur ve eğer kendilerine bir fitne, sıkıntı

⁴³ M.Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Kahire: Dârü'l Hadis,2001.), 809.

⁴⁴ Bakara 2/8-9.

⁴⁵ Bakara 2/14.

⁴⁶ Nisâ 4/141.

⁴⁷ Nisâ 4/143.

⁴⁸ Tevbe 9/65.

⁴⁹ Nisâ 4/60-62.

⁵⁰ Tevbe 9/96.

⁵¹ Tevbe 9/95.

isabet edecek olursa yüzüstü dönüverirler,⁵² onlar çıkarlarına göre tavır ve istikamet değiştirirler. Onlara “Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin” denildiğinde, münâfıklar bundan kaçarlar.⁵³ Münâfıklar, “Biz senin Allah'ın peygamber olduğuna şahadet ediyoruz.” derler ve bu ifade hakikattir lakin münâfıkların buna kalben hakiki manada îmân etmedikleri ve kalplerinde olan ile dille söylediklerinin farklı olması sebebi ile onlar, yalan yere şahitlik yapan kimselerdir.⁵⁴

Münâfıklar, etkili konuşmalar yapıp Allah'ı şahit tutarlar lakin ayet onların azılı düşman olduğunu bildirir.⁵⁵ Kendisine Allah'tan kork denildiğinde gurura kapılır, gururu kendisini günaha sürükler.⁵⁶ Cüsseli yapıları ve görünüşleri beğenilir, konuşmaları dinlenir kişiler olsa da münâfıklar dayandırılmış kütük gibidirler ve her çağrıyı kendileri aleyhinde sanırlar, onlar düşmandırlar.⁵⁷

Allah hakkında “kötü zanda”⁵⁸ bulunan münâfıklar, “Allah ve Resulü bize, ancak aldatmak için vaatte bulunmuşlar”⁵⁹ diyecek kadar Allah'ın vadedine inanmayan, peygambere(s) güvenmeyen kimselerdir. Allah uğrunda bir sıkıntıya maruz kaldıklarında insanlardan gördükleri eziyeti Allah'ın gazâbı gibi görürler.⁶⁰ Allah'ı unuturlar.⁶¹ Peygamberin(s) yanında iken tamam, kabul deyip ayrıldıktan sonra başka şeyler kurarlar.⁶² Münâfıklar iyiliği engelleyip kötülüğü emrederler.⁶³

Münâfıkların Allah'ı az zikrederler.⁶⁴ Genel olarak namaza karşı üşengeç tutumları,⁶⁵ mallarını Allah yolunda harcamanın onlara çok ağır gelmesi⁶⁶, cihâda

⁵² Hac 22/11.

⁵³ Nisâ 4/61.

⁵⁴ Münâfikûn 63/1.

⁵⁵ Bakara 2/204.

⁵⁶ Bakara 2/206.

⁵⁷ Münâfikûn 63/4.

⁵⁸ Fetih 48/6.

⁵⁹ Ahzâb 33/12.

⁶⁰ Ankebût 29/10.

⁶¹ Tevbe 9/67.

⁶² Nisâ 4/81.

⁶³ Tevbe 9/67.

⁶⁴ Nisâ 4/142.

⁶⁵ Nisâ 4/142; Tevbe 9/54.

⁶⁶ Tevbe 9/54.

katılmayıp savaşlarda Hz. Peygamberi ve Müminleri yalnız bırakmaları⁶⁷ gibi hususlar münâfığın öne çıkan özellikleridir.

Münâfıklar, peygamberin(s) ve yanındakilerin başına bir iyilik gelmesinden hiç hoşlanmazlar. Peygambere(s) iyilik dokunursa, bu onları fenalaştırır aksine eğer bir musibet isabet ederse bu sefer de “Biz önceden tedbirimizi almıştık” derler ve sevinç içinde dönüp giderler.⁶⁸ Peygamber(s) ve inananlar için iyi bir şey olmasına tahammül edemeyecek kadar içten düşman, dışardan dost görünümlüdürler. Asıl izzetin Allah’ın olduğunu, peygamberin(s) ve inananların yanında bulunmakla sağlanacağını bilmezler⁶⁹ bundan dolayı izzeti yanlış yerde ararlar.

Savaştan kaçmak için bahane uydururlar.⁷⁰ Korkaktırlar.⁷¹ Keskin dilleri ile incitici, ganimete düşkündürler.⁷² Münâfıklar, savaştan kaçmak için bahane üretirler.⁷³ Ayrıca onlar cimrilik ederler⁷⁴ ve infak edenleri engellemeye çalışırlar.⁷⁵ Büyüklük taslarlar,⁷⁶ gösterişe de önem verirler.⁷⁷

O münâfiklara, "Gelin, Allah'ın Resülü sizin için bağışlama dilesin" denildiği zaman başlarını çevirirler ve büyüklük taslayarak uzaklaşıp giderler.⁷⁸ Yapıp ettiklerinden dolayı başlarına gelen felaketten öğüt almazlar ve tövbeye de yanaşmazlar.⁷⁹ Allah’ın indirdiğini anlamak çabasıdan uzaktırlar, bir sûre indirildiği zaman birbirlerine bakar “Sizi bir kimse görüyor mu?” der, sonra sırt çevirir giderler.⁸⁰

⁶⁷ Âl-i İmrân, 3/167.

⁶⁸ Tevbe 9/50.

⁶⁹ Münâfikûn 63/8.

⁷⁰ Ahzâb 33/13.

⁷¹ Tevbe 9/56.

⁷² Ahzâb 33/19.

⁷³ Âl-i İmrân 3/167.

⁷⁴ Tevbe 9/67.

⁷⁵ Münâfikûn 63/7.

⁷⁶ Münâfikûn 63/5.

⁷⁷ Nisâ 4/142.

⁷⁸ Münâfikûn 63/5.

⁷⁹ Tevbe 9/126.

⁸⁰ Tevbe 9/127.

Zararlı eylemler gerçekleştirmek, inkârcılıklarını pekiştirmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış kişi lehine fırsat kollamak üzere bir mescit yapmışlardır. Asıl niyetlerini gizleyerek amaçlarının sadece iyi bir şey yapmak olduğunu iddia ederler.⁸¹ Din düşmanları ile gizli toplantılar, fısıldaşmalarda bulunup, günah, düşmanlık ve Peygambere(s) isyanı aralarında fısıldaşırlar. Peygambere(s) geldikleri zaman, Allah'ın selamladığı biçimde selamlayıp kötü dilekte bulunurlar. Ve kendi kendilerine "Söylediklerimiz dolayısıyla Allah bize azap etse ya." derler.⁸² Yani Allah'ın azabının ciddiyetini idrak etmemişlerdir.

Ayetler ışığında özelliklerini tanımaya çalıştığımız münâfık kişiliği, iman hakikatini içselleştiremediğinden bir kişilik ve duruş kazanamamış, çıkarları, korkuları, ikiyüzlülüğü ve içinde büyüttüğü nifakı yüzünden birilerinin yanında kişilik bulmaya çabalayan bir tipolojidir. Güç, iktidar, izzet, menfaat, emniyet ve maddi kazançlar uğruna inanıyormuş gibi gözüken ancak çıkarı gereği inanmayanlar ile iş birliği yapan, inanç temeli oluşturamayan bir münâfık, Müslüman toplumunda dost görünümlü düşman olarak yer edinir. Eylemleri ve söylemleri ile Müslüman toplumunda fitne ve zarar peşinde koşturana bu kişilik, içinde beslediği nifak ile en büyük zararı kendisine verdiğinin farkında olmadan, ahiretteki kötü sonunu hazırlamaktadır.

⁸¹ Tevbe 9/107.

⁸² Mücâdele 63/8.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂFIĞIN SÖYLEM BİÇİMİ

Kişilik olarak açık, net, tarafı belli olan bir karakter ortaya koyamayan münâfiğin söylemi de açık, net ve tarafını belli edecek şekilde değildir⁸³. Eyleminde kimi zaman müminlerden kimi zaman kâfirlere yana tavır takınan münâfık, söyleminde de müminleri görünce îmân ettiğini kâfirlere görünce inananlarla alay ettiğini⁸⁴ ifade edecek şekilde iki taraflıdır. İkiyüzlü tavırları destekleyen iki taraflı söylemler, münâfiğin içinde büyüttüğü nifakı gizlemek için kullandığı bir söylem biçimidir.

I. YALAN İÇEREN SÖYLEM

Münâfıkça söylemin en belirgin özelliklerinden biri yalan içermesidir. Münâfıkların yalan söylediğine dair ifadeler hem ayetlerde⁸⁵ hem de hadis kaynaklarında yer almaktadır. Hadîse göre “münâfık; yalancı, sözünde durmayan, emanete ihânet eden kimsedir.”⁸⁶

Yalan, söz ile vicdanın birbirine muhalefet etmesi, dilin de kalbe tezat olmasıdır. Olan şeyin aksine bir şeyin haber verilmesine denir.⁸⁷

İçinde gizledikleri ile söyledikleri arasındaki tutarsızlığı ört pas etmeye çalışan münâfık, yalanı söylemine katmıştır.⁸⁸ Yalan konuşmayı söylem biçimi haline dönüştüren münâfık, bunu sadece muhataba karşı kullanmakla yetinmemiş, inanç

⁸³ Nisâ 4/141.

⁸⁴ Bakara 2/14.

⁸⁵ Bakara 2/10.; Tevbe 9/107.

⁸⁶ Buhârî, “Îmân”, 24; Müslim, “Îmân”, 107-108.

⁸⁷ İbnü'l- Esir, Ebu's-Seadet el-Mübarek b. Muhammed el-Cezeri, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l Eser*, thk. Tahir Ahmet ez-Zavi, Mahmut Muhammet et- Tanahi, (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ty.),159.

⁸⁸ Bakara 2/10, Tevbe 9/107.

esaslarına dair hususlarda da yalanlamayı tercih etmiştir. İmân hususunda inanmadıkları halde “inandık” demeleri⁸⁹ ve Peygambere gelip “Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz”⁹⁰ deyip peygambere tabi olmak yerine muhalefet etmeleri, Müslümanlara “biz sizinle beraberdik”⁹¹ deyip kâfirlerle iş birliği yapmaları gibi hususlar gösteriyor ki münâfiğin yalancı söylemi, gündelik konuşmalardaki yalandan çok inanç esasları ile ilgili olması bakımından dikkat çekicidir. İmânı içselleştirememiş ve inkârını da belli etmek istemeyen kişinin söylemi olarak, yalan konuşmak münâfiğin söylem biçimidir.

Ayetlerde münâfiğin yalan söylediği⁹² bildirilmekle beraber, Allah’ın onların yalancı olduklarına şahitlik ettiği⁹³ de görülmektedir.

*“Zarar vermek, inkârı (pekiştirmek), mü'minlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah'a ve elçisine karşı savaşını gözlemek için mescid edinenler ve: "Biz iyilikten başka bir şey istemedik" diye yemin edenler (var ya,) Allah onların şüphesiz yalancı olduklarına şahitlik etmektedir.”*⁹⁴

Zararlı eylemlerini “biz iyilikten başka bir şey istemedik” yalanı ve yemini ile örtbas etmeye çalışan münâfık, yalanı yaptıklarını gizlemek için bir kalkan olarak kullanmaya çalışsa dahi Allah onların yalancı olduklarına şahitlik ettiğini belirterek, yalanın münâfiğin sandığı gibi bir kaçış yolu olmadığını ve yalan ile gizlenemeyeceklerini izhâr etmektedir.

Tefsir kaynaklarında münâfıkların yalan söylemesi ile ilgili açıklamalara baktığımızda, yalan söylemelerini üç grupta analiz edebiliriz.

⁸⁹ Ankebût 29/10.

⁹⁰ Münâfikûn 63/1.

⁹¹ Ankebût 29/10.

⁹² Bakara 2/10.

⁹³ Tevbe 9/107; Haşr 59/11.

⁹⁴ Tevbe 9/107.

A. Şek ve Şüpheden Dolayı Yalan

Yalan, münâfıkların en çok başvurduğu söylemlerden biridir. Yalancılık, nifakın ilk (birinci) alameti⁹⁵ olduğundan kalbinde nifakı besleyen münâfıklar, sürekli yalana başvururlar.

*“Kalplerinde hastalık vardır. Allah’ta hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azap vardır.”*⁹⁶

Ayette onların kalplerinde hastalık olması ile ilgili olarak bu hastalık, maddi bir hastalık değildir bilakis manevi bir hastalıktır. Bu inanç ve itikat hastalığıdır. Onların Hz. Muhammed’in(s) Peygamber olması Allah’tan getirdiklerinin hakikati hususunda şüphe içinde olmalarındandır. Burada artırıldığı ifade edilen hastalık ile ilgili olarak kasıt, kalplerinde şüphe bulunması ve bu şüphenin arttırılmış olmasıdır.⁹⁷ Bu hastalık ile ilgili kalplerinde nifak, şek ve şüphe vardır ki şek, iki durum arasında kararsız olmak, tereddüt etmektir. Münâfık da sürekli tereddüt içinde olduğundan hep huzursuzdur, rahatsızdır.⁹⁸ Burada ifade edilen hastalık istiare yoluyla kullanılmış inançtaki bozukluğu ifade eden bir deyimdir ve bu ifade, şüphe ve münâfıklık veyahut inkâr ve yalanlamak anlamındadır.⁹⁹

Burada ‘maraz’ kelimesinde yer alan tenvin korkutmak içindir. Korkunç bir hastalık bulunduğunu ifade eder. Bu hastalık inançsızlık, kuşku, şek şüphe hastalığıdır. Bu öyle bir hastalıktır ki idrak ve iradenin afetidir. Şüphe ve nifak tüm kötü niyetlerin başıdır. Bu hastalığa yakalanan kişi, Allah’tan şüphe eder, kitaptan, peygamberden, Allah’ın emrinden, haktan hakikatten şüphe eder. Halis müminlerden ve onların yapıp ettiklerinden şüphe eder. Öyle ki her şeyden şüphe eder bir hale gelir hatta kendinden dahi şüphe eder. Kendisi şüphe içinde kaybolduğundan herkesi ve her şeyi şüpheli görür. Münâfığın kalbinde yer edinmiş olan işte bu hastalıktır. Huy ve tabiat halini

⁹⁵ Vehbe Zuhayli, *Tefsîru’l-Münîr*, (Şam: Dâru’l-Fikr, 1991.), I, 82.

⁹⁶ Bakara 2/10.

⁹⁷ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, I, 281.

⁹⁸ Nesefî, Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâ’iku’t-Te’vîl*, Thk. Yusuf Ali Bedîvî, (Beyrut: Dâru’l Kelimi’t- Tayyîb. 1419.), I, 49.

⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 197.

almadığı sürece her hastalığın tedavisi mümkün iken, münâfıklar bu hastalıklarına tedavi olacak hak dine yanaşmazlar. Ondan kuşku içindedirler.¹⁰⁰ Bu yorumu ile Elmalılı, münâfıkların din ile iyileşmek yerine dine aykırı tavırlarla hatalıklarını arttıran özelliklerin dikkat çekmiştir.

Doğrudan uzaklaşmak, hakikatten sapmanın sebep olduğu bu şüphecilik, söylemde kararsızlık, çelişki ve yalan olarak ortaya çıkmaktadır. Hakikatte ikna olamamış bir gönlün, dildeki yansıması yalan olarak zuhur eder. Şüphecilik hastalığına yakalanmış bir yürek nasıl inanmaktan uzak ise o kişinin söylemi de samimiyetten, doğruluktan, inandırıcılıktan uzaktır. İnancını ve inandırıcılığını kaybetmiş olanlar, kaybettiklerinin yerini yalan dolan ile doldurmaya gayret ederler ki münâfığın söylemindeki yalan inanmaktan uzak gönlün dışı yansımasıdır. Söylemini yalan ile kirlüten münâfık, gönlündeki nifak, şek, şüphe hastalıklarından kurtulmadan dilindeki yalan hastalığından kurtulamaz.

B. İmânın Kalpte Yerleşmemesinden Kaynaklı Yalan

Münâfığın yalancı söyleminin temel sebeplerinden bir diğeri de îmân esaslarına inanmadığını gizlemek içindir. Yukarıda bahsi geçen kalbinde şüphe olması durumu, îmân esaslarına, kişilere, herkese ve her şeye karşı bir şüphecilik iken burada hususen îmân esaslarına inkârı gizlemeye dayalı yalan söz konusudur.

*“Münâfıklar sana geldikleri zaman: "Biz gerçekten şehadet ederiz ki, sen kesin olarak Allah'ın elçisisin" dediler. Allah da bilir ki sen elbette O'nun elçisisin. Allah, şüphesiz münâfıkların yalan söylediklerine şahitlik eder.”*¹⁰¹

Bu ayetten, îmânın hakikatinin, kalple olduğu anlaşılır ki sözlerin hakikati de böyledir. Çünkü inandığının aksini söyleyen kimseye yalancı olur. Yalan, lafızda olan ile zihninde olan arasındaki terslikten ibarettir. Bu ayette dilleriyle söyledikleri ile

¹⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 206-207.

¹⁰¹ Münâfıkûn 63/1.

kalplerinde olanın tersliğinden dolayı münâfık yalancı adlandırmıştır.¹⁰² Münâfıklar “şehadet ederiz ki sen kesin olarak Allah’ın elçisisin...”¹⁰³ derken sözlerini bazı edatlarla güçlendirirler. Hitaplarında üç adet te’kid edatına (نشهد+انَّ+ل) yer verirler ki bu da inkâr durumuna rağmen muhatabı ikna etmek içindir.¹⁰⁴

Şehadet, ilimden kaynaklanan, kalp ya da kafa gözünün şahitliğiyle oluşan bir sözdür. Kalpteki inanca uygun olan sözü haber vermek için kullanılır.¹⁰⁵ Burada ise söz, kalpteki inanca uygunluğundan değil, inandırıcılığı sağlamak maksadı ve kalpteki tutarsızlığı gizlemek amacı ile kullanılmıştır.

Burada dikkat edilecek diğer bir husus da münâfıkların “Biz gerçekten şehadet ederiz ki, sen kesin olarak Allah’ın elçisisin” ifadesini söylemeye neden ihtiyaç duyduklarıdır. Birçok mümin peygamberin(s) yanına gidiyor ve O’na(s) inanıyor ve gönülden bağlı oluyorken böyle bir ifade kullanmaya ihtiyaç duyuyorlar? “İnananlarla karşılaşınca inandık deyip müşriklerle karşılaşınca biz sizinle beraberiz, onlarla sadece alay ediyoruz.”¹⁰⁶ Diyen münâfıklar hile yapmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. İkiyüzlü tavırları karakterlerinin bir parçası olan münâfıklar, peygamber (s) ile karşılaştıklarında bu karakterine uygun olarak “Biz gerçekten şehadet ederiz ki, sen kesin olarak Allah’ın elçisisin” diyorlardı. Ayrıca yalanlamaları ve muhalefet etmelerinin peygambere(s) ulaşmış olmasından korku duydukları için kendisi ile karşılaştıkları zaman bir özür mahiyetinde şahitlik ettiklerini ifade etmeleri mümkündür.¹⁰⁷

Peygamberi(s) kalben yalanladıklarını gizlemek için yaptıkları şehadet, bilinçli bir yalanlamayı örtmek maksadıyla yapıldığından, şüphe ile yapılan yalandan farklılık

¹⁰² Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXX, 545.

¹⁰³ Münâfıkûn 63/1.

¹⁰⁴ Yazır, *Hak dini Kur'an Dili*, VII, 4997-4999.

¹⁰⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, X, 530.

¹⁰⁶ Bakara 2/14.

¹⁰⁷ Maturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Thk. Mecdî Basillûm, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. 1426.), XX, 18.

göstermektedir. İmân ile ilgili bir problemden kaynaklı olarak yalan söyledikleri ve bu yalanı örtmek için Allah'ı şahit tuttukları anlaşılmaktadır.

Kalpte olan ile dille söylenen aynı olmadığında söylemler yalana dönüşür. Münâfıkların dilleriyle söyledikleri “Biz senin Allah'ın peygamber olduğuna şahadet ediyoruz” ifadesi hakikattir lakin münâfıklar kalben buna îmân etmedikleri için sözleri ile kalplerinde olanın farklı olmasından dolayı yalancı olarak nitelendiriliyorlar.

C. Muhatabın Gerçeği Fark Etmesi Korkusundan Kaynaklı Yalan

Münâfıklar gerçeğin fark edilme korkusundan îmân edenlerle karşılaşınca “inandık” deyip, kendi yandaşları ile baş başa kaldıklarında ise “Biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz” diyerek¹⁰⁸ her iki taraf için de emniyetli bir durum oluşturmaya çalışırlar. Muhatabın gerçeği fark etme korkusundan emin olmak için muhataba göre söylem değiştirip, yalan beyan ederler. Münâfıklar, insanlara takındıkları yalancı tavrı peygambere (s) karşı da sürdürürler ki, O'nun (s) yanında iken başka türlü ayrılınca başka türlü söylem geliştirirler.

“İşimiz itaat” diyorlar, yanından ayrılınca da içlerinden bir grup, içinden, senin söylediğinin tersini kuruyor, Allah' da onların içlerinden kurduklarını kaydediyor. Sen de bunlardan yüz çevir ve Allah'a güven, (güvenilecek) vekil olarak Allah yeter.”¹⁰⁹

“Baş üstüne” diyen Münâfıklar peygamberin (s) yanında oldukları zaman emniyette olmak amacı ile îmân edip, çıktıklarında ise muhalefet ederlerdi.¹¹⁰ Emniyette olmak yani korktuğundan korunmak maksadı ile yalan söylerlerdi. Peygamber (s) bir şey emrettiği vakit “baş üstüne” diyen münâfıklar, “Bizden sadır olan itaattir. Bizim işimiz itaat etmektir.” İfadesini kastederler ancak ayrılıp gidince bir kısmı geceleyin peygamberin (s) dediğinin tersini ve “itaatimiz garantilidir, kabul”

¹⁰⁸ Bakara 2/14.

¹⁰⁹ Nisâ 4/81.

¹¹⁰ İbnü'l- Cevzî, Ebu'l-Ferac, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Thk. Abdurrezzak Mehdî, (Beirut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1422.), I, 437.

sözlerinin aksini kurmaya kalkarlar.¹¹¹ Peygamber(s) bir şey emrettiği zaman “baş üstüne” demekle kast ettikleri bir diğer mana da “Emrettiğine itaat eder, yasakladığından kaçınılız.” şeklindedir ancak peygamberin(s) yanından ayrıldıklarında münâfık olanlar, geceleyin peygamberin(s) söylediklerini değiştirirler.¹¹² Yani yukarıdaki yalan tanımında yer alan, olan şeyin hilafında haber verme eylemini peygamberden(s) duyduklarını değiştirerek gerçekleştirirler.

Kendilerine savaş farz kılındığı zaman insanlardan, Allah'tan korktukları kadar veya daha fazla korkan¹¹³ Münâfığın bir vasfı insanlardan korkmasıdır denilebilir. Bu nedenle yalan söylemesinin alt sebeplerinden biri kendi inançsızlığı ve tereddütlerini muhatabın fark etme korkusu ve kaygısıdır. Münâfık içinde gizlediklerini muhataba fak ettirmemek için “baş üstüne”, “biz ancak sana itaat ederiz” gibi itaat ifade eden kelimeleri kullanarak kendini güvene aldığını ve muhatabı hoşnut ettiğini sanmaktadır.

Münâfıkların Müslümanlardan korkmaları bir taraftan çıkarlarına zarar gelmesini engellemeye yönelik olup diğer taraftan karakterlerindeki bozukluktan kaynaklanır. Bir inanca, görüşe, ideolojiye karşı çıkmak, muhalefet etmek ancak muhalefet edebilme gücünü kendinde bulanlar için söz konusudur. Oysa münâfıklar, böyle bir gücü kendilerinde görmemektedirler. Onun için muhalif oldukları ortaya çıkacağı zaman yalan silahına başvurup, kendilerini gizlemek isterler. Çünkü gerçek düşüncelerini açıklamak onları muhalif bir duruma sokabilir ancak onlar bunu göze almak istemezler ve gizlenmeyi tercih ederler.¹¹⁴

Münâfıklıkla özdeşleşmiş olan, münâfıklığın en belirgin özelliğini üzerlerine almış bulunan kişiler, ikili oynayan, yalan yere yemin eden ve yalan söyleyen kişilerdir. Müslüman toplumun içinde yaşayan bu kişiler, Müslümanlardan emin olmak veya onlara zarar vermek için öyle davranırlar.¹¹⁵

¹¹¹ Beydâvî, Ebü'l- Hayr Abdullah bin Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Thk. Muhammed Abdurrahman, (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l 1418.), II, 86.

¹¹² Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, VIII, 562.

¹¹³ Nisâ 4/77.

¹¹⁴ Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, 30-31.

¹¹⁵ Hüseyin Çelik, *Kur'an'da Nifak-Münafıkların Özellikleri*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2018.),

Kalbindeki şek ve şüpheden dolayı, gerçek manada îmân edemeyişinden ve muhatabı ikna ederek kendini garantiye almak istemesi gibi sebeplere dayalı olarak yalan içeren söylemlerde bulunan münâfık, inandırıcılığı sağlayabilmek için kalbi ile dilini birbirine zıt kullanmaktadır. İnandığına aykırı ifadeler kullanmak, münâfığın söylem biçimidir

II. ALAYCI SÖYLEM

Münâfığın bir diğer söylem biçimi alaycı söylemdir.

“Ve (yine) kendilerine: İnsanların îmân ettiği gibi siz de îmân edin denildiğinde: “Düşük akıllıların (akılsızların, ahmakların) îmân ettiği gibi mi îmân edelim?”¹¹⁶ diyen münâfıklar, inananları alaya alan, onları küçük gören ve inandık iddialarını alay konusu edinen kişilerdir. Onlar inananlar ile birlikte iken inandıklarını iddia ederken şeytanları ile baş başa kaldıklarında “Şüphesiz, sizinle beraberiz. Biz (onlarla) yalnızca alay ediyoruz.”¹¹⁷ Diyerek inananlara karşı alaycı üslubunu açıkça ifade eden ikiyüzlülerdir.

Münâfıkların söylemlerinde belirgin özelliklerden birisi olan alay edici ifadeler, bazen şahıslarla ilgili olduğu gibi bazen de inanç esasları¹¹⁸ ile ilgilidir. Îmân esaslarının şaka konusu edilemez, alaya alınamaz değerde olduğunu idrak edemeyen münâfıklar, alaycı söylemlerini hem inananlar için hem de inanılan hususlar için dile getirmekten çekinmezler. (Bu iki husus ayrı ayrı ele alınacaktır.) Münâfıkların bu söylemi, onların îmân hususlarının yüceliğini idrak edemeyişinden, samimi îmândan uzak olmalarından, îmân ile küfür arasında gidiş gelişlerinden kaynaklanmaktadır.

196.

¹¹⁶ Bakara 2/13.

¹¹⁷ Bakara 2/14.

¹¹⁸ Tevbe 9/65.

A. Müslümanlara Karşı Alaycı Söylem

Münâfıklar, Müslümanlar için kullandıkları alaycı söylemleri, muhatabın yokluğunda dile getirmektedirler. Muhatabın yanında onu hoşnut etmeye çalışan ifadeler kullanırken, arkasından alay edici söylemde buldukları şu ayetten anlaşılmaktadır.

*“Îmân edenlerle karşılaştıkları zaman: "Îmân ettik" derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise, derler ki: "Şüphesiz, sizinle beraberiz. Biz (onlarla) yalnızca alay ediyoruz."*¹¹⁹

Münâfıkların müminler ile karşılaştıklarında, peygambere ve getirdiklerine îmân ettik demeleri, canlarını, mallarını kurtarmak için bir de kendilerince kurnazlık yapmak için oluşturdukları bir söylemdir.¹²⁰ Buradaki îmân ettik ifadesi samimi bir îmânı dile getirmekten uzaktır. Münâfıkların kullandığı “biz îmân edenlerle sadece alay ediyoruz” ifadesi İslam’la güçlü bir bağ kuramayışın göstergesidir ki herhangi bir şeyle eğlenmek veya alay etmek, o şeyi küçümsemek, hafife almak hatta inkâr etmektir.¹²¹ ki bu da îmânın gerçek manada gerçekleşmediğine, dilde kaldığına işaret eder.

Münâfıkların îmân edenlere karşı alaycı söylemin ötesinde onları akılsızlıkla itham ettikleri de görülmektedir.

*“Ve (yine) kendilerine: "İnsanların îmân ettiği gibi siz de îmân edin" denildiğinde: "Düşük akıllıların îmân ettiği gibi mi îmân edelim?" derler. Bilin ki, gerçekten asıl düşük-akıllılar kendileridir; ama bilmezler.”*¹²²

Münâfıkların Müslümanları “sefih” olarak isimlendirmesindeki etkenlerden biri Müslümanların çoğunun fakir münâfıkların ise soylu olmasıydı. Bununla beraber peygamberin(s) getirmiş olduğu hakikatin bir delili yoktu ve onlar delili olmayan bir

¹¹⁹ Bakara 2/14.

¹²⁰ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, I, 296.

¹²¹ Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 52-53.

¹²² Bakara 2/13.

şeye inanmayı akılsızlık sayıyordu. Onlara göre aslı olmayan şeylere ancak akılsızlar olanlar inanırdı.¹²³ Delili olmayan şeye inanmayı akılsızlık olarak gören bir zihniyet için gaybî şeylere inananlar da akılsız, düşük akıllı olarak nitelendiriliyordu. Oysaki alay etmek ayet ile yasaklanmış iken bu hükme karşı gelip alay etmeyi sıradanlaştırıp söylem biçimi haline getirmek münâfıkça bir yaklaşımdır.

*“Ey mü'minler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmândan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir.”*¹²⁴

Ayet, inanan kişiyi alay etmekten men etmişken, alay etmeye söyleminde yer vermek sakınılması gereken bir durumdur. Buna rağmen alay etmekten rahatsızlık duymamak, bunu eğlence haline getirmek münâfığın tavrıdır. Münâfık, başkasını alay ile küçültmeye çalışırken Allah katındaki değerini küçültmektedir. Alay etmekle eğlendiğini zannederken cezayı gerektiren bir duruma kendini mahkûm etmektedir. Alay ile dilini kirletmekte, zihnini ve kalbini karartmakta, amelini heba etmektedir. Alay etmek, kişi için bir kaybediştir. Münâfık, alay etmeyi söylem biçimi haline getirmekle kaybetmeyi seçmiş kişidir.

Münâfık, takdir edilecek durumları dahi alaya dönüştürecek kadar söyleminde alaycıdır. Münâfıkların, çok infak eden Müslümanla da emek verip elde ettikleri az bir kazancı infak edenle de alay ettikleri ayetten anlaşılmaktadır.

*“Sadaka vermekte gönülden davranan müminlere dil uzatan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselere bu davranışlarının cezasını Allah verir; onlara can yakıcı azab vardır.”*¹²⁵

¹²³ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, II, 307.

¹²⁴ Hucurât 49/11.

¹²⁵ Tevbe 9/79.

Münâfıkların kötü vasıflarından biri de kimse onların dillerinden kurtulamaz. Hatta mallarını sadece Allah yolunda harcayan, hiçbir dünyevî karşılık beklemeyenler dahi bu adamların laflarından kurtulamamıştır. Günün birinde peygamber(s) sadakaların toplanmasını buyurdu. Adamın biri yüklü miktarda mal infak etti. Münâfıklar bu durum üzerine “Bu adam bir riyakârdır, gösteriş yapıyor.” dediler. Sonra başka birisi gelip, bir sa' ölçüsünde bir şey infak etti. O kişi için de “Allah’ın, bunun sadakasına ihtiyacı yoktur.” Dediler.¹²⁶ Çok verenle de az verenle de alay etmeyi seçen münâfıkların belirgin özelliklerinden biri, hayra destek olmak yerine alaycı söylem ile inanan muhatabı incitmektir. Alaycı söylem, münâfiğin en belirgin söylem biçimlerinden biridir.

B. İmân Esaslarına Karşı Alaycı Söylem

Peygamberin(s) Tebük seferine çıkışı sırasında münâfıkların yapmış olduğu bazı konuşmalar üzerine nazil olduğu¹²⁷ ifade edilen aşağıdaki ayet münâfıkların Allah, peygamber(s) ve ayetler ile ilgili söylemlerini ortaya koymaktadır.

“Eğer onlara soracak olsan, "Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk derler. De ki: Allah ile mi, O'nun ayetleri ve Rasul'ü ile mi alay ediyordunuz?”¹²⁸

“Ey Peygamber! Eğer (münâfıklara) sorarsan, (özür bahanesiyle) derler ki; Biz yalnızca aramızda şakalaşıyorduk,” bu ifade ile ilgili olarak aktarılan rivayette, Peygamber(s) Tebük seferi için yolda ilerlerken önünde münâfıklardan bir grup bulunuyordu. Bu münâfıklar aralarında şöyle konuşuyorlardı: “Şu zavallı adama bakın hele! Haline bakmıyor da Şam'ın/Suriye'nin saraylarını ve kalelerini fethetmeye soyunmuş. Bu, hiç başarılacak bir şey mi ki? Şüphesiz bu gerçekleşebilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir.” Münâfıkların konuşmalarından Allah’ın, peygamberini(s) haberdar etmesi üzerine, peygamber (s)ileride hareket hâlinde olan bu kişilere “Ey

¹²⁶ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XIV, 382.

¹²⁷ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XIV, 332.

¹²⁸ Tevbe 9/65.

önümde yürümekte olan topluluk! Bana doğru gelin” diye seslendi. Onlar da geldiler. Geldiklerinde peygamber(s) “Şöyle konuşanlar, sizler değil misiniz?” deyince o kişiler Peygamber’in(s) sorusuna cevaben “Ey Allah’ın Peygamberi! Hayır, vallahi öyle değil. Biz senin ve ashâbın hakkında herhangi bir şey konuşuyor değildik. Bizim kendi aramızda, konuşmamız yolculuğumuzda yol yorgunluğunu hissetmememiz, şakalaşmamızdı.”¹²⁹ dediler.

Yolun yorgunluğunu hissetmemek bahanesi ile şakalaştıklarını iddia eden münâfiklar ayrıca bu konuşmayı lafa dalmak olarak da tanımlarlar. Yani, onlara “neden bunları konuştunuz?” diye sorsan, “Biz sadece yol esnasında öylesine lafa dalmıştık ve aramızda şakalaşıyorduk.” derler.¹³⁰ Münâfiklar, Allah, peygamber(s) ve ayetler ile ilgili ileri geri konuşuyorlar ve bunu şakalaşma gibi basite alıyorlardı. Onların Allah hakkında istihza etmenin küfür olduğu idrak edemedikleri gibi îmân esaslarından biri olan peygamberin(s) de alay konusu edilemeyeceğini idrak edemeyen, îmânın hakikatine varamayan, peygambere(s) hakkıyla inanamayan kimseler olduğu söylenebilir.

Tebük seferine katılan münâfikların bazılarının, yolculuk sırasında Allah ile, peygamber(s) ve Allah’ın ayetleri ile istihza ettikleri ifade edilmiş olsa da Allah ile istihza etmek mümkün değildir, imkansızdır. Burada Allah’ın hükümleri yahut Kur’ân ve dinle ilgili birtakım hususlar veya Allah’ın zikri hususunda istihza söz konusu olabilir. Allah ile istihza ise küfürdür.¹³¹ Gerek îmân esasları ve gerekse inanan kimselere karşı münâfiğin alaycı söylemlerinin temelinde îmânı içselleştirememek ile ilgili bir sıkıntıdan kaynaklandığı söylenebilir ki Allah, peygamber (s) ve İslami değerlerle alay etmek inanmış gibi gözükken ama inandığını iddia ettiği hususlara itaat edemeyen bir kişiliğin söylem biçimidir.

¹²⁹ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 691.

¹³⁰ İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, (Beyrut: Daru'l Kitab'ul Ulumiyye, 1419), IV, 151.

¹³¹ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XVI, 95-96.

Münâfıklar, “Biz sadece oynuyor ve eğleniyoruz.” Diyorlar. Onlar bu hususları oyun ve eğlence malzemesi yapılabilecek basit meseleler mi sanıyorlar. Oysa ki bu meseleler hem çok büyük hem de önemli meselelerdir. Bu meseleler ile inanç sisteminin temeli arasında; köklü ve sağlam ilişkiler vardır.¹³²

Allah’ı, peygamberi, ayetleri ve bu ayetlerde bildirilen hükümleri şaka konusu eden söylemler samimi îmandan uzak kişilerin söylemi olabilir. Allah’ın koyduğu hükümlere uymamak, beğenmemek, şaka konusu etmek münâfıkların söylem biçimidir.

III. ETKİLEYİCİ SÖYLEM

Bazı münâfıkların görünüşüyle göze hoş gelen ve konuşması ile dinlenen kimseler olmasına karşın eylem itibari ile peygambere(s) itaat etmemeleri, Allah’ın emirlerine aykırı tutumları dikkate alındığında görünüşün ve sözün etkisine kapılmayıp, eylem ve söylemin bütünlüğüne dikkat etmek gerektiği anlaşılmaktadır.

“Onları gördüğün zaman dış görünüşleri hoşuna gider konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki duvara dayanmış kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın. Allah onları kahretsin; nasıl da çevriliyorlar.”¹³³

Münâfıklar dıştan bakınca insanın gözüne hoş görünürler. Şıklıkları, giyim kuşamları, bedenlerine yaptıkları bazı süslemelerin yanında konuşmaları da hoştur. Sözlerinin akıcılığı, dillerinin fesahati, konuşma sanatına ilgileri ve bu husustaki kabiliyetleri ile konuşmaları etkileyicidir. Her ne kadar münâfıkların görünüşü ve söylemleri muhataplarını etkilese de onların içleri sağlamlıktan, bilgiden, şuurdan, gelişimden, uzaktır. Faydalı söz onların kulaklarından geçmez, idrak edemezler.

¹³² Seyyid Kutup, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, Çev. Bekir Karlığa- M. Emin Saraç - İ. Hakkı Şengüler, (İstanbul: Hikmet Yayınları. 1984.), VII, 368.

¹³³ Münâfıkûn 63/4.

Böylece kuru, boş tahtalara benzerler.¹³⁴ Sözü idrak edip anlamadıkları için eylemlerinde faydalı bir değişim ve gelişim gerçekleşmez. Etkili konuşmalarına rağmen eylemleri zarar içerir.

“İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider. Bir de kalbindekine Allah’ı şahit tutar. Hâlbuki o, düşmanlıkta en amansız olandır. O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”¹³⁵

Bazı insanlar vardı ki onların dünya hayatına dair konuşmaları muhatabın hoşuna gider, güzel ve etkilidir. Üstelik bu kişiler doğru söylediğine ve söylediklerinin inancına uygun olduğuna, kalbinde olana Allah’ı şahit tutar. Oysa ki o, azılı bir düşmandır. Düşmanlığı da çetindir. Bâtıl ve yalan sözler söyler durur. Bu da içlerinde sakladıklarının aksini açığa vuran münâfıkların vasfıdır. Münâfık, peygamberin (s) yanından ayrıldığında, Allah’ın haram kıldığı şeyleri yapmakta, anarşi çıkarmaktadır. Ekinleri yok etmeye, hayvanlara ve diğer canlılara zarar vermeye yönelir. Oysa ki Allah günah işlemeyip, yol kesip korkulacak, zarar verecek durumlar meydana çıkarmayı sevmez.¹³⁶ Münâfık her ne kadar etkileyici konuşsa ve söylediklerine Allah’ı şahit tutsa dahi eylemleri ile söylemleri çelişmektedir. Bu çelişki mümin ile münâfık arasında ayırt edici bir özelliktir.

Münâfık ile mümin arasındaki farklara bakılınca bu farklılıklar, ahlâkî tutum ve davranış biçimlerinde, düşünce şekillerinde, alışkanlıklarında belirgin bir şekilde görülür. Münâfık, üzerindeki etikette misk yazan fakat içerisinde inek pisliği bulunan şişelere benzer. İçinde misk olduğu her durumda belli olan ve hakikaten içinde misk taşıyan müminler de vardır. Dıştaki İslam etiketi ile münâfıklar ve Müslümanlar tek bir İslam toplumu olarak görünür ancak ikiyüzlü münâfıkların vasıfları inananlardan öylesine ayırıcıdır ki bu iki grup aslında iki ayrı toplum meydana getirir. Münâfıklar,

¹³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII, 376.

¹³⁵ Bakara 2/204-205.

¹³⁶ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, IV, 237.

Allah'tan gafilirdirler. Hayırlı şeylerle değil kötü işlerle meşgul olurlar ve müminler ile iş birliği yapmaya da yanaşmazlar.¹³⁷

Mevdudî'nin yorumunda ifade ettiği üzere, üzerindeki İslam etiketinin münâfık ile Müslümanı tek toplum göstermesine rağmen ikisinin ayrı toplumlar olması gibi, etkili söylem hem münâfığın hem Müslümanın söylem biçimi olmasına rağmen arka planları ile münâfığı ve Müslümanı ayırt edicidir. Müslüman etkili konuşurken, söyleminde iyiliği emretmekle beraber Allah'a ve resulüne itaat eder.¹³⁸ Münâfıklar etkili konuşmakla beraber amelleri salih, yapıcı, samimi olmaktan ve peygambere itaat etmekten uzak bilakis ekini ve nesli fesat etmeye yöneliktir. Onların kötülüğü emreden ve iyiliği engelleyen¹³⁹ tavırları vardır.

Söylem ve eylem bütünlüğü olmayan, sözün eylem ile desteklenmediği sadece etki oluşturmak için yapılan konuşmalar, samimiyetten ve bütünsellikten uzak söylemlerdir. Fesat çıkarıp zarar vermeye yönelik eylemlerde koşturmaya rağmen, insanlara yönelik etkili konuşmalar yapmak, münâfığın söylem biçimidir.

IV. TARAFLI SÖYLEM

Münâfıkça söylemin en belirgin özelliklerinden biri taraflı söylemdir. Münâfık, kendi çıkarları doğrultusunda müminlerin tarafında veya kâfirlerin tarafında olup söylemlerini de o tarafa göre şekillendirirler.

"Onlar sizi gözetleyip duruyorlar. Size Allah'tan bir fetih (zafer ve ganimet) gelirse: "Sizinle birlikte değil miydik?" derler. Ama kâfirlere bir pay düşerse: "Size üstünlük sağlamadık mı, mü'minlerden size (gelecek tehlikeleri) önlemedik mi?"

¹³⁷ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimül-Kur'an*, Trc. M. Han Kayanî, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.), II, 251.

¹³⁸ Tevbe 9/71.

¹³⁹ Tevbe 9/67.

derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmedecektir. Allah, kâfirlere mü'minlerin aleyhinde kesinlikle yol vermez.”¹⁴⁰

Müslümanlar zafer kazanırsa “bizi sizinle beraber değil miydik? O halde ganimetten bize de pay verin.”¹⁴¹ taleplerine karşın kâfirlerin galibiyette bir payları olması durumunda ise onlara yardım etmek suretiyle üstün gelmelerini sağladıkları ve mü'minlerin galip gelmesinden onları koruduklarını iddia etmeleri¹⁴² gösteriyor ki dünyalık bir menfaat, ganimet, emniyet, desteklenme, vb. maddi manevi çıkarları nerede ise o tarafın yanında olacak şekilde söylemlerini şekillendiriyorlar. Müminler kazansalar da kaybetseler de taraf değiştirmezken, münâfıklar kazanan hangi taraf ise o tarafta olmayı ve o tarafa göre söylem geliştirmeyi kazanmak zannederek aldanmıştır.

*“Onlar küfür ile îmân arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın.”*¹⁴³

Hakiki manada "müzebzeb", belli bir tarafta karar kılamayan, her iki tarafa da giden gelen manasındadır. O kişi, ne zaman bir tarafı tutacak olsa ve ona yönelse, onu müdafaa eder.¹⁴⁴ Münâfıkların iç ve dış dünyaları tutarsızdır bundan dolayı iki tarafı memnun etmek gayesi ile halden hale girip dururlar. Tam manası ile inanmadıkları için müminlerle iş birliği ve yakınlık kurmakta zorlanırlar. İnkârları belli olmasın diye kâfirlerle de aşikâr bir şekilde iş birliği içinde olamazlar. Münâfıkça bir tavır olan iki tarafı da memnun etme çabasının altında birçok sebep yer alır. Bunlardan biri dünyevi çıkarları ahiret kazancının önünde tutmak olarak ifade edilebilir.

Kişiyeye eylem yaptıran sebep, dünyalık bir sebep olduğunda eylem ve hareket çoğalır. Dünyanın menfaatleri, sebepler değişkendir. Menfaatlerin değişimiyle

¹⁴⁰ Nisâ 4/141.

¹⁴¹ Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l Hasen Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr(Tefsîr'u Mukâtil b. Süleymân)*, çev. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: İşaret yay, 2006.), I, 419.

¹⁴² Taberî, Câmî'ul-Beyân IX, 324.

¹⁴³ Nisâ 4/143.

¹⁴⁴ Râzî, Mefâtihü'l Ğayb, XI, 249.

sebepler de değişir. Çünkü fiil sebebine bağlıdır, sebep de maksadına... maksat değiştikçe kişinin istekleri de yönelişleri de değişir. Kimi zaman sebeplerle maniler birbiri ile çatışır ve böylece kişi tereddüde düşer. Ancak insanın gayesi, ebedi saadeti kazanmak veya kalıcı hayırlı işler yapmak olursa değişkenliklerden uzak ve kararlı olur.¹⁴⁵

Münâfık; hayatını düzenlerken içinde bulunduğu şartları kendisine pratik yararlar kazandıracak vaatlere göre ayarlayan, ikiyüzlü kişiliktir.¹⁴⁶ Ahireti önceleyen Müslümanların tarafları ve maksatları sabit iken, dünyevi çıkarları önceleyen münâfıkların tarafları ve maksatları çıkarlarına göre değişiklik göstermektedir. Çıkarları değiştikçe tarafları da değişmektedir. İşine geldiğinde Müslümanlardan yana olduğunu söylemiş, işine geldiğinde kâfirlerin yanında olduğunu iddia etmiş olan münâfıklar, Müslümanlardan veya kâfirlerden yana değil çıkarlarından, menfaatlerinden, kazançlarından yana olmakla, bir tarafta istikamet bulamamış kişilerdir. Çıkarlarına göre taraf değiştiren tarafına göre de söylem değiştiren münâfıkların, söylem biçimlerinden birisi taraflı söylemdir.

V. REDDİYE İÇEREN SÖYLEM

Bir uyarı karşısında kişi ya uyarıyı dikkate alıp dinler veya reddeder. Müslüman sözü dinler ve en güzeline uyar.¹⁴⁷ Münâfık ise uyarıldığı zaman dinlemek ve hakikate uymak yerine reddedici söylem geliştirmeyi tercih eder.

*“Kendilerine: "Yeryüzünde fesat çıkarmayın" denildiğinde: "Biz sadece ıslah edicileriz" derler.”*¹⁴⁸

Fesat çıkarmanın tam aksi olan ıslah etmek iddiası için münâfıklar, “Biz Müslümanlarla kâfirlerin aralarını bulmak istiyoruz veya kâfirlere karşı iyi niyet

¹⁴⁵ Râzî, *Mefâtiḥü'l Ğayb*, XI, 249.

¹⁴⁶ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2000.), 550.

¹⁴⁷ Zümer 39/18.

¹⁴⁸ Bakara 2/11.

beslemek yapıcılıktır, bozgunculuk değildir, demek istemişlerdir.”¹⁴⁹ Bu görüşe göre münâfıklar kâfir ile Müslümanın arasını bulmayı ıslah edicilik olarak görüyor ve iyi bir şey yaptıklarını iddia ediyorlar hâlbuki ara bulmak iddiası ile bazen Müslümanlardan bazen kâfirlerden yana tavır takınmaları ikiyüzlülük etmeleri ıslahın değil fesadın göstergesidir. Allah, ıslah edici salih amelleri bildirmiş peygamber(s) de bunları uygulamalı olarak göstermiştir. Bu uygulamalarda ikiyüzlülüğe rastlamak imkânsızdır. Ayet ve sünnetten uzaklaşp herkesin kendine göre fesad ve ıslah tanımlaması yapması, ıslah ettiğini zannederken fesada düşme tehlikesini beraberinde getirir. Münâfıkların bu tutumu, onların peygambere(s) itaat etmediğinin de göstergesidir.

‘İslah’ kelimesi ‘sa-le-ha’ (ص-ل-ح) fiilinin masdarıdır. ‘Sa-le-ha’ sözlükte; iyi olmak, iyi bir şey üzere olmak, sağlam olmak, layık olmak manalarına gelmektedir. Ayrıca bir kişinin fesadından sonra iyi olması, fesadın kendinden gitmesi, düzelmesi veya barışmak anlamlarında da kullanılır. Bir şeyin münasip olması ya da yararlı olduğunu ifade eder.¹⁵⁰

İfsadın kökü ‘fe-se-de’ (ف-س-د) fiil olup sağduyudan sapmak, orta yoldan ayrılmak, bozulmak, kokuşmak, çürümek manalarındadır. Bu fiilin mastarı olan fesad; bir şeyin faydalı olmaktan uzaklaşp zararlı olmaya başlamasıdır. Veya az ya da çok itidal’den çıkmayı ifade etmektedir.¹⁵¹

Fesat ve ıslah birbirine zıt anlamlar taşır. Birinde faydalı olandan çıkıp zararlı olmak söz konusu iken diğeri iyi olmayı gerektirir. Fesat çıkarmayın uyarısına “biz ıslah edicileriz” iddiası ile cevap veren münâfıklar için onlar kalplerindeki hastalıktan dolayı bozgunculuğu ıslah etmek şeklinde düşünmüşlerdir.¹⁵² Denilmiştir. Kalplerindeki hastalık ve nifak; yararlı olan ile zararlı olanı ayırt edememek, yanlış reddiye ile savunmak, eyleminde bir türlü söyleminde başka türlü davranmak, sözü

¹⁴⁹ İbnü’l- Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, I, 32.

¹⁵⁰ İbni Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII,267; Cevherî, *es-Sihâh*, I, 564.

¹⁵¹ İbni Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI, 180; İsfehânî, *Müfredât*, 571.

¹⁵² Beydâvî, *Envaru’l-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, I, 46.

dinlememek, hakikat ile uyarana kulağını ve gözünü kapamak, kendini savunup haklı çıkarmak, gerekirse bunun için yemin etmek gibi birçok zararlı tavra sebebiyet verir.

“Öyleyse, nasıl olur da kendi ellerinin sundukları sonucu, onlara bir musibet isabet eder, sonra sana gelerek: "Kuşkusuz, biz iyilikten ve uzlaştırmaktan başka bir şey istemedik" diye Allah'a yemin ederler?”¹⁵³

Peygambere(s) ve öncekilere indirilen kitaplara inandıklarını iddia eden ancak inandık demelerine rağmen tağutların hakemliğine başvuran münâfıklar, kendi işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir musibet geldiğinde, peygambere(s) gelip yalan yere yemin ediyorlar. Böyle bir musibete uğradıkları zaman ancak ve “Ya Rasûlallah, biz hakeme başvurmakla ancak birbirimizin iyiliğini ve aramızı bulmayı istedik.” diyorlar.¹⁵⁴ Münâfıklar peygambere(s) “Biz, senden başkasını hakem seçmekle dâvayı güzellikle halletmeyi ve hasımların arasını bulmayı amaçladık yoksa sana ve senin hükmüne muhalefet etmek istemedik.”¹⁵⁵ Diyerek iyi bir şey yaptıklarını iddia ediyorlar. Yanlışı savunmak için Allah adına yemin etmek, yanlıştı düzeltmek yerine reddedici sözlerle yanlıştı örtmeye çalışmak, kötülük amacını iyilik olarak tanımlamak ve tüm yanlışlarına rağmen haklı ve iyi bir insan olma iddiası münâfığın söylemini oluşturur.

Münâfıklar yaptıkları yanlışlıklar sebebi ile uyarıldıklarında uyarıyı dikkate alıp yanlışı düzeltmek yerine, yanlış yaptıklarını inkâr ederler. Yanlıştı inkâr eden kişi, yanlıştı düzeltme fırsatını da tepmiş olur. Münâfıklar yanlışlarına yapılan uyarıları reddedici söylem ile geçiştirdikleri için, yanlışı fark etmek, değiştirmek, doğruyu bulmak ve doğruyu yapmaktan kendilerini engellemiş olurlar. Faydalı olan ve hakikat üzere yapılan uyarılara, tavsiyelere karşı reddedici söylem geliştirmek ve söylenen uyarının aksini iddia etmek münâfığın söylem biçimlerinden birisidir.

¹⁵³ Nisâ 4/62.

¹⁵⁴ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, VIII, 514.

¹⁵⁵ Ebu Suud, *İrşâdü'l-'Aklı's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l Arabî, ty.), II, 195.

VI. BAHANECİ SÖYLEM

Münâfığın yaptıklarını veya yapmadıklarını akla mantığa uygun bir açıklama ile ifade edip kendisini muhataba karşı haklı çıkarma çabası, söylemlerinde bahanelere yer vermesi şeklinde kendini gösterir. Yapabilecek iken yapmadığı bir husus için yapamayacağı iddiası ve bu iddiayı destekleyici bir bahane bulması samimiyetsizliğinin ve sözleri ile eylemi arasındaki tutarsızlığın bir göstergesidir.

“Münâfıklık yapanları da belirtmesi içindi. Onlara: "Gelin, Allah'ın yolunda savaşın ya da savunma yapın" denildiğinde, "Biz savaşmayı bilseydik elbette sizi izlerdik" dediler. O gün onlar, îmândan çok küfre daha yakındılar. Kalplerinde olmayı ağızlarıyla söylüyorlardı. Allah, onların gizli tuttuklarını daha iyi bilir.”¹⁵⁶

Başını Abdullah b. Übey b. Selûl'ün çektiği 300 kişilik münâfık bir grup henüz savaş alanına varmadan geri dönmeye kalkınca, onları ikna etmeye çalışan Müslümanlar düşmana karşı vatani savunmak veya Allah yolunda savaşmak hususlarının önemini ifade ettiler. Ancak münâfıklar “Bugün bir savaş olacağını sanmıyoruz. Bu sebeple geri dönüyoruz. Eğer savaş olacağını tahmin etsek elbette sizinle birlikte geliriz.” diyerek dönüşleri için bahane üretmişlerdi. Oysaki savaş olacağını gayet iyi biliyorlardı. Onlar müşriklerin her türlü hazırlık yaparak Bedir Savaşı'nın intikamını almak istediklerini ve Medine'ye kadar yaklaştıklarını biliyorlardı.¹⁵⁷ Münâfıklar, kendilerine yapılan teklife karşı şu bahaneleri ileri sürüyorlardı. “Sizin savaş dediğiniz şeyin, savaş olduğunu bilsek, size katılırız. Fakat o savaş değil, kendinizi tehlikeye atmaktır. Yahut da güzel savaşmayı bilseydik, size katılırdık.”¹⁵⁸

Savaşmayı bilseydik size katılırdık diyen münâfıklara savaşın ya da savunma yapın diye iki seçenek sunulmuştu. Savaşmayı bilmemek akla yatkın bir bahane gibi

¹⁵⁶ Âl-i İmrân 3/167.

¹⁵⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: D.İ.B.Y., 2007.), I, 712-713.

¹⁵⁸ Alûsî, Ebu's-Senâ Şehâbeddin Mahmud b. Abdullah, *Rûhü'l-Meâni fî tefsîri'l-Kur'ân'il Azîm*, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2010.), II,122.

gözükse de savaşmayı savunmaya destek olabilirlerdi. Buna da yanaşmamışlardı. Münâfıklara savunma yapın denilmesi, “Eğer bizimle beraber çarpışmayacaksınız, hiç olmazsa yanımızda durarak mevcudumuzu çok göstermek suretiyle onların bize saldırılarını önleyin!”¹⁵⁹ anlamında idi. Ancak münâfıklar yanlarında bulunmak, sayıyı çok göstererek düşmana korku salmak için dahi savaşa katılmamışlardır. Samimi olsalar savaşı bilmeseler dahi Müslümanların yanında durup çok gözükmele Müslümanlara destek olabilecekken dönüp gitmeleri samimiyetsizliğin ifadesidir. Bahaneleri akla yatkın gözükse dahi, samimi değildi.

“Allah yolunda savaşın yahut müdafaa yapın” emrinden kasıt, “Eğer kalbinizde din ve İslâm sevgisi bulunuyorsa, din ve İslâm için savaşın; yok eğer böyle değilse kendinizi, ailenizi ve malınızı müdafaa etmek için savaşın yani ya dinin adamlarından yahut dünyanın adamlarından olunuz.”¹⁶⁰ Bu teklif dikkate alındığından savaştan kaçınılması, aile ve malı müdafaaya dahi yanaşmadıklarını ifade etmektedir.

Münâfıkların geri dönüp gitmeyi seçmekle dünya çıkarlarını, inandıkları değerlerin önünde tuttıkları, bu çirkin hallerini ört pas etmek için de bahaneleri kullandıkları söylenebilir. Savaşa katılmaktan kaçınan münâfıkların savaşmamalarını haklı çıkarmak için bahane üretmeleri, akla uygun gördükleri mazeretlerle asıl niyetlerini gizlemeleri ve Müslümanları bu sözlerle ikna etme gayretleri ortaya koyuyor ki dini hususlarda emre itaatsizliğini akla yatkın bahaneler ile örtmeye çalışmak münâfığın söylem biçimidir.

*“Allah'ın Resulüne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihat etmeyi çirkin gördüler; «bu sıcakta sefere çıkmayın» dediler. De ki: «Cehennem ateşi daha sıcaktır!» Keşke anlasalardı!”*¹⁶¹

¹⁵⁹ Ebu Suud, *İrşâdü'l-'Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, II, 110.

¹⁶⁰ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, IX, 423.

¹⁶¹ Tevbe 9/81.

Burada münâfıklar, savaşa katılmamalarını bir yönü ile makul göstermek için havanın çok sıcak olmasını öne sürüyor, bu sebeple hem kendilerini hem de savaşa çıkacak olanları alıkoyacak mazeret ortaya sürmüş oluyorlardı.

Münâfıklar “Bu sıcakta sefere çıkmayın” dediler. Münâfıklar, Tebük savaşına katılmaktan engellemek ve buldukları yerde kalmak maksadıyla ellerinden gelen çabayı gösterdiler. Birbirlerine nifakı tavsiye ettiler. Kendileri savaşa katılmadıkları gibi Müminlerin savaşa çıkmalarını engellemeye çalıştılar. Münâfıkların en belirgin üç özelliği, cihadı hoş bulmamak, savaşa gitmeyip yerinde kalmayı istemek başkalarının cihada katılmasına da karşı çıkmaktır. Onlar aşırı sığağa dayanılamayacağı bahanesi ile birbirlerine savaşa katılmamayı tavsiye ettiler. Tebük savaşına çağırıldıklarında, taze hurmaların olgunlaşma zamanıydı ve taze hurmaları bırakıp gitmek onlara sıcaktan daha zor geliyordu.¹⁶² Kişi, kendini haklı çıkarmak istediğinde sayısız bahane üretebilir. Allah’ın emri karşısında havanın durumunu bahane göstermek, samimiyetsizliğin, isteksizliğin, rahata düşkünlüğün, dünyayı ahirete tercih etmenin ve münâfıkça bir söylemin ifadesidir.

“Bu sıcakta savaşa çıkmayın dediler.” Bu söz, bir işe yaramayan, yılmış insanların sözüdür. Yiğit olan, mert erkeklerin sözü böyle değildir. Bunlar zayıf dirençsiz, gayretten yoksun olanların özelliğidir. Bu vasıfta olanlar çoğunlukla yorgunluklardan korkarlar, kaçmaya çalışırlar. Rahatını yorgunluğa tercih eden böyle kişiler mücadele edemezler.¹⁶³ Bu denli rahatına düşkün bir kişilik, rahatının bozulmasından kaçış olarak bahanelere sığınır.

İnsan bazen yapamadığı bazı hususlar için bahane ortaya koyabilir. Her bahane içeren söylem münâfığın söylem biçimi olarak algılanamaz. Münâfığın bahanesinin ayırt edici özelliği, samimiyetsiz, asıl amacına ters ve dini emirlere aykırı davranışı savunmak için söylenmiş olmasıdır.

¹⁶² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, III, 475.

¹⁶³ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, VII, 349.

VII. ALLAH'İ ŞAHİT TUTAN SÖYLEM

Münâfiğin özü ile sözü aynı değildir. Kalben inandıkları ile dilden dökülenlerin farklı olması münâfiğa has bir durumdur. Mümin olsun kâfir olsun inançları ile söyledikleri birbirine zıt değildir, inandıkları gibi yaşar ve konuşurlar. Münâfiğin inandığına aykırı söylemleri, kendi içinde yaşadığı çelişkileri, kalbinde beslediği nifak ve zihninde oluşan karışıklıklar, eylemde ve söylemde tutarsızlık olarak dışa yansır. Konuşması muhataba hoş gelen münâfik azılı bir düşman¹⁶⁴ olmakla beraber ardına döndüğünde bozgunculuk yapıp ürünü ve nesli yok etmeye çalışan¹⁶⁵ bir insandır. Konuşması muhataba hoş gelen etkili bir söylem ve ardından bozgunculuk çıkaran eylemler, tüm bu söz ve davranış arasındaki tutarsızlık, münâfiğin sözüne Allah'ı şahit tutmasındaki samimiyetsizliği ortaya koymaktadır. Münâfik, güzel sözlerine şahit tutacak kadar Allah'ın büyüklüğünü bilen fakat azılı bir düşman olacak kadar da kötü eylemlerde bulunan dengesiz bir kişiliktir.

“İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider ve kalbindekine rağmen Allah'ı şahid getirir; oysa o azılı bir düşmandır.”¹⁶⁶

Dünya hayatına bağlı bir kişilik tipi olarak münâfiğin, insanları ikna etmeye çabalayarak “Benim iyilikten başka bir şey dilemediğime Allah şahittir. Ben şahsî çıkar için değil hak, doğruluk ve insanların kurtuluşu için çabalıyorum.” Demesine rağmen bu kişilik tipinin söylediği güzel sözlerinin yalan olup bunun ikiyüzlü olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu kişilik, Hakk'ın düşmanıdır. Çünkü o, ikna edici sözlerine, akıcı konuşmasına ve Allah'a ettiği yeminlere rağmen, hakka aykırı kötü, zararlı eylemlerde bulunmaktan çekinmez.¹⁶⁷

Bu ayetin içinde taşıdığı küfür, yalan, münâfiklik, zarar vermek kastını gizleyen ancak diliyle bunun aksini ifade eden her kişi için nazil olduğu söylenebilir.¹⁶⁸ Bu

¹⁶⁴ Bakara 2/204

¹⁶⁵ Bakara 2/205.

¹⁶⁶ Bakara 2/204.

¹⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, II, 251.

¹⁶⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 15.

ayet, bu vasıfları taşıyan tüm bozuk şahsiyetli kişileri ve münâfikları kapsamakta; münâfiklığı, tahripkârlığı, düşmanlığı, riyakârlığı, bozgunculuğu içinde besleyen her kişiyi uyarmaktadır.¹⁶⁹ Diliyle etkili konuşurken eylemi ile yıkıcı olan bu kişi, iddiasının ve sözünün doğruluğunu ispat için Allah'ı şahit göstermeye çalışır.¹⁷⁰ Yani söylemine Allah'ı katıp, eyleminde Allah'ın istemediği şekilde davranan bu kişi düşmanlığı gizlemek için Allah'ın adını kullanmaktan çekinmemektedir. Allah'ı şahir tutması, din hususunda peygambere(s) uyduğuna, kalbinde olan ile söylediklerinin aynı ve doğru olduğuna yani hak olduğuna Allah'ı şahit göstermesidir.¹⁷¹ Veya bu kişi Allah'ı şahit tutmakla, “Seni ve İslam'ı sevdiğime dair kalbimde olana Allah şahidimdir.” Der ancak o, Müslümanlara karşı kin ve öfke ile dolu olan ve düşmanlar arasında en çok düşmanlık edendir.¹⁷²

Âyette geçen “أَلْدُّ الْخِصَامَ” (eleddü'l-hisâm) ifadesine; bâtil yolda mücadele eden, çok münakaşa eden, düşmanlığı şiddetli olan, Allah'a isyanda şiddetli olan, sözü kuvvetli fakat ameli zayıf olan, hikmetle konuşan ama hatalı iş yapan; zorba ve zalim olan gibi manalar verilmiştir.¹⁷³ Münâfiklar ikiyüzlü karakterleri ile etkili ve hoşagiden konuşmalar yapmakta, kendilerini iyi bir kişilik şeklinde yansıtmakta, kalbindeki sevgiye ve içindeki İslâm ile dilindeki sözün aynı olduğuna Allah'ı şahit tutmakta ve böylece düşmanlığını gizleyerek tehlikeli bir insanı tipini ortaya koymaktadırlar.¹⁷⁴

Bu kişilik konuştuğu zaman kendisini iyiliğin, sevginin, fedakârlığın, samimiyetin, insanlar için iyilik, mutluluk, yarar sağlama arzusunun sembolü gibi tanıtır. Konuşurken sözleri ile muhatabı etkiler, hoş ve tatlı dili ve sesinin ahengiyle büyüler, iyilikten ve yapıcılıktan söz eder. Sözlerinin daha etkili olması, inandırıcılığının artması, samimi, takvalı ve Allah'tan korkan bir kişi olduğunu göstermek için kalbinde olanın içtenliğine Allah'ı şahit gösterir. Oysa ki o kişi,

¹⁶⁹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, I, 321-323.

¹⁷⁰ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, V, 344.

¹⁷¹ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, I, 178.

¹⁷² Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 174.

¹⁷³ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, II, 429-430.

¹⁷⁴ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I, 322.

amansız bir düşmandır. Kalbinde düşmanlık ve kin kaynamaktadır, onun gönlünde sevgiden ve hoşgörüden kırıntı bile yoktur.¹⁷⁵

Yorumlardan da anlaşıldığı üzere, tutarsız eylemleri olan bu kişiler tutarsızlığı ört pas ve muhatabı ikna etmek ihtiyacı içinde olup ikna etmek için muhatabın inanıp güvendiği bir delile dayanmaya ve böylece güven oluşturmaya çabalarlar. Müslümanı inandırmak için de Allah'ı şahit tutan söylemlerde bulunurlar. Kalbindekine Allah'ı şahit tutan münâfık, ardını dönüp gidince yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekine ve nesli yok etmeğe çalışır.¹⁷⁶ Eylemi ve söylemi bu denli ters olan münâfık kişiliğinin, Allah'ı söylediklerine şahit tutması, Allah'ın gizli ve açık her şeyi bilen olmasına dair inancının zayıflığını da ortaya koymaktadır.

Tüm zararlı eylemlerine, bozgunculuk çıkarmasına, insana, nesle ve ekine zarar vermesine, Allah'tan korkması söylenince gurura kapılıp günaha sürüklenmesine¹⁷⁷ rağmen, sözlerinde Allah'ı şahit tutarak güzel ve etkili konuşmak, münâfığın söylem biçimidir.

VIII. BENCİL SÖYLEM

Münâfık gönlünde büyüttüğü nifak sebebi ile istikrarlı olmaktan uzak, bazen mü'minlerin yanında bazen kâfirlerin yanında gibi gözüke de aslında o kendinden yanadır. Kendi çıkarı, kazanımı, yakın vadede elde edeceği mal mülk, mevki makam için nerde durması, kimden yana olması gerekirse, onun yanında gibi gözüktür. Münâfığın önemseydiği ne müminin kazanmasıdır ne kâfirin, kendinin kazanmasıdır. Münâfık için mühim olan kimin zafere ulaştığı, kimin galip geldiğinden çok kendinin zafer kazanan, galip gelen tarafta olmasıdır. Eğer o, galip gelen tarafta durmamış ise üzüldür, üzüntüsünün sebebi kazanan tarafta yer almadığı, tarafını yanlış seçtiği içindir.

¹⁷⁵ Seyyid Kutup, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, I, 203.

¹⁷⁶ Bakara 2/205.

¹⁷⁷ Bakara 2/206.

“Şüphesiz içinizden ağır davrananlar vardır. Şayet, size bir musibet isabet edecek olsa: "Doğrusu Allah, bana nimet verdi, çünkü onlarla birlikte olmadım" der. Eğer size Allah'tan bir fazl (zafer) isabet ederse, o zaman da sanki onunla aranızda hiçbir yakınlık yokmuş gibi kuşkusuz şöyle der; "Keşke onlarla birlikte olsaydım, böylece ben de büyük 'kurtuluş ve mutluluğa' erseydim."¹⁷⁸

“Hiç şüphesiz içinizden pek ağır davranacak olanlar da var” ifadesi münâfıkları kastetmektedir. Eğer inananlara bir musibet gelse, bozgun veya öldürülme gibi bir durum oluşursa, “Allah bana lütfetti” der. Yani, “ben Savaşa çıkmayıp oturmakla Allah'ın lütfuna mazhar oldum.” Der. Bu ifadeyi ancak münâfık olan kişi kullanır. Yok eğer inananlara Allah'tan bir zafer, lütuf ve ganimet ulaşırsa “Keşke ben de onlarla beraber olsaydım” sözünü söyleyen münâfık kimse bu sözü ya kıskançlığı sebebiyle söyler veya elinden kaçırdığı ganimete üzüntüsünden söylemiş olur.¹⁷⁹

Bir diğer görüşe göre buradaki hitap, Müslüman askerler ile münâfık olanlardır. “Yavaş davrananlar” dan kasıt, askerin içinde yer alan münâfıklardır. Bu münâfıkların savaşa katılması nifak çıkarmak içindir. Düşman güçlerinden ölüm veya yenilgi gibi bir zarar gelirse, yavaş davranan münâfıklar, yapmış olduğu işe sevinir. Rabbine hamd eder. Eğer Allah'tan inananlara için zafer veya ganimet nasip olursa “Keşke ben de savaşta onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı kazansaydım elde edilen bol ganimetten pay alsaydım.” Der. ¹⁸⁰ Ayetten münâfıkların, Müslümanlara bir belâya uğradığında onlardan geri kalmış oldukları için son derece sevindikleri fakat Müslümanlar ganimet ve üstünlük kazandıklarında ise bu ganimetten pay alamadıkları için de son derece üzüldükleri anlaşılmaktadır. Böyle bir şeyi kişi ancak yabancı ve düşman olan kişi için yapar. Seven kişi, sevdiğinin sevincine sevinir ve kederi ile de kederlenir. Fakat kişi böyle değil de tersini yaptığında, bu durum düşmanlığı ortaya koyan bir gösterge olur.¹⁸¹

¹⁷⁸ Nisâ 4/72-73.

¹⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur'an*, V, 276.

¹⁸⁰ Bursevî, *Rûhu 'l-Beyân fî Tefsîri 'l-Kur'an*, II, 236.

¹⁸¹ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, X,139.

Bu tutum bencilce tavrın göstergesidir. Burada münâfık kaybedenlerden uzak olmanın sevincini yaşarken, kaybetmiş olmadığı için mutludur. Kaybedenin kim olduğu değil kendinin kaybetmemesi onun duygu durumunu belirlemiş olur. Oysa müminler bir bedene benzetilmiş ve birinde oluşan rahatsızlığın tüm bedeni rahatsız edeceği belirtilmiştir. “Mü'minler birbirini sevmeye, birbirlerine karşı sevgi ve merhamet göstermede tek bir beden gibidir. O bedenin bir organı acı çektiği zaman, bedenin diğer organları da uykusuz kalıp yüksek ateşle aynı acıyı hissederler.”¹⁸²

Münâfığın tavrı belirtilen bu tasvirden uzak, kardeşlik hukukuna aykırı, kendini düşünen ve kendi çıkarlarını önceleyen, kazanan tarafta olmayı dini vecibelere tercih eden, bencil bir tavidir. Söylemi de kaybedenden uzak olunca memnuniyet belirten söylem, kazanandan uzak olunca keşke içeren söylemdir. İnandığı değerler için çaba göstermeden, emek vermeden, gayret etmeden kazanan taraf olmayı istemek ve “keşke onlarla olsaydım.” söylemi münâfığın söylem biçimidir. Kişi, inandığı değerlere göre çalışıp, emek verip, çaba gösterdikten sonra kazanmayı temenni edip, kazanan olmayı isteyecek söylemde bulunması olağandır. Münâfığın söylemindeki farklılık, inandığı değerleri önemsememesi, (Müslümanın kazanıp/kaybetmesinin umurunda olmaması), inandığı değerler için emek vermemesi ve kazanan taraf kim olursa olsun onların yanında olmayı temenni etmesi ve buna uygun söylemde bulunmasıdır. Oysa Müslüman, Müslümanı bırakıp kâfirleri dost edinmekten men edilmiştir.

“Ey îmân edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Kendi aleyhinize Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?”¹⁸³

Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin ki bu durum münâfık olanların işi ve huyudur, böyle yaparak onlara benzemekten sakınılmalıdır.¹⁸⁴ Îmân edenler, Yahudi ve İslâm'ın düşmanları olanları dost edinmek mevzusunda münâfıklara benzemekten kaçınılmalıdır yok eğer sakınmazlarsa münâfık olmak hususunda Allah

¹⁸² Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihü'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.), “Edeb”, 27.

¹⁸³ Nisâ 4/144.

¹⁸⁴ Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, II, 105.

için aleyhte bir delil oluşturma söz konusu olur.¹⁸⁵ Kafirleri dost edinmenin münâfık olma hususunda bir delil oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. Yorumlardan da anlaşıldığı üzere müminleri bırakıp kâfiri dost edinmek münâfığın tavrıdır. Çıkarına göre kim kazanırsa kazanan tarafta olmayı ifade eden söylem oluşturmak da münâfığın söylemidir. Onun için kimin kazandığı değil, kendinin kazanması önemlidir.

İnananların kazanıp kaybetmesine aldırmadan, îmân esasları için hiçbir sıkıntıya katlanmadan, kazanınca “keşke onlarla olsaydım.”, Kaybedince “iyi ki onlarla değildim.” Diyerek her durumca kendi çıkarını ortaya koyan söylem biçimi, münâfığın bencil söylemidir. Müslümanın inandığı değerlere göre davranıp, çıkarları için Müslümanı bırakıp kâfirin yanında durmaktan sakınması gerekirken kazanan kim olursa olsun (kâfir bile olsa) ben kazanan olayım temennisini ortaya koyan bencilce söylem biçimi, münâfığın söylem biçimidir.

IX. KAÇAMAKLI SÖYLEM

Münâfığın kullandığı kaçamaklı söylem Allah içi yapılan bir işten, peygamberin(s) söylediğinden uzaklaşmak, kaçış yolu bulmak için geliştirdiği söylemdir.

“Onlardan bir grup da hani şöyle demişti: "Ey Yesrib (Medine) halkı, artık sizin için (burada) kalacak yer yok, şu hâlde dönün." Onlardan bir topluluk da: "Gerçekten evlerimiz açıktır" diye Peygamberden izin istiyordu; oysa onlar (ın evleri) açık değildi. Onlar yalnızca kaçmak istiyorlardı.”¹⁸⁶

Düşmanların çokluğundan dolayı artık burada sizin için kalacak yer yoktur, “haydi Medine'deki evlerinize dönün” ifadesinde maksat, kaçışı emretmektir. Ancak bu sözlere ilginin artması ve bu kaçışın kınanan bir durum olmadığını ifade etmek için bunu kaçış olarak değil dönüş olarak dile getirmişlerdir. Onlar kalplerindeki hastalık ve ikiyüzlülüklerinden dolayı cihada katılımı engellemeye çalışmışlarsa da onlara

¹⁸⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, II, 309.

¹⁸⁶ Ahzâb 33/13.

uyanlar ancak kendileri gibi olanlar olmuştur. Çünkü inanmış olanlar Allah'a ve peygambere(s) uymayı tercih eder. Burada verilmek istenen mesaj ile, kıyamete kadar ümmetin içinde yer edinen bozguncuların ve fesatçıların durumuna işaret edilmektedir.¹⁸⁷

Zor bir durum ile karşılaşınca kaçmak için yol arayan ve kaçmaya fırsat oluşturmak için söylem geliştiren münâfıklar, "Evlerimiz sağlam değil" iddiasını ileri sürdüler. Bu iddia ile, evlerinin, düşman ve hırsıza hedef olduğunu, çünkü evlerinin korunmasız halde bulunduğunu söyleyerek özür beyan ettiler. Onlar, evlerini korumak ve sonra tekrar geri dönmek üzere peygamberden (s) izin istediler. Fakat Allah asıl korkularının bu olmadığını onların savaştan kaçmak arzularını beyan edip onları yalanladı.¹⁸⁸ Münâfıkların iddia ettikleri evlerinin açık olması durumu, içinde buldukları zorluktan kaçış için ileri sürdükleri bir söylem olmaktan ibaretti. Gerçek ve samimi olmaktan uzaktı. Kaçamaklı söylemlerde olduğu gibi içinde bulunulan durumdan çıkış için ileri sürülen biri ifade idi.

Îmân esaslarının gerektirdiği bir işi yaparken mümin ile münâfığı ayıran hususlardan biri, mümin ne ile karşılaşmış olursa olsun Allah'a dayanıp güvenmesi ve işinde sebat etmesi iken münâfığın kaçış için yol bulmaya çalışmasıdır. Zorluklar karşısında Allah'a dayanan istikrarlı olabilir ancak münâfık kalbinde Allah'a îmân problemi olduğu için Allah'a dayanmak ve güvenmek hususunda da sıkıntılar yaşar. Güçlü bir dayanak bulamayan münâfık, kaçış için yol bulmaya çalışır. Allah için bir zorluğa katlanmak yerine kaçmak münâfığın tavrı ve bu kaçış için söylemini oluşturmak münâfığın söylem biçimidir. Şu ayetin tanımladığı müminin söyleminde böyle bir kaçış arayışına rastlamak söz konusu değildir.

*"İnsanlar onlara "Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun" dediler. Bu, onların îmânını artırdı da: "Allah bize yeter. O ne güzel Vekil'dir" dediler."*¹⁸⁹

¹⁸⁷ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, XII, 150.

¹⁸⁸ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, III, 21.

¹⁸⁹ Âl-i İmrân 3/173.

Allah için çıkılan bir yolda, zorluk veya tehlike olması durumunda korkaklık ve kaçış müminlerin değil münâfikların tavrıdır ve söylemleri de tavırlarına uygun olarak kaçamaklı söylemdir. Bu kaçamaklı söylemlerin gerçeği yansıtmadığı ve yalan olduğu ve onların sadece kaçmak istediği de Ahzâb 13. ayetin sonunda belirtilmiştir.

Bu kaçamaklı söylemlere bir başka örnek olarak “beni fitneye düşürme” ifadesi verilebilir.

*“Onlardan, "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyen vardır. Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdi. Cehennem, inkâr edenleri şüphesiz kuşatacaktır.”*¹⁹⁰

Tebük seferi için hazırlık yapıldığı sırada bazılarının “beni fitneye düşürme” demesi "Bana müsaade etmemek suretiyle, fitneye yani günaha düşmeme sebep olma. Çünkü eğer sen beni savaşa katılmamaktan men edersen ve ben de senin iznin olmadığı halde savaşa gitmezsem, günaha düşmüş olurum" demek istemiş veya "Beni ölüme sürükleme. Çünkü şu zaman, sıcakların şiddetli olduğu bir andır ve benim sıcağa tahammülüm yok" demiş veya "Eğer seninle savaşa gidersem, malım ve evladım ailem helak olur" demiş veya Ced b. Kays "Ensar, benim kadınlara düşkün olduğumu bilir. Sen, Rumların sarışın kızları yüzünden beni fitneye düşürme. Fakat sana, (savaşa) mal vererek yardım ederim. Benim yakamı bırak" demiştir¹⁹¹ şeklinde yorumlanmıştır.

Peygamber(s) ile beraber sefere katılmak, O'nun yanında yer almak, Allah yolunda malıyla ve canıyla mücadele etmek ve emre itaat etmek yerine kaçamaklı söylemler, bahaneler ve çeşitli engeller ortaya koymak suretiyle sefere katılmak istemeyen münâfikların “beni fitneye düşürme” deyişi kendini korumak isteyen bir kişinin söylemi gibi gözükse de kişi Allah'ın emrine ve peygambere(s) karşı gelerek kendini korumaya alamaz. Dolayısı ile bu söylem Tebük seferine katılan peygamberin(s) ve ashabın yanında durmamak ve Allah'ın emrine uymamak eylemi ile birlikte düşünüldüğünde samimiyetsiz ve kaçış yolu bulmak için kullanılmış bir söylemdir. Maddi imkânı olmayan, bineği daha bulunmayan ve sefere katılmak arzusu

¹⁹⁰ Tevbe 9/49.

¹⁹¹ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XVI, 65.

gönlünü kuşatmış samimi Müslümanların tavrı; “kendilerine binek sağlaman için Sana geldiklerinde peygamberin(s): Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum, deyince harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimseler...”¹⁹²olmasına karşın imkânı olan fakat sefere katılmaktan kaçman münâfıkların kaçamaklı söylemleri samimiyetsizliğin, bencilliğin, dini vecibeleri yerine getirme hususundaki isteksizliğin göstergesidir.

"Allah'a îmân edin, O'nun elçisi ile cihat etmeye çıkın" diye bir sûre indirildiği zaman onlardan servet sahibi olanlar, senden izin isteyip: "Bizi bırakıver, oturanlarla birlikte olalım" dediler."¹⁹³

Güç ve kuvvet sahibi olmalarına rağmen, servetleri ve imkânlarına rağmen cihattan geri kalmak için izin isteyenler ve arkada kalıp oturmayı seçenlere karşın sefere katılma imkânı bulamadığı için gözyaşı dökken Müslümanların¹⁹⁴ tavrı gösteriyor ki, Allah'ın emri ve peygambere(s) itaat söz konusu olunca kaçamaklı söylemler münâfığın söylem biçimidir. Samimi Müslüman böyle bir durumda çözüm bulmak için çaba gösterir, gayret eder, dini sorumluluğu yapamadığı için gözyaşı döker fakat kaçamaklı söylemlerden kaçınır.

X. KÖTÜLÜĞÜ ÖNEREN SÖYLEM

Kötülük; kitap ve sünnete aykırı bulunan her şeydir. Aklın ve dinin çirkin gördüğü şeyler olarak da tanımlanmıştır.¹⁹⁵ Bu tanım dikkate alındığında, Allah'ın emrine ve peygambere(s) aykırı tüm söylemler, kötülüğü tavsiye eden söylemlerdir denilebilir.

¹⁹² Tevbe 9/92.

¹⁹³ Tevbe 9/86.

¹⁹⁴ Tevbe 9/92.

¹⁹⁵ Zebîdî, *Tacü'l-arus*, XIV, 290.

“Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerindendirler; kötülüğü buyururlar, iyilikten ahkoyarlar. Ellerinizi sıkı tutarlar. Onlar, Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu.”¹⁹⁶

Münâfık erkekler ile münâfık kadınlar, îmân ettiklerini söyleyip inkârlarını gizlemek hususunda aynen birbirlerine benzerler. Onlar, Allah ve peygambere(s) îmân etmek gibi iyilikleri yasaklar ve inkâr da bulunmak gibi kötülükleri de emreder.¹⁹⁷ Münâfıklar küfür, kötülük, hile, tuzak ve kurnazlık gibi tavırları sergilemek, münker olanı emredip iyiliği men etmekte hususlarında kadınıyla erkeğiyle birbirini desteklemektedirler.¹⁹⁸

Münâfıkların benimsedikleri yaşam biçimi, iyiliği yasaklamak ve kötülüğü emretmektir. Onlar kötülüğü emretmek ve iyiliğe engel olmak eylemlerini gizli yaparlar. Bunu yapmaktaki amaçları tuzak ve hile ile müminleri çekiştirmektir. Çünkü münâfıkları kendileri güvende hissetmedikleri ortamlarda bu tür eylemleri açıktan yapmaya cesaret edemezler. Onlar kötülüğü önerip iyiliği yasaklamak çabalarını, fısıltı ile kötületerek, sinsice ve gizlice yürütürler. Bu eylemleri açıktan yapmaya cesaretleri yoktur.¹⁹⁹ Kötülüğü öneren ve iyiliği engelleyen söylemlerini fırsat buldukça ifade eden münâfık, kendini emniyette hissetmek için bunu gizlice yapar. Toplum içinde Müslüman görünümünde varlığını sürdürmesi de münkeri emreden ve iyiliği nehyeden söylemde bulunmasına imkân sağlar.

Peygamber(s) hiçbir zaman münâfık olanları toplumdan dışlayan, onların kusurlarını yüzlerine vuran ve münâfıklık yapanları ifşa eden bir tavırda bulunmamış, Münâfıkları toplumun içinde barındırmıştır.²⁰⁰ Bunu fırsat bilen münâfıklar, Müslümanlar ile birlikte farklı konuşup baş başa kaldıklarında başka türlü konuşuyorlardı. Bu konuşmaları alenen değil gizli yapıyorlardı. Bu gizli ve olumsuz

¹⁹⁶ Tevbe 9/67.

¹⁹⁷ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XIV, 324.

¹⁹⁸ Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîrül'l-Hadis*, (Kahire: Dâru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383.), IX, 491.

¹⁹⁹ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, VII, 329.

²⁰⁰ Adnan Demircan, *Hiz. Peygamber Devrinde Münâfıklar*, (İstanbul: Esra Yayınevi, 1996.), 109.

söylemlerde peygamber ve Müslümanlar aleyhine konuşuyorlar, onlara zarar vermek için plan yapıyorlar ve kötülüğü tavsiye ediyorlardı. Bunu şu ayetten anlıyoruz.

“Bir de şunlar var ki, zararlı eylemler gerçekleştirmek, inkârcılıklarını pekiştirmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış kişi lehine fırsat kollamak üzere bir mescid yapmışlardır. “Amacımız sadece iyi bir şey yapmaktı” diye de yemin edecekler. Allah şahit, onlar kesinkes yalancılardır.”²⁰¹

Onlar, inananlara zarar vermek, peygamberi(s) ve getirdiklerini inkâr etmek, inananların arasına ayrılık sokmak ve küfre dalmak için mescit edindiler.²⁰² Zararlı eylemlerini ve söylemlerini rahatlıkla oluşturabilecekleri bir yer edinirler münâfıklar, işlerini gizlice planlayacakları bir merkez oluşturmuş oldular. Burada bir araya gelerek münker olan söylemlerde bulunuyor, Müslümanlara karşı iyiliği engellemeye, zarar verecek işler üretmeye çabalıyorlardı.

Kadını olsun erkeği olsun bütün münâfıklar kötülükle uğraşıp iyiye düşmandırlar. Şayet bir kişi kötülük yapmaya niyetlenirse münâfık olan tüm sempatisi, iyi dilekleri, övgüleri, teşviki ile o kişiye yönelir. Hatta bu körlük için iş birliği yaparlar ve başkalarını da müdahil etmeye çalışırlar. Onlar servetlerini de ya kötülük için harcarlar veya biriktirirler. Münâfıklar, kötü şeyler için cömertçe harcamada bulunmaktan kaçınmazlar ancak hayırlı şeyler için zerre kadar bile harcamada bulunmak istemezler.²⁰³

Peygamberin(s) yanında bulunanlara özellikle bir şey verilmemesini tavsiye ederler ki peygamberin(s) yanından dağılıp gitsinler ve peygamberi(s) yalnız bıraksınlar isterler yani kötülük için tavsiyede bulunurlar.

²⁰¹ Tevbe 9/107.

²⁰² Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XVI, 146.

²⁰³ Mevdûdî, *Tefhimül-Kur'ân*, II, 247.

“Onlar, “Allah Rasûlü’nün yanında bulunanlara (muhacirlere) bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler” diyenlerdir. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah’ındır. Fakat münâfıklar (bunu) anlamazlar.”²⁰⁴

Münâfıklar öyle kimselerdir ki, peygamberin(s) yanında bulunan ve hicret eden sahabilere mal ile yardımda bulunulmamasını arkadaşlarına tavsiye ederler.²⁰⁵ Yardımda bulunulmasını engelleyen, Müslümanların dağılıp gitmesini arzulayan münâfıklar, kötülüğü öneren söylemde bulunmaktadırlar. Münâfıklar, Müslümanları peygamberin(s) yanında tutan bağın mala dayanmadığı, iman bağının kuvvetini anlayamayacak kadar idrakten yoksun olduklarından, mal harcamayı, yardım yapmayı engelleyen söylemde bulunmaktan medet umarlar.

Kötülüğü öneren bir diğer söylemleri de Peygamber(s) ile savaşa çıkılmasını engellemeye yöneliktir. Tevbe sûresi 81. Ayette geçen “bu sıcakta savaşa çıkmayın.” sözleri de Allah’ın emrine ve peygambere(s) uymaya bir engel(sebep) oluşturmak içindir.

Münâfıklar, şer ve fesat olanı tavsiye etmek, sefere çıkmaktan alıkoymak veya müminleri cihat ve iyilikten engellemek, evlerinde oturmaya açıklamak yapmak için “Bu sıcakta sefere çıkmayın; çünkü bu şiddetli sıcağa dayanılmaz!” dediler. Böylece küfür ve dalâletin üç özelliğini kendi nefislerinde ortaya çıkardılar. Şöyle ki; Cihattan nefret etmek, evlerinde oturup kalmaya sevinmek, başkalarını cihattan alıkoymak.²⁰⁶ Bu üç özelliği kendinde toplayan münâfık için, bu özelliklerin dışa yansımalarının başkasını cihattan nefret ettirmek, başkasına oturmayı hoş göstermek ve cihattan alıkoymaya çabalamak şeklinde olduğu söylenebilir.

Allah’ın emrine uymaktan, peygambere(s) itaatten kaçınan münâfık, başkalarını da kendi gibi itaatten alıkoymak için söylemlerde bulunmaktadır. Münâfıkların kötü söylemlerinin bir başka göstergesi, yalan söylemek, ikiyüzlülük etmek, bencil ve çıkarıcı olmak, inananlar ve dini esaslarla alay etmek vb. söylemlerdir. Diğer

²⁰⁴ Münâfıkûn 63/7.

²⁰⁵ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, XXIII, 236.

²⁰⁶ Ebu Suud, *İrşâdü’l-‘Aklı’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, IV, 88.

bölümlerde bunlara değinildi. Münâfıklar hem maddi imkânları ile hem söylemleri ve hem de bireysel faaliyetleri ile kötülükte birbirlerini destekleyen ve bunu tavsiye eden kişilerdir. Münâfığın şahsiyetine dair ayır edici özellikleri vardır ki bu karakterin özellikleri, inanç noktasında kararsızlık, büyüklenme, iki yüzlülük hatta çok yüzlülük, korkaklık, yalancılık, alaycılık, kötülük ve bozgunculuğa eğilimli olma vasıflarıdır.²⁰⁷ Psikolojik analiz bakımından da münâfığın kötülüğe ve bozgunculuğa eğilim gösterdiği anlaşılmakta, söylemlerinin de kötülüğü ve bozgunculuğu beslediği dikkati çekmektedir.

Müslümanların aleyhine olan ve dine zarar veren faaliyetlerin içinde yer alan münâfıklar, söylemleri ile bu faaliyetleri desteklemiş ve desteklenmesini başkalarına da önermiştir. Kötülüğü tavsiye eden söylem münâfığın söylem biçimidir. Allah'a ve ahiret gününe îmân edenlerin iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğu bildirilirken²⁰⁸ münâfık kötü ve yıkıcı eylemleri ile insanlara zarar verip söylemleri ile de kötülüğü tavsiye etmektedir.

XI. İYİLİĞİ ENGELLEYEN SÖYLEM

Tevbe sûresinin 67. Ayetinde bildirildiği üzere münkeri öneren münâfık kişilik, ma'ruf olanı da engellemektedir.

Ma'rufun manalarından biri nefsin hayır olarak bildiği şeylerdir. Bir diğeri, dostça davranmakla huzur bulduğu her şeydir. Hadisi şeriflerde geçen bu kelime, Allah'a itaat edip O'na yaklaşmak, insanlara iyilik etmek ayrıca dinin bildirdiği iyilikler ve yasakladığı kötülükler olarak bilinen şeylerin tamamını içine alan bir isim olarak kullanılmıştır.²⁰⁹ Ma'ruf; aklın iyilik hakkında bildiği şeyler olup yüce Allah'ın kitabında ma'ruf tamamen imandır, münker tamamen şirktir.²¹⁰

²⁰⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da İmân Psikolojisi*, (İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997.), 242-243.

²⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/114.

²⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IX, 236.

²¹⁰ Maverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Seyyid b.

İyilik; kitap ve sünnete uygun olan, aklın ve dinin de güzel gördüğü şeylerdir.²¹¹ Şeklindeki tanımdan yola çıkarak iyiliği içeren bir söylemin akla ve dine göre güzel olmakla beraber kitaba ve sünnete de uygun olması gerekir. Münâfık kadınlar ile erkekler, nifak üzeredirler ki onların iyiliği engellemesi, îmândan ve itaatten alıkoymalarıdır.²¹²

Münâfıkların Allah'ın razı olmayacağı sözü kurmaları söylem olarak da iyiliği içeren bir söylemden ne denli uzak olduklarını göstermektedir.

*“İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Hâlbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).”*²¹³

Peygamber'in yanında iken onayladıkları bir konuyu, onun yanından ayrıldıktan sonra değiştirmeye çabalayan münâfıklar, iyi, yapıcı, faydalı olan her güzel şeye karşı muhalefet geliştirmiş oluyorlar.

*“Sana “baş üstüne” derler. Fakat senin yanından çıktıklarında, içlerinden birtakımı, geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar. Allah, onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır. Sen onlara aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.”*²¹⁴

Müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne göre bu ayet, münâfıklar hakkındadır.²¹⁵

“İşimiz itaat etmektir veya biz itaatte bulunuruz.” derler. Ancak onların bu sözleri faydasızdır. Çünkü itaat eden bir kimse olmak için itaat etmek gerektiğine inanmak gereklidir. Fiilen itaati ortaya koymak için gerekliliğine inanılarak yapılması gerekir. Peygamberin(s) yanından ayrıldıktan sonra içlerinden bazıları söylediklerinin

Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2012.), II, 379.

²¹¹ Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs*, XXIV, 135.

²¹² Beğavi, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, Muhammed el-Ferrâ, *Meâlimü't-Tenzîl*, Thk. Hâlid Abdurrahmân el-Akk, Mervân Sevvâr, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1987.),II, 366.

²¹³ Nisâ 4/108.

²¹⁴ Nisâ 4/81.

²¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'an*, V, 288.; Maverdî *Nüket ve'l-Uyûn*, I, 509.; Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, X, 150.

aksine geceleyin plan yapar. “Geceleyin plan kurarlar” ifadesi onların geceleyin uydurdukları ve olmadık şekilde gösterdiklerini beyan eder. Bu da tahrif etmek, tebdil etmek ve değiştirmek manalarındadır.²¹⁶

Peygamberin(s) yanında iken itaat ettiklerini söyleyip, geceleyin duydukları ve onayladıkları sözleri değiştirmeleri münâfiğın iyiliği engelleyen söylem biçimine örnek oluşturmaktadır. Münâfıklar, peygamberin (s) yanında olduklarında emniyette olmak amacı ile îmân ederlerdi; oradan ayrılınca ise muhalefet ederlerdi.²¹⁷

Allah’ın razı olmadığı sözü söylem biçimi haline getirmek münâfiğın özelliğidir. Peygamberin(s) birleştirici, yapıcı, iyiliği emreden kötülüğü sakındıran, îmâna çağırın söylem biçimi Allah’ın razı olduğu söylem biçimi olarak kabul edildiğinde münâfıkların bunu geceleyin değiştirme çabalarından Allah’ın razı olmadığı sözleri kurdukları anlaşılmaktadır.

Ayrıca Müslümanlara yapılacak olan bir yardıma mâni olmaya çalışarak, “Yardım etmeyin ki dağılıp gitsinler”²¹⁸ demeleri de iyiliği engelleyen tavır ve söylemi ortaya koymaktadır. Münâfiğın yardım ve yarar sağlayan hususları engel olma çabası bulunur. Müslümanların başına iyi olan bir şey gelmesini hem eylemi ile hem de söylemi engellemeye çalışır.

şayet bir kişi iyi bir şey yapmaya niyetlenirse bu durum münâfiğın kalbinde bir acı oluşturur. Münâfıklar iyiliğın yapılması bir yana niyet edilmesinden bile hoşlanmazlar. Biri iyilik için o kişiye yardım edecek olsa onu engellemeye teşebbüs ederler ve ellerinden geleni yaparlar. Eğer o kişi vazgeçmezse münâfıklar onun başarısız olmasını isterler. Münâfıklar kötülük için bolca harcama yaparken iyiliğe harcama yapmak istemezler. Cimri veya cömert olsun, münâfıkların iyiliğe harcamaya yanaşmaması ortak özellikleridir.²¹⁹

²¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi ‘l-Kur’ân*, V, 289.

²¹⁷ İbnü’l- Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi ‘İlmi’t-Tefsîr*, I, 437.

²¹⁸ Münâfikûn 63/7.

²¹⁹ Mevdûdî, *Tefhimül-Kur’ân*, II, 247.

Ayrıca münâfığın savaşa katılmayıp, katılanlar için de kullandıkları ifadeler, iyiliği engelleyen söylemlerine örnektir.

*“Onlar, oturup kardeşleri hakkında, “Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi” diyenlerdir. De ki: “Eğer sözünüzde doğru iseniz, ölümü başınızdan savın!”*²²⁰

Münâfıklar savaşa katılanlar hakkında “Keşke bizim dediğimizi dinleselerdi ve bizim savaşmadığımız gibi onlar da savaşmasalardı.” demişlerdi. Bu sözlerden, münâfıkların savaşa katılanları engellemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.²²¹ Savaşa katılmayı engellemek için yapılan bu söylem, münâfığın iyiliği engelleme söylemidir.

Münâfıklar, savaştan sıvışıp oturmayı seçerek, kardeşleri için (yani akrabaları) “Bizi dinlemiş olsalardı öldürülmezler, bizim gibi kurtulurlardı.” dediler. Bu ifadeyi söyleyenin Abdullah b. Übeyy olduğu söylenmiştir. Bu sözde, ilk olarak savaştan engellemek için teşvikte bulduklarını ikrar; ikinci olarak da bu teşvikler dinlenilmediği için gücendiklerini ifade etme ve üçüncü olarak öldürülenleri aşağılama “oh olsun” dercesine öç alma; son olarak da eceli inkâr etme durumu vardır.²²²

Kendileri (evlerinde) oturdukları halde, savaşa katılan kardeşleri için “eğer oturma hususunda bizi dinleselerdi, öldürülmezlerdi” ifadesi cihada katılmaya niyetli olan ve azmeden kişileri cihada katılmaktan alıkoymak için şüphe oluşturmak kastıyla cihada katılmayanların söylediği bir sözdür.²²³ Bu yorumda şüphe oluşturarak iyiliği engelleme gayretleri ifade edilmiştir. Kendi içinde şüpheyi besleyen münâfık, iyiliği engellemek için de şüphe tohumları ekmeye çalışmaktadır. İyiliği engellemenin bir etkeninin de şüpheyi düşürmek olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Münâfıklar, inananlara karşı kin nefret hisleri besledikleri için²²⁴ Müslümanlar için iyi, yararlı olan ve Müslümanları kazandıracak tavır ve söylemlerden kaçınırlar. Çıkarlarına göre kimi zaman düşmanla iş birliği yapacak

²²⁰ Âl-i İmrân 3/168.

²²¹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, II, 122.

²²² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, II, 553.

²²³ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, IX, 424.

²²⁴ Âl-i İmrân 3/119.

kadar Müslümanlara arka dönerler. Onların iyiliğın yayılması, Müslümanların iyiliğı gibi bir arzusu yoktur bilakis Müslümanlara karşı içlerinde besledikleri olumsuzluktan dolayı onlara bir iyilik, başarı, zafer gelmesi onları üzer.

*“Sana bir iyilik gelirse, bu onları üzer. Eğer başına bir musîbet gelirse, “Biz tedbirimizi önceden almıştık” derler ve sevinerek dönüp giderler.”*²²⁵

Peygamberin(s) ve Müslümanların başına bir sıkıntı geldiğinde, kendisi bu sıkıntıya uğramadığı için sevinip dönen, onların başına gelen sıkıntı için üzüntü bile duymayan kişilik tipi, Müslümanların iyiliğini istemekten ve iyiliğı tavsiye eden söylemlerden uzaktır. Onlar duygu dünyalarında büyüttükleri kin ve nefret yüzünden iç dünyalarında iyiliğı besleyemezler. İçinde iyiliğı besleyemeyen kişinin eyleminden ve söyleminden iyilik yansımaz.

Münâfiğın gönlünde yer edinmiş olan nifak, eylemlerinde fitneye sebep olduğu gibi söyleminde de yıkıcılığa sebep olur. Müminin tam zıddı olarak iyiliğı engellemek ve kötülüğü tavsiye etmek münâfiğın söylem biçimidir.

XII. AHDİ BOZAN SÖYLEM

Münâfikların ahdi bozan söylemlerini Allah’a verdikleri sözü bozmak ve kula verdikleri sözü bozmak şeklinde iki türlü ele alabiliriz. Allah’a verdiği sözü bozmaktan korkmayan, sakınmayan birinin kula verdiği sözü bozması şaşılacak bir durum değildir. Bir kişinin Allah’a verdiği sözü bozması Allah ile olan ilişkisinin ne denli zayıf olduğuna işaret eder. Kulluk bilinci, sorumluluk bilinci, ahiret bilinci, hesap ve ceza kaygısı gelişmemiş kişiler Allah’a söz verdikten sonra cayabilirler. Münâfiğın Allah’a verdiği sözü bozması inanç zafiyetinin bir göstergesidir.

*“Andolsun ki, onlar, daha önce geri dönüp kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a verilen söz ise sorumluluğı gerektirir.”*²²⁶

²²⁵ Tevbe 9/50.

²²⁶ Ahzâb 33/15.

Burada verilen söz ile ilgili, Bedir savaşına katılmamış ancak Bedir'e katılanların Allah tarafından zafer ve ihsana uğradığını görünce "Eğer Allah'ın izniyle bir savaşa katılacak olursak, hiç şüphesiz fevkalade çarpışacağız" diyenlerdir²²⁷ veya bunlar Hariseoğullarıdır. Uhud günü düşman karşısında direnç göstermeyip dağılmak istedikten sonra bir başka savaştan kaçmayacaklarına, düşmanla karşılaştıklarında onları arkalarında bırakmayacaklarına, Uhud Savaşında göstermiş oldukları tavra benzer tavırlar göstermeyeceklerine dair Allah'a söz vermişlerdi. Ancak Medine'ye geri dönmek için izin istediklerinde verilen sözü bozmuş oldular.²²⁸

Bir başka görüşte de burada bahsedilenler münâfıklardır. Savaştan kaçmak için Peygamberden(s) müsaade isteyen bu münâfıklar, daha önceden düşmanın önünden kaçmayacakları hususunda Allah'a söz vermişlerdi. Muhakkak ki Allah'a verilen söz için hesap sorulacaktır.²²⁹

Savaş gibi kişinin canı ve malı ile denendiği, çok zor ve çetin durumların yaşandığı, açlık ve korku gibi fiziksel ve psikolojik zorlukların kişiyi kuşattığı durumlar, kişinin samimiyetinin veya samimiyetsizliğinin açığa çıktığı durumlardır. Böyle durumlarda, kişinin gerçek kişiliğini gizleyebilmesi iyice zorlaşır ve içinde sakladığını bir şekilde dışa yansıtır.

İşte Hendek savaşında da kalabalık düşman orduları tarafından kuşatılan, ihtiyaç duyulan maddeleri azalmış ve hatta tükenmiş olan münâfıklar ve kalbinde hastalık bulunanlar savaştan kaçmak için yol aramaya başlamışlardır.²³⁰

Rivayete göre peygamber(s) ashabıyla ile hendek kazarken çok büyük bir kayaya rastlandı. Kayayı kırmayı başaramayan sahabeler, durumu peygambere(s) bildirdiler. Peygamber(s) kazmayı eline aldı sonra da üç vuruşla kayayı parçaladı. Her bir vuruşta "Allahu Ekber" diyor ve "İran, Suriye, Yemen" gibi ülkeleri anarak ilerde Müslümanlara nasip edilecek fetihleri müjdeliyordu. Bu müjdeleri duyan Yahudiler ve

²²⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 150.

²²⁸ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, VII, 148.

²²⁹ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XX, 227.

²³⁰ Ahmet Sezikli, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, 102.

münâfıklar “Biz korkudan helaya gidemezken o bize İran ve Bizans’ın hazinelerini müjdeliyor, bu aldatmadan başka bir şey değil” demişlerdi.²³¹ Peygamberin(s) sözüne inanmayan, verdiği müjdelere güvenmeyen münâfıklar bunu boş bir aldatma olarak tanımladıkları için kendileri kaybettiler. Zihinde yer edinen boş vaat kabulü hedefin iptali demektir, hedefi olmayan kişi çabalamak, gayret etmek gibi eylemlerde bulunmayacağından münâfıklar yanlış kabul ile yanlış eylem ürettir. Savaştan kaçmak için yok aradılar ve Allah’a verdikleri sözü bozdular.

Oysaki îmân edenlerin durumu farklıdır. “*Mü’minler düşman kuvvetlerini karşılarında görünce, "Bu, Allah’ın ve resulünün bize vaat ettiği durumdur, Allah ve resulü hep doğru söyler" dediler; bu onların ancak îmânlarını ve teslimiyet duygularını arttırdı.*”²³²

Peygambere(s) güvendiler, sözlerine ve müjdelere inandılar, bu vaatler onların zihninde zafer ve kazanmak olarak kabul gördüğü için zafere koşar gibi düşmanla savaşa giriştiler. Müminler peygambere(s) ve böylece Allah’a îmân ve güven sayesinde ileri atılmayı seçerken münâfıklar îmân ve güven problemi yaşadıkları için yan çizmeyi, kaçış yolu aramayı ve Allah’a verilen sözü bozmayı tercih ettiler.

“*Onların içinde öyleleri var ki, "Allah bize lutuf ve kereminden bahşederse biz de elbette hayır yolunda harcar ve iyi kimselerden oluruz" diye Allah’a söz vermişlerdi. Ama Allah onlara lütuf ve kereminden ihsan edince hemen cimrilik gösterdiler ve yüz çevirdiler, zaten yan çizip duruyorlardı. Bunun üzerine Allah da kendisine verdikleri sözden caydıkları ve hep yalan söyledikleri için, kendi huzuruna çıkacakları güne kadar yüreklerine nifakı yerleştirdi.*”²³³

Münâfıklardan bazıları eğer Allah lütfundan kendisine bahşederse, dünyasını zenginleştirecek olursa samimi olmak ve sadaka vermek üzere Allah’a söz verir. Allah onun isteğine icabet ettiğinde ise cayar, cimrilik eder ve sözünden geri döner. Bu tavırların münâfıkları nifak içinde boğduğu ve Allah ile karşılaşacakları

²³¹ Kurtubî, *el-Câmi’ İi-Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIV, 130-131.

²³² Ahzâb 33/22.

²³³ Tevbe 9/75-77.

zamana kadar bu halde kalacakları belirtilmektedir.²³⁴ Burada nifakın ahdi bozmada önemli bir etken olduğu hususuna dikkat çekilmiştir.

Münâfıkların bazıları, kendilerine zenginlik verildiği takdirde her türlü sadakayı, zekâtı vereceklerini bununla beraber sâlih kişilerden olacaklarını söylemişlerdi. Burada “sadaka” denilmesinde dikkat edilecek husus; sadaka, kulun, kulluk yapmaktaki samimiyetine işaret etmek içindir.²³⁵ Ve onlar sözlerini bozmakla kulluk yapmaktaki samimiyetsizliklerini de ortaya koymuş oldular.

Ayet zahiren, ahdini bozup, sözünden cayma tavrının nifakı doğuracağına delalet etmektedir. Bu nedenle Müslümanın, böyle bir tavırdan gücü yettiğince kaçınması, sakınması gerekir. Bir kişi bir hususta Allah ile ahitleşirse mutlaka ahdini yerinden getirmek için var gücüyle çabalamalıdır. Aksi takdirde nifaka yol açmış olur.²³⁶

Bu ayetler Allah’ a söz verdikten sonra sözünden caymak ile kalpteki nifak arasındaki ilişkiye dikkat edilmesi bakımından önemlidir. Münâfıkların Allah’a söz verip, verdikleri sözden caymaları, sözlerinde durmamaları, cimrilik etmeleri ve yalan uydurmaları kalplerinde nifak oluşumuna sebep oldu. Bazı davranışlar kalpte nifakın oluşmasına sebep olurken kalpteki nifak, münâfıklığı oluşturur. Böyle bakınca sözünü tutmamak, yalan söylemek, talep ettiği şey gerçekleştikten sonra caymak nifakın kalpte yer edinmesine sebeptir ve kişi bunları yaptıkça münâfıklığa doğru ilerlemiş olur. Verilen sözden veya vaat ettiği şeyden dönmek, nifakın veya münâfıklığın üçte biri olarak değerlendirilmiştir.²³⁷

Yine gerek Allah’a karşı gerek kula karşı olsun ahdini bozmak, sözünde durmamak münâfiğin özelliklerinden biri olarak sayılmıştır. “*Münâfiğin üç alâmeti*

²³⁴ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadis*, IX, 501.

²³⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, III, 469.

²³⁶ Râzî, *Mefâtîhü'l Ğayb*, XVI, 107.

²³⁷ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vil*, I, 696.

vardır; konuştuğunda yalan söyler, vaad ettiğinde vaadinden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde ona hıyanet eder."²³⁸

Ahdini bozmak, sözünde durmamak bir güven problemi oluşturur. Müslümanın ayır edici vasıflarından biri güvenilir olabilmesidir.

*"Ahidleştiğiniz zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın; çünkü Allah'ı üzerinize kefil kılmışsınızdır. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir."*²³⁹

Ayeti gereğince Müslüman, Allah'a karşı olsun veya kula karşı olsun ahdini yerine getiren, söz verdiği sözünde durandır. Münâfık ise söz verir fakat bu söz vermeyi kimi zaman çıkarları gereği yapar. Sözünü yerine getirmek veya güvenilir olmak gibi bir amaçtan uzak, çıkar sağlamak üzere birtakım vaatlerde bulunur.

*"Münâfıkların, kitap ehlinde inkâr eden dostlarına: Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız; sizin aleyhinizde kimseye asla uymayız. Eğer savaşa tutuşursanız, mutlaka yardım ederiz, dediklerini görmedin mi? Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder."*²⁴⁰

Münâfıkların Yahudi yandaşlarına sizinle beraberiz, sizi yurdunuzdan çıkarırlarsa sizi yalnız bırakmayız ve eğer sizinle savaşırırlarsa mutlaka size yardım ederiz vaatleri, karşı taraf için bir destek güç gibi gözükse dahi münâfıklar sözlerinden dönüp ahitlerini bozmuşlardır.

*"Andolsun, eğer onlar çıkarılırsalar, onlarla beraber çıkmazlar; savaşa tutuşmuş olsalar, onlara yardım etmezler; yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar, sonra kendilerine de yardım edilmez."*²⁴¹

"Onlarla savaşılrsa, onlara yardım etmezler. Yardım etseler bile geri dönüp kaçarlar" ifadesinde belirtildiği üzere olay aynen böyle olmuştur. Abdullah b. Übeyy

²³⁸ Buhârî, "Şehâdât", 28; Müslim, "Îmân", 107.

²³⁹ Nahl 16/91.

²⁴⁰ Haşr 59/11.

²⁴¹ Haşr 59/12.

ile bazı arkadaşları Benî Nâdir'e adamlarını gönderdiler. Onlara gizli olarak yardım etmeyi vadettiler. Sonra vaatlerinden caydılar. Abdullah b. Übeyy: "Ey Nadiroğulları! Yurtlarınızdan çıkmayınız, kalelerinizde ikamet ediniz. Benim yanımda kavmimden ve diğer Araplardan iki bin kişi vardır. Size ulaşılmadan evvel bunlar, sizin kalenize girerler, sizi müdafaa için gerekirse hepsi canlarını verirler. Ayrıca size Kureyza ve Gatafan Kabilesi'nden olan müttefikleriniz de yardım ederler." Dedi. Abdullah b. Übeyy'in bu vaadi Beni Nâdir'in hoşuna gitti. Bu sözler onları ümitlendirdi. Ancak Beni Nâdir'in ileri gelenlerinden biri olan Selâm b. Mişkem, Benî Nâdir'in idaresinde sözü geçen Huyey b. Ahteb'e şunu söyledi: "Ey Huyey! Allah'a yemin olsun ki, b. Übeyy'in sözü asılsızdır, hiçbir değeri yoktur. Seni oyuna getirip tehlikeye atmak istiyor. Ta ki Muhammed ile harp edesin, kendisi de evinde oturup seni yalnız bırakıp terk etsin." Huyey dedi ki: "Biz Muhammed'e olan düşmanlığı bırakmayız. O 'nunla mutlaka savaşağız." Bunun üzerine Selâm: "Allah'a yemin olsun ki bu, vatanımızdan sürölüp çıkarılmak, mallarımızın elden gitmesi, çoluk çocuğunuzun esir edilmesi ve savaşanlarımızın öldürölmesi olacaktır." Dedi.²⁴²

Ayette Yahudilerin, yurtlarından çıkarılması durumunda, münâfıkların onların yanında olup çıkmayacaklarını haber verilmiştir ve böyle olmuştur. Benî Nadir yurtlarından çıkarıldığında onlara vaatte bulunan münâfıklar onlarla beraber çıkmamıştır. Yine Benî Nâdir ile savaşıldığında zaman da onlara yardım etmemişlerdir.²⁴³

Muhataba çeşitli vaatlerde bulunduktan sonra sözünden caymak, ahdini bozmak münâfığın belirgin özelliklerinden biri olup, münâfığın sözünden dönmesine karşılık muhatabın yaşayacağı sıkıntılar, can ve mal kayıpları dahi olsa bu durum münâfığın çirkin tavrına engel olmamaktadır. Tüm kayıplara, zarar ziyana ve tehlikeye rağmen münâfık kendini düşünüp sözünü bozmaktadır. O, kendini, çıkarlarını, menfaati için yan çizmeyi ve emniyetini düşünmekte, kendi için istediğı bu hususları muhatabı için

²⁴² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, IX, 439.

²⁴³ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XXIX, 509.

sağlamayı umursamamaktadır. Münâfiğin vaatleri ve sonra bu vaatlerinden yan çizmesi onun ahdini bozan söylem biçimini ortaya koymaktadır.

XIII. ÇIKARCI SÖYLEM

Kişiyi münâfıklığa götüren en belirgin hususlardan biri çıkarlarını, dinî vecibelerinin önüne koymasıdır. Öncelik sıralamasının başına çıkarlarını koyan kişinin eylemleri ve söylemleri çıkarlarına göre şekillenir. Çıkarlar değiştikçe, eylemler ve söylemler de değişir. İnanan kişi, eylemlerini ve söylemlerini inandığı değerlere göre biçimlendirirken, münâfık çıkarına göre eylem ve söylem geliştirir. Münâfıklar, çıkarları Müslümanlardan yana olduğunda onları memnun edecek, çıkarları kâfirlerden yana olduğunda kâfirleri hoşnut edecek eylem ve söylem ortaya koyarlar.²⁴⁴ Bu her çağda ve her toplumda münâfiğin öne çıkan vasfı olmuştur.

Münâfiğin çıkarıcı eylem ve söylemleri analiz edildiğinde, Allah'a karşı, peygambere(s), inananlara ve kâfirlere karşı çıkarlarını önceledikleri görülmektedir. Bu durum münâfiğin kime ve neye karşı olduğuna aldıriş etmeyen, îmân esaslarını dahi çıkarlarının arkasına iteleyeni kişiliğini ortaya koymaktadır.

A. Allah' a Karşı Çıkarıcı Olmaları

Münâfıkların tavırları, Allah'a ve peygambere(s) itaat etmek yerine çıkarlarını korumak, inanç esaslarına göre davranmak yerine çıkar sağlayacak davranışta bulunmak, menfaatine uyanı kabullenip menfaatine uymadığında yan çizmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

“Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah'a şartlı (koşullu, ucundan, kıyidan kıyıya) olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun

²⁴⁴ Nisâ 4/141.

olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da ahretini de yitirmiştir ve apaçık hüsrân işte budur.”²⁴⁵

Allah’a kulluk etmeyi dünya hayatındaki rahatlığa bağlayan insan tipinin davranışları tasvir edilmektedir. Böyle kişilerin, işleri yolunda gittiği sürece Allah’a kulluk edip, bir sıkıntıyla veya imtihanla karşılaştıklarında ise durum değiştirdikleri, yani tabiri yerinde ise Allah’a kulluk etmek yerine Allah’ın istedikleri gibi olmasını arzuladıkları ifade edilmektedir. “Allah’a şartlı olarak kulluk eder” ifadesine Allah’a tereddütlü olarak, sınırdan, tam inanmadan, kıyıda kıyıya kulluk etmek anlamları verilmiştir. ²⁴⁶ Tam inanmadan, tereddütler içinde ifadesi münâfiğin bir özelliğini anlattığından, bu vasıftaki kişiler arasında münâfiğin da olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Bir görüşe göre bu ayet münâfikların durumu hakkında haber vermektedir. Bir başka rivayete göre Yahudi olan bir adam İslâm'a girdikten sonra gözlerini ve malını kaybetti. Başına gelenlerin İslâm'ın uğursuzluğundan kaynaklandığını zannederek Peygambere(s) gidip; “Benim İslam'dan dönüşümü kabul et dedi.” Bir diğer rivayette İslam'a girdiklerini söyleyen bazı bedevi Araplar hakkında nazil olduğu söylenmiştir. Bunlar bolluk içinde bulunurlarda Medine’de kalmayı sürdürür, sıkıntı ve darlık ile karşılaşınca ise irtidad eder dönerlerdi.²⁴⁷

Allah’a şartlı kulluk edilmesi ile ilgili olarak, birincisi şek içinde olan kişilerdir ki bu kişiler iman ile küfür arasındadırlar. İkincisi şart üzere olan yani kendisine verilmesi şartıyla ibadette kulluk edenler, üçüncüsü ise ibadette zayıflık gösterenlerdir şeklinde açıklama yapılmıştır. ²⁴⁸ İman ile küfür arasında olma vasfı, münâfiğin bir özelliği olduğundan münâfik için de şartlı, kıyıda köşeden ibadet eder denilebilir.

Yani insanların bazıları dinde sebat sahibi olmayıp Allah'a sadece dinin bir yönüyle ibadet etmektedir. Tıpkı savaş esnasında bir kenara çekilip eğer zafer görülürse yerinde kalan lakin kaybedecek olduğu anlaşılırsa firar eden kişi gibi eder;

²⁴⁵ Hac 22/11.

²⁴⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, IV, 718.

²⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, XII, 17.

²⁴⁸ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, IV, 10.

bu kimseler de eğer bolluk, sağlık, dünyalık çıkarlar elde edeceklerse zahiren konumunda sebat gösterir. Eğer kendisine veya ailesine veya malına bir zarar gelecek olsa o zaman da dinden yüz çeviri. Aslında bunlar hiçbir şeyin kendisini geri döndüremeyeceği samimi müminler değildir.²⁴⁹

Ayette geçen “harf(حرف)” lafzının anlamı ile ilgili olarak; O, dinin ortasında veya merkezinde olmayıp kıyısındadır manasındadır ve münâfikların dinen mutmain olmak ve sükûnetten uzak bir kargaşa içinde olduklarını ifade eden bir teşbihtir²⁵⁰ denilmiştir. “Harf(حرف)” üzere ifadesi ile ilgili tek yönlülüğe işaret ettiği yorumu da yapılmıştır. “Harf (حرف) üzere ibadet” ifadesinde o kişi, kendisine verilmesi şartıyla kulluk eder, Mümin iki hâlde de ibadetini sürdürür oysa ki bu kişi iki hâlde ibadet etmez. İç hâl ve dış hâl, genişlik ve zorluk hâli, darlık ve bereket hâli gibi iki hâlde de ibadete devam etmez.²⁵¹ Yorumu ile kulluğunu değil çıkarlarını önceleyen, iç ve dış hâlinde istikamet üzerine olmayan kişilikten (münâfik da bu vasıftadır.) söz edilmektedir.

Karşılaşılan sıkıntı ve zorluklar karşısında Allah’ a olan îmân ve inanç esaslarına dayanmak yerine yan çizmek, bir iyilik ile karşılaştıklarında ise ona tutunmak, çıkarına uyanı alıp uymayanı bırakmak ve böyle ikicikli tavır ve söylem ile bir istikamet ve samimiyetten uzak münâfikların şu söylemleri de çıkarlarını Allah’ a olan inançlarına tercih ettiklerini göstermektedir. *“Ey peygamber! Kalpleri inanmadığı halde ağızlarıyla “îmân ettik” diyenlerden ve yaudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar hep yalana kulak verirler, sana gelmeyen başka bir kesimi dinler dururlar; kelimeleri konulduğu anlamlarından kaydırıp değiştirirler. “Eğer size şu verilirse hemen alın, eğer o verilmezse uzak durun” derler...”*²⁵²

Kalpleri inanmadığı halde ağızlarıyla “îmân ettik” diyenler, münâfiklardır.²⁵³ Ayette yer alan “eğer size şu verilirse alın, eğer o verilmezse uzak durun...” ifadesini

²⁴⁹ Ebu Suud, *İrşâdü'l- 'Aklı's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VI, 97.

²⁵⁰ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XXIII, 208.

²⁵¹ Maturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VII, 395.

²⁵² Mâide 5/41.

²⁵³ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II, 50.

kullananların bir görüşe göre Yahudilerin bir başka görüşe göre ise münâfıklar olduğu belirtilmiştir.²⁵⁴

“Küfürde yarışanlar”, Yahudiler ve aslında inanmadıkları halde ağızlarıyla “îmân ettik” diyen münâfıklardır. Rivayetten anlaşıldığına göre Yahudilerden bir grup Peygambere(s) bir dava götürmek istemişler ve bu durum ile ilgili olarak münâfıklarla istişare etmişlerdi. Eğer Hz. Peygamber onların istediği şekilde hüküm verirse kabul edilmesine bunun aksine hüküm vermesi durumunda ise reddedilmesine karar vermişlerdi. Yahudiler ve münâfıklar birlikte hareket ederek Hz. Peygamber’in aleyhinde tavırlar, sinsî planlar, tuzaklar kuruyorlar ve O’nu(s) başarısızlığa uğratmak için çabalyorlardı.²⁵⁵

Ağızları ile îmân ettiğini söyleyip kalbine sağlam bir îmânı yerleştiremeyen münâfıkların, işlerine gelmeyen hususlarda yan çizdikleri, hoşlarına gideni alıp çıkarlarına uymayanı bırakmaları gibi söylem ve eylemleri, onların Allah’a itaat etmek yerine çıkarlarının peşinden gittiklerini ortaya koymaktadır. Bir Müslüman Allah’ın hükmü veya peygamberin(s) kararı karşısında “işittik ve itaat ettik”²⁵⁶ derken, münâfıkların böyle net, kararlı, samimi bir söylemi yoktur. Onların söylemi çıkarlarına göre değişmektedir.

B. Peygamber’e Karşı Çıkarıcı Olmaları

Münâfığın çıkarına uymadığında peygamberin(s) verdiği hükmü kabul etmeyip çıkarına uyacak başka bir hüküm arayışında olması onun çıkarları uğruna hakikatten nasıl uzaklaştığının göstergesidir.

“(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur’ân’a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût’u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin

²⁵⁴ İbnü’l- Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi ‘İlmi’t-Tefsîr*, I, 547.

²⁵⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu Tefsiri*, II, 274-276.

²⁵⁶ Nûr 24/51.

*bir sapıklığa düşürmek istiyor. Onlara, "Allah'ın indirdiğine (Kur'ân'a) ve Peygambere gelin" dediği zaman münâfıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün."*²⁵⁷

Bu ayet ile ilgili olarak ile bir münâfik ile bir Yahudi'nin bir meselede ihtilafa düştükleri ve hüküm vermesi için konuyu peygambere(s) götördükleri, Yahudi'nin lehine karar verilince de münâfığın bunu reddedip tekrar Hz. Ömer'in hakemliğine başvurmak istediği rivayet edilir.²⁵⁸

"Münâfıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün." İfadesi için, peygambere(s) bırakıp, O'ndan kaçıp, O'ndan başka birine gidip ve rüşvetle o kişiyi kendi yanına çekip sonuçta kendi lehine hüküm verilmesini sağlamaya çalışır.²⁵⁹ Yorumu yapılmıştır ki bu da münâfığın peygamberin(s) değil çıkarının peşinden gittiğini göstermektedir.

Münâfıkların peygambere karşı çıkarlarını tercih ettiklerini ortaya koyan bir diğer durum da sadakalar hususudur.

*"İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar."*²⁶⁰

Bu ayetin, ganimet paylaşımı hususunda Peygambere(s) itiraz eden ve peygambere(s) saygısızca sözler söyleyen Temimoğullarından Hurkus b. Zuheyr adındaki münâfik hakkında olduğu rivayet edilir. Şöyle ki, peygamber(s) henüz İslam'la yeni tanışmış, yeni Müslüman olmuş Mekkelilerin kalbini İslam'a ısındırmak için onlara Huneyn ganimetlerinden bir miktar fazla verdi. Bunun üzerine Hurkus isimli münâfik "Ey Muhammed! Adil ol! Sen adamlarını kayırıyorsun" diye çıktı.

²⁵⁷ Nisâ, 4/60-61.

²⁵⁸ Maturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, III, 235.

²⁵⁹ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vil*, I, 369.

²⁶⁰ Tevbe, 9/58.

Peygamber(s) “Sana yazıklar olsun! Ben adil değilsem adil olan kimdir” diye ona cevap verdi.²⁶¹

Ahlakıyla, adaleti ile düşmanına bile güven veren peygamberi(s) adalet konusunda eleştirmek, münâfığın çıkarına dokunduğu durumda peygambere(s) karşı takındığı çirkin tavrın ne denli ileri gidebileceğini göstermektedir. Münâfık için maldan mahrum kalmak, peygambere(s) dil uzatmak için geçerli bir bahane olarak gözükmekte, mal sevgisi peygamber(s) sevgisinin önüne geçmektedir.

C. İnananlara Karşı Çıkarıcı Olmaları

Münâfıkların, tavırlarında olduğu gibi söylemlerinde de işlerine geldiğinde inananlardan yana, çıkarına uygun değilse inananlara karşı ve kazanımlarından yana oldukları anlaşılmaktadır. Münâfık, sözü özüne ve özü sözüne uymayan, çifte standartlı davranan kişilerdir.²⁶² Onun nerede, kimden yana duracağını belirleyen, söylemini ve eylemini etkileyen etkenlerden biri çıkarlarıdır.

“İçinizden bazıları vardır ki (cihad konusunda) pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: “Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım” der. Eğer Allah’tan size bir lütuf erişirse sanki sizinle onun arasında (zahirî) bir dostluk yokmuş gibi “Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!” der.”²⁶³

Bazı müfessirler burada bahsi geçenlerin münâfıklar olduğunu ifade etmişlerdir.²⁶⁴ Bu ayet ile münâfıkların savaş ile ilgili tutumları bildirilmektedir ki onların savaşa katılması ancak ganimet elde etmek içindir. Katılmaz iseler de kalplerindeki şüpheden dolayıdır. Onların savaşa katılmaktan dolayı sevap beklemek veya katılmadıkların için cezaya uğramak ve bundan korkmak gibi bir halleri

²⁶¹ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, XIV, 300.; Kurtubî, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Ķur’ân*, VIII, 166.

²⁶² Fikret Karaman, *Münâfıklığın İtikadi Boyutu ve İslami Tebliğe Etkisi*, (Elazığ:1996), 65.

²⁶³ Nisâ 4/72-73.

²⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Ķur’ân*, V, 276.; Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, VIII, 538.; Neseffî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâ’iku’t-Te’vil*, I, 372.

yoktur.²⁶⁵ Bu yorum ile münâfığın çıkarını öncelediği, inananlara destek olmak gibi bir tutum içinde olmayacağı anlaşılmaktadır. Yani çıkarları, inananların da iman esaslarının da önündedir.

Ayette geçen “ağırdan alma” ifadesinde bu kişiler ağırdan alma işini kasıtlı ve bilinçli olarak yaparlar çünkü bunu yapanlar peygamber(s) döneminde şartlar, zaman ve mekân nasıl olursa olsun renkten renge giren zayıf karakterli münâfıklardır. Münâfıklar küçük değerlerin adamıdır. En büyük gayeleri kişisel çıkarlarıdır. Bütün dünya tek bir eksen etrafında dönse bu eksenin kendi kişilikleri olduğunu düşünecek kadar ufku dar kişilerdir münâfıklar.²⁶⁶

Münâfık; hasta kalpli, bozuk ruhlu, zayıf karakterli bir kişiliktir. Bundan dolayı şaşkınlık ve zafiyet içerisinde olur. Güçlü bir karakterin oluşumu, teslimiyet ve tevekkülün sağlanması, îmân ile birlikte olur. Nasıl bir hayvan menfaatine göre manevra yapıyorsa münâfığın da inanmadığı halde ibadet yapması hayatını ve çıkarlarını koruma gayesine dayanır. Yani kısaca diyebiliriz ki, münâfığın Müslümanlığı çıkarı kadardır.²⁶⁷ Menfaatleri gereği gerçek inançlarını veya inançsızlıklarını gizleyen münâfıklar, içlerindeki zıddını açığa vururlar ve inanmadıkları halde müminmiş gibi görünürler.²⁶⁸

Münâfıkların önceliği savaşmak, Allah’ın emrini yerine getirmek olsaydı sıkıntı durumunda inananlar ile birlikte olmadıklarına sevinmez, her durumda Allah’ı razı etmek çabasında olurlardı. Oysaki münâfıklar inananlara karşı çıkarlarını tercih edip, Müslümanlara destek olmak yerine onlardan uzak olmanın sevincini yaşamışlardır. Şayet inananlar kazanmış durumda olsalar bu sefer de çıkarları gereği onlarla olmayı isteyeceklerdir. Münâfık, çıkarı nerde olmasını gerektiriyor ise orda olmayı

²⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VIII, 538.

²⁶⁶ İbn Kesîr *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 313.

²⁶⁷ Abdullah Yıldız, *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münâfıklar*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.), 45.

²⁶⁸ Hasan Kurt, *İslam İnançına Göre Nifak ve Münafık*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 2004.), 13.

arzulayacaktır. Onun hesabı Allah'ı razı etme üzerine değil kâr zarar üzerine çıkar hesabıdır.

D. Kâfirlere Karşı Çıkarıcı Olmaları

Hendek Savaşı'nda birçok Arap kabilesinden oluşan Ahzab Ordusu Medine'yi kuşatınca, Müslümanların korkudan gözleri kaymış, yürekleri ağızlarına gelmiş ve oldukça sarsılmışlardı.²⁶⁹ Böyle bir ortamda bazı münâfıklar “Ey Yesribliler! Bundan böyle sığınacak bir yeriniz yok, geri dönün artık!” diyerek, Müslümanların zor zamanlarında destek olmak yerine aleyhte söylemde bulunmuşlardır. Kuşatmanın ilerleyen günlerinde Benî Kurayza da Ahzab ordusuna katılınca münâfıklar, evlerini korumak bahanesiyle firar etmeye tercih etmişlerdir.²⁷⁰ Müslümanlar için sıkıntılı bir süreç yaşanırken, Müslümanlardan yana çıkar göremeyen münâfıkların eylemleri ve söylemleri de Müslümanlardan yana olmamıştır.

Düşman ordusu Medine'den ayrılınca Hz. Peygamber(s), böylesine hassas bir zamanda Müslümanlara ihanette bulunan Benî Kurayza'nın üstüne yürümüştür. Münâfıklar, Beni Kurayza'ya haber ulaştırarak “Ne teslim olunuz ne Medine'den çıkıp gidiniz! Eğer siz, Muhammed'e karşı direnir, çarpışmaya devam ederseniz; biz de asker ve silahlarımızla size yardım eder, sizi Muhammed'in eline bırakmayız.” diyerek onlara cesaret verdiler.²⁷¹ Oysaki samimiyetten uzak, çıkarlarını önceleyen münâfık, kimse için yerinden yurdundan olmayı, darda kalmayı ve elinde avucundakini kaybetmeyi göze alacak değildir. İnkârcı yandaşlarına, “Şayet siz çıkarılacak olursanız, bilin ki biz de sizinle beraber çıkarız, sizin hakkınızda (aleyhinizde) kimseye asla itaat etmeyiz. Eğer size savaş açılırsa muhakkak yardımınıza koşarız.”²⁷² diyen münâfıkların yalancı olduğu²⁷³ ve bu iddialarının gerçek olmadığı ayet ile ifade

²⁶⁹ Ahzâb 33/10-11.

²⁷⁰ Ahzâb 33/13.

²⁷¹ İbn Kesîr, *El-Bidaye Ve'n-Nihaye*, X, 202.

²⁷² Haşr 59/11.

²⁷³ Haşr 59/11.

edilmiştir.²⁷⁴ Yandaş gördüklerine söylemleri ile cesaret verip, destek olan münâfıkların çıkarlarına ters bir durum oluştuğunda yan çizip, yandaşlarını yardımsız bırakıyor olmaları, yandaşlarının değil çıkarlardan yana olduklarını göstermektedir.

Münâfık kime karşı olursa olsun çıkarlarından yana olmayı tercih eden ve buna uygun olarak da çıkarıcı söylemde bulunan kişiliktir.

XIV. KORKU İÇEREN SÖYLEM

Münâfıklar, korkak bir şahsiyete sahiplerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu husus “sizden olduklarına yemin ederler. Oysa ki onlar, sizden değildir, ne var ki münâfıklar korkak bir topluluktur” şeklinde dile getirilmektedir.²⁷⁵ Münâfığı korku duyan herhangi birinden ayıran, kula karşı duyduğu korkunun Allah’a karşı duyduğu korkudan daha fazla olması ve bu korkunun onu Allah’ ı değil kulu memnun etmeye çabalayan bir duruma sokmasıdır.

*“Onların kalplerinde size karşı duydukları korku, Allah’a karşı duydukları korkudan daha baskındır. Bu, onların anlamaz bir toplum olmaları sebebiyledir.”*²⁷⁶

Burada bahsi geçenler bir görüşe göre münâfıklar, diğer görüşe göre Nadîroğullarıdır.²⁷⁷

Ayetteki “onların kalplerinde” sözü, onların nifaklarına işaret eder. Münâfıklar inananlara karşı zahiren Allah korkusu duyduklarını iddia ederler. Oysa ki onlar gönüllerinde Allah’tan daha çok müminlerden korkarlar. Gerçek manada kalpte Allah korkusunu duyabilmek için Allah’ın azametini idrak edebilmek gerekir. Münâfıklar Allah’ın azametini, yüceliğini idrak edemiyorlar ki O’ndan layığı ile korkabilsinler.²⁷⁸

²⁷⁴ Haşr 59/12.

²⁷⁵ Tevbe 9/56.

²⁷⁶ Haşr 59/13.

²⁷⁷ İbnü’l- Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi ‘İlmi’t-Tefsîr*, IV, 260.

²⁷⁸ Bursevî, *Rûhu’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, IX, 440.

Allah korkusunu içselleştiremeyen münâfığın korkusunun istikameti şaşmış ve olur olmaz şeylerden korku duymasına neden olacak bir duruma düşmüştür.

Tarafını belli edemeyen, Allah'a güvenip dayanamadığı için kendini emniyette hissedemeyen münâfık, her an kendisi aleyhine oluşabilecek bir durumun korkusunu duyar. Kur'ân-ı Kerîm'de "her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar"²⁷⁹ ifadesi münâfığın durumunu tasvir eder. Münâfıkların sert bir öksürükten bile endişelenecek halde bulunmaları, bunun sebebinin de sürekli sırlarının açığa çıkmasından şüphe, kaygı ve endişe duymaları, her şeyden nem kapmaları ve her sestem ürker vaziyette olmalarıdır çünkü Münâfıklar sürekli yalan söylediklerinden kendilerine söylenenleri de yalan kabul eder ve kendi aleyhlerinde yorumlarlar.²⁸⁰ Her söylenileni aleyhte yorumlamak da kaygı ve korku duymanın bir etkenidir. Münâfığın istikametini şaşırması, haddini aşmış korkusu, onun düşman ile dostunu karıştırmasına ve amansız bir ikileme düşmesine sebep olmaktadır.

Kalbi hastalıklı kişilerden biri olan Abdullah b. Ubey, müminlerin aleyhinde Yahudiler ile dostluk kuruyor, onlara sevgi ve sempati gösteriyordu. Bu tutumuna mazeret olarak; "Bir insan olarak ben başımı belaya sokmak istemekten korkarım." diyordu. Böyle tavır ve söylemler îmândaki zayıflığın ve kalpteki hastalığın göstergesidir. Dost olan da yardım edecek olan da Allah'tır. Allah 'tan başkasından yardım beklemek ve birine bel bağlamak boşa kürek çekmektir, sapıklıktır. Ne yazık ki İbn Selûl'ün ortaya koyduğu mazeretler, kıyamete dek birçok kişi tarafından tekrar edilecektir. Kalplerinde hastalık bulunan birçoklarının düşüncesi de İbn Selûl'ün düşüncesi gibi olacaktır. Çünkü münâfık olanlar iman hakikatini idrak edemeyeceklerdir.²⁸¹

Îmân ve inkâr arasında gidip gelen ve daima ikilem içinde bulunan münâfıklar, belli bir durumda sabit kalamayan, kendinden emin olmayan, zayıf karakterli, çevresindekiler ile güven ilişkisi oluşturamayan, net tavır ortaya koyamayan kişilerdir.

²⁷⁹ Münâfıkûn 63/ 4.

²⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII, 376.

²⁸¹ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, IV, 287.

Bir ideolojiye veya bir inanca karşı tavır koymak, kişinin kendinde bunu yapacak gücü hissetmesini gerekir. Çünkü muhalefet edebilmek bir güce dayanır. Oysa ki münâfıklar kendilerinde bu gücü göremezler.²⁸² Kendilerinde bir güç göremeyen münâfıklar, aleyhlerinde bir durum gelişmesine dair korkularını dile getirirler. “*Kalplerinde hastalık bulunanların “Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz” diyerek onların dostluklarını kazanmaya çalıştıklarını görürsün. Belki de Allah müminlere katından bir fetih veya başka bir başarı getirir de onlar içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olurlar.*”²⁸³

Ekonomik bakımdan Yahudiler ve Hristiyanlar Araplardan daha iyi seviyede bulunmaktaydı. Yahudiler Medine’de en verimli topraklara sahiptiler ve ayrıca ticarete de hâkimdiler. Bu sebeplerden dolayı halkın üzerinde ekonomik olarak da siyasi yönden de bir güce sahiptiler. Hicretin ilk yıllarında Peygamber’in(s) liderliğinde Müslümanlar devlet kurmuşlar ancak putperestlerle ve diğer düşman güçleri ile verdikleri mücadele henüz kesin sonuca ulaşmamışlardı. Bu nedenle münâfıkların durumu ve tavırları henüz netleşmemişti. Münâfıklar Müslümanların arasında yer almışlardı, ancak mücadele Müslümanların kaybı ile sonuçlanacak olursa Hristiyanlara ve Yahudilere sığınabilme ihtimalini göz önünde bulundurarak onlarla da iyi ilişkiler kurmaktan yanaydılar. “*Kalplerinde hastalık bulunanların, ‘Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz!’ diyerek onların dostluklarını kazanmaya çalıştıklarını görürsün*” meâlindeki ifadede, münâfıkların ikili oynadıkları belirtilmiştir.²⁸⁴

Başlarına kötü bir şey gelmesi hususundaki korkuları ile ilgili olarak, işlerin tersine dönüp devletin kâfirlerin eline geçmesi ile ilgili bir korku olduğu²⁸⁵ söylenebilir. Veya bu korku; inanmayanların kendilerine erzak vermemesi, kendilerine ihsanda bulunmaması, kıtlık, Yahudilerin zafer kazanıp Müslümanların kaybetmesi, peygamberin(s) lehine olan durumun sona ermesi, devam etmemesi gibi nedenlere

²⁸² Demircan, Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar, 28.

²⁸³ Mâide 5/52.

²⁸⁴ Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri, II, 294-295.

²⁸⁵ Beydâvî, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, II, 131.

dayanır.²⁸⁶ Câhiliye döneminde Yahudiler, suların bol, toprakların verimli olduğu yerlere yerleşmeyi tercih etmişlerdi.²⁸⁷ Münâfıklar, Yahudileri karşlarına almaktan çekiniyor ve korkuyorlardı. Ayrıca, münâfıkların korkuları, canlarına kıyılması, nifak ve küfür hallerinin belli olup kendilerine kâfir muamelesi yapılması, evlatlarının esir edilmesi, mallarının ellerinden alınması hususlarından kaynaklıdır. Hatta bu korku sebebiyle infakta bulunmak zorunda kalıyorlardı.²⁸⁸

Korkunun sebeplerine bakıldığında bunların dünyevi kazanımlar ve değişimler ile ilgili olduğu söylenebilir. Dünyaya dair korkuları ahiret korkusunun önüne geçmiş olan münâfık, korkularından dolayı düşmanını dost edinecek kadar istikametini şaşırmıştır. Korkularının davranışlarını yönettiği münâfık kişiliği, söyleminde de dünyalık kazanımları kaybetmeye dair korkusunu dillendirmektedir.

XV. GİZLİ SÖYLEM

Nifak kelimesinin “nefak” ile ilişkisi bulunduğu ve anlam olarak da gizlilik ve kapalılık manası taşıdığı²⁸⁹ dikkate alındığında kalplerinde nifak taşıyan münâfıkların söylemlerinde ve eylemlerinde gizliliği, yaptığının üzerini kapatmayı tercih ettikleri söylenebilir. Bunu örneklendirecek olursak, mescid-i dırarın yapılış amacı ve münâfıkların bu mescit için öne sürdükleri iddialar, münâfığın amacını, niyetini hedefini ve gayretini gizleme çabasını ortaya koyacaktır.

“Münâfıklardan bir grup, İslâm ve müslümanlar aleyhinde zararlı faaliyetler yapmak, kâfirleri desteklemek, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne karşı savaşmış olanların gelip kendilerine katılmasını beklemek maksadıyla bir mescid yaptılar. Üstelik bunlar: “Bu mescidi yaparken iyilikten başka

²⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur'an*, VI, 218.

²⁸⁷ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'a Göre “Münafıklık” Kavramı*, (İstanbul:Düşün Yayıncılık, 2014.), 27.

²⁸⁸ İbrahim Ali Salim, *en-Nifâk ve 'l-münâfikûn fi ahdi Resulillah*, (Kahire:1970), 373.

²⁸⁹ Isfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi 'l-Kur'an*, 502.

*bir şey düşünmedik” diye yemin de ederler. Allah şahittir ki, onlar kesinlikle yalancılardır.”*²⁹⁰

Mescit olarak inşa edilmiş olan bu yer, bir yönetim merkezi ve dikkat çekmeyecek bir karargâh olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Zararlı Mescit”, ibadet için toplanılan bir yer görünümünde olan ancak bir üs olarak kullanılan ve muhalefetin gizli planlarını yer altından gün yüzüne çıkardığı bir yer olmuştur.²⁹¹ Peygamberin(s) ve Müslümanların aleyhine faaliyetler organize etmek için kurulan bu mescidin amacı ilgili olarak münâfıklar “iyilikten başka bir şey düşünmedik.” diye yemin edip “biz bu mescidi yapmakla sadece namaz kılmak, Allah’ı zikretmek ve Müslümanların yerlerini genişletmek gibi iyi hasletler istedik.” Derler.²⁹² Oysa ki Kubâ’ da yaşayanlar Kubâ mescidinde namaz kılarlardı, sonra bu mescit inşa edilince, bir kısım cemaat yeni mescide yöneldi ve böylece cemaati ikiye bölerek aralarına nifak sokmuş oldular ama eğer kendilerine sorulacak olursa maksatlarının sadece iyilik yapmak olduğuna dair yemin ederler.²⁹³ Müslümanların arasını ayırmak ve Müslümanlara zarar verecek işleri planlamak için yaptıkları Mescid-i Dırar, açıkça konuşamadıkları söylemleri rahatlıkla dile getirdikleri bir mekan olmuştur.

Amaçlarını ve planladıkları zararlı faaliyetleri gizlemek için iyilik istediklerine dair yemin eden münâfıkların yalancı olduklarını, onların söyledikleri ile gizlediklerinin farklı olduğunu Allah ortaya çıkarmıştır. "*Halbuki Allah, onların muhakkak yalancı olduklarına şahidlik eder.*" İfadesinde Allah, onların hakkında yemin ettikleri hususta kalplerinin kötü şeyler gizlediğini ve yalan söylediklerini çok iyi bilir.²⁹⁴ yorumu ile münâfiğin gizleme yönüne işaret edilmiştir.

²⁹⁰ Tevbe 9/107.

²⁹¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IX, 24.

²⁹² Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an hakâiki't tenzîl ve uyûni'l-akâvil fi vucûhi't-te'vil*, (Beyrut: Dâru'l-kitâbu'l-arabiyye, 1407.), II, 310.

²⁹³ Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ed-Dûrru'l Mensur fit-Tefsîr bil-Me'sur*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ty.), IV, 134.

²⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, VIII, 253.

Münâfığın söylemi ile içinde gizlediği arasındaki tezatlığı, haince planladığı gizlilikleri, söylemleri ile farklı yansıtmaya çalışması halini anlatan rivayetlerin bazıları şu ayetle ilgilidir.

*“Bunun sebebi; onların, Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: Bazı hususlarda size itaat edeceğiz, demeleridir. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyor.”*²⁹⁵

Ayette geçen “bazı işler” ifadesi, peygambere(s) muhalefet etmek, peygambere(s) düşmanlık hususunda yardımlaşmak, cihada çıkmayıp oturmak ve O'nun (s) işlerini zayıflatmaya çalışmak gibi hususlardır. Onların gizlice söyledikleri sözleri Yüce Allah peygamberine(s) haber verdi. “Gizledikleri” kelimesi, “hemze” üstün olarak okunduğunda “sır” kelimesinin çoğulu “Onların sırlarını...” diye okunmuş olsa da “hemze” kesreli okunduğunda “Gizlediklerini” diye de okunmuştur. (Çoğunluğun okuyuşunda) “sırlar” çoğul halinde gelmesi ise, gizli yapılan işlerin çeşitli olmasından dolayıdır. ²⁹⁶

Münâfıkların bazı hususlarda itaat etmesi, îmândan sonra dinden dönmek peygambere(s) yardım etmemek ve peygamberin(s) aleyhinde çalışmak, aleyhte olanlara yardımda bulunmak hususlarıdır.²⁹⁷ Bu hususların üçü de münâfığın açıkça yapamayacağı, tarafını belli edemeyeceği hususlardır. Bu sebeple gizlemek durumundadır.

Münâfıklar, zahirde mümin görülmekle bazı dünyevî menfaatler elde ettikleri için, gerçek yüzlerini belli etmelerini gerektirecek bir durum olmadıkça bunu açığa vurmamak istemiyorlardı. Yahudilere de bunu ancak gizlice söylüyorlardı. Bu durum "*Hâlbuki onların gizlediklerim Allah bilmektedir.*" ifadesinden de anlaşılmaktadır. Yani Allah, münâfıkların Yahudilere gizlice söylediklerini veyahut bu da dahil olmak üzere bütün sırlarını bilmektedir. ²⁹⁸ Münâfıklar kalplerinde gizlediklerinin tersini

²⁹⁵ Muhammed 47/26.

²⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI, 250.

²⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, IV, 121.

²⁹⁸ Ebu Suud, *İrşâdü'l-'Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VIII, 99.

açığa vururken olanca güçleriyle de bâtila yardım ederler ve bu nedenle de Allah; “Allah, onların gizlediklerini bilir.” buyurmuştur.²⁹⁹

Münâfıklar yandaşları ile inananların aleyhinde gizli söylemler ve sırlar çoğaltmış olsalar dahi, ayet ile onların bu tavırları açığa çıkarılmış ve inananlar için bir uyarı yapılmıştır. İnananların aleyhine iş çevirmek için gizli söylemde bulunmak münâfığın söylem biçimidir.

XVI. YALAN YEMİNLER İÇEREN SÖYLEM

Münâfıklar kimi zaman inananları hoşnut etmek için³⁰⁰ kimi zaman da onlardan gelebilecek olumsuz bir durumu gidermek (rahat bırakılmaları) için Allah’ın adına yemin ederler.

“Yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerini rahat bırakmanız için size Allah adıyla yemin edeceklerdir. Artık onların peşini bırakın. Çünkü onlar pistir. Kazandıklarının karşılığı olarak, varacakları yer de cehennemdir.”³⁰¹

Ayetteki “tiksinilecek kimseler” anlamında tercüme edilen “rics” (رِجْسٌ) kelimesinin anlamı “pis ve kirli” dir. Bu ayette, bu kişilerin bile isteye yalan söyleyip üstelik de yemin etmelerine, dünyevî menfaatler için tüm ahlâkî değerleri feda edebilecek bir bayağılık taşıdıklarına yani iç dünyalarında oluşturdukları kirliliğe gönderme yapılması amaçlanmıştır. Maddî bir pislğin ve kirliliğin dahi önlem alınmadığı takdirde etrafa oluşturacağı zarar ve bulaşma tehlikesi dikkate alındığında manevî, ruhî manadaki kirliliğe karşı tedbirli olmak öncelikle gereklidir. Bu nedenle ayette onlarla yakın bir ilişki içinde olmanın doğru olmadığı ifade edilmiştir.³⁰²

Gazadan geri dönüldüğünde münâfıklar, inananların kendilerini boş verip aldırmamaları, kabahatlerini görmemeleri ve ayıplayıp azarlamaktan vazgeçmeleri

²⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 296.

³⁰⁰ Tevbe 9/96.

³⁰¹ Tevbe 9/95.

³⁰² Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XVI, 164.

için Allah adına yeminler edeceklerdir. Çünkü onlar pistirler yani dışarıdan görünmese dahi mutlak surette içleri pistir. Ruhları ve niyetleri habistir. Gözle görülen maddi pisliklerden sakınmak nasıl ki vaciptir, zararı daha fazla ve bulaşması daha çabuk olan ahlâkî ve ruhanî pisliklerden kaçınmak ve uzak durmak da öyle vaciptir hatta bu daha öncelikli vaciptir.³⁰³ Bu yorumlarda münâfığın içinde taşıdığı kalbî, zihnî, ahlakî ve ruhî pislîğe dikkat çekilmiştir. Bunun dışı yansımalarından biri de Allah'ı razı etmek yerine kulu razı etme çabası ve bunun için Allah adına edilen gerçek dışı yeminler olarak kendini göstermektedir. Çünkü münâfıkların Allah'ın emrini yerine getirmek, peygambere(s) uyup sefere katılmak ve böylece Allah'ı hoşnut etmek gibi bir çabaları olmadığı halde Allah adına yeminler ederek kulu hoşnut etmek çabasına girmişlerdir.

“Sizi hoşnut etmek için Allah'a yemin ederler. Eğer inanıyorlarsa Allah'ı ve Peygamberini hoşnut etmeleri daha gereklidir.”³⁰⁴

Münâfıkların çirkin tavırlarından biri de yalan yere yemin etmeleridir. Münâfıklar, Peygambere(s) eziyet ediyorlar, O'nun hakkında kötü sözler söylüyorlar sonra da bunu inkâr edip söylemediklerine dair yemin ediyorlar. Yeminin bu duruna işaret ediyor olabileceği gibi Tebük Savaşı'na katılmayıp Peygamber(s) Medine'ye geri dönünce O'na(s) mazeret beyan eden ve yemin eden bazı münâfıklar hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. Buna göre münâfıklar “Müminleri, yeminleriyle hoşnut etmek için, kendileri hakkında nakledilen şeyleri söylemediklerine dair yemin ettiler, ant içtiler.” Oysa ki onların, gizledikleri şeyin aksini iddia etmek suretiyle değil, ihlaslı olmak ve tövbe etmekle Allah'ı razı etmeye gayret etmesi gereklidir ve vaciptir.”³⁰⁵

Münâfıklar Peygamber(s) ile ilgili iğneleyici ve dokundurucu sözler söyleyip duruyorlardı. Ayrıca onlar cihattan geri kalmak için çeşitli bahanelere başvuruyorlardı. Daha sonra gelip özür beyan ediyorlardı. Bun pekiştirmek için de yalan yeminler ediyor ve böylece mazeretlerinin kabul edilmesini istiyorlardı. Bu tavırla ayrıca inananları da hoşnut etmeyi tercih ediyorlardı. Bu sebeplerden ötürü münâfıklara “eğer

³⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 556.

³⁰⁴ Tevbe 9/62.

³⁰⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XVI, 91.

onlar gerçekten îmân etmiş olsalardı, her şeyden önce Allah'ı ve Resulünü memnun etmeleri gerekirdi.” Denildi. Yani, iddia ettikleri gibi eğer hakikaten mümin kimseler idiyse, o zaman öncelikle itaat etmek ve emirlerine uymak suretiyle Allah'ı ve peygamberini(s) memnun etmeleri gerekirdi.³⁰⁶ İğneleyici ve bahaneci söylemlerine mazeretlerini yalan yeminlerle örtmeye çalışan münâfıkların kulu memnun etme çabalarının imânî bir probleme dayandığı anlaşılmaktadır.

Ancak onlar Allah'ı ve peygamberi razı etmek yerine yalan yemin ederek kulu razı etmeyi tercih etmiş ve böylece, Allah'ın rızasına aykırı davrandığı halde birini hoşnut etmek için yalan yere yemin etmenin münâfiğin söylem biçimi olduğunu ortaya koymuşlardır.

“Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz.”³⁰⁷

Münâfıkların gelip de Allah adına yemin etmelerinin amacı ancak inananları memnun etmek ve dünyalıklar bakımından bu tavrın kendilerine menfaat sağlaması içindir.³⁰⁸ Özürlerini pekiştirmek amacıyla Allah'a yemin ederler, kendilerinin eleştirilmemeleri, yaptıklarına göz yumulup kınanmamaları ve onlardan hoşnut olunması için yemin ederler.³⁰⁹

Münâfıklar öncelikli olarak Müslümanların kendilerini bağışlamalarını, affetmelerini ve yaptıklarını hoş görmelerini bunun sonrasında ise daha ileri gidip Müslümanların kendilerinden hoşnut olmasını istiyorlar. Bu hoşnutluk sayesinde Müslüman toplumda serbestçe hareket edebilmeyi ve rahat yaşamayı temin etmeyi umuyorlar. Daha önce olduğu gibi Müslümanların dışa yansıyan beyanlarını dikkate alarak kendileri ile iyi ilişkiler sürdürmelerini, sert davranmamalarını ve savaşmamalarını garanti etmek istiyorlar.³¹⁰

³⁰⁶ Nesefi, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 690.

³⁰⁷ Tevbe 9/96.

³⁰⁸ Nesefi, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 703.

³⁰⁹ Derveze, *et-Tefsîrül-Hadis*, IX, 517.

³¹⁰ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, VII, 367.

Müslümanlara hoş görünmek, onların rızasını kazanmak, iyi ilişkileri sürdürmek gibi bazı amaçlar için yalan yere emin eden münâfıkların, yalan yeminleri kalkan olarak kullandıkları da ifade edilmiştir.

*“Yeminlerini kalkan yaptılar da insanları Allah’ın yolundan çevirdiler. Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür!”*³¹¹

Münâfıklar, esir olmak ve öldürülmek gibi muamelelerle karşılaşmamak için yalan yeminlerini kalkan edindiler de Peygamberin, Allah’ın Resûlü olmadığını söyleyerek İslam dinine katılmak isteyenleri alıkoymaya çalıştılar, Allah yolunda harcama yapmak isteyenleri de engellemek için uğraştılar.³¹² Münâfıklar, yaptıkları kötü eylemlerin olumsuz sonuçlarında korunabilmek için yalan yeminlerini kalkan edinen, yalan yere yemin etmeyi söylem biçimi haline dönüştüren kişilerdir.

Münâfıklar yeminlerini bir siper ve kalkan kullanması hususunda, burada yemin edilmesi açık yeminlere işaret edebileceği gibi şahadet manasının içinde de yeminin bulunduğu dair bir işaret sayılabilir. Şahadet getirmek ve yemin etmek suretiyle dışarıdan mümin görünüp bunu da siper edinerek dünya hayatında canlarını ve mallarını korumak istediler. Münâfıklar Allah yolundan yüz çevirmek, yan çizmek, kaçınmak, bazı zayıf halkı gizlice şaşırtmak, hak olan dinden, peygambere(s) uymaktan alıkoymak için uğraşan münâfıklar yalan yemin kalkanına sığınıyorlardı. Allah yolundan engellemeye çalışmak gibi fena işleri yaparken bu kalkan ile kendilerini korumaya almak istiyorlardı.³¹³

Allah’ın emrine aykırı olan ve peygamberin(s) aleyhinde yapılan tüm çirkin tavırlara ve söylemlere karşın yeminleri kalkan edinerek korunmaya çalışan münâfıkların bu tutumları, gizli açık her şeyi bilen bir Allah inancını içlerine sindiremediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Yine o münâfıkların samimiyetle inanmadıkları Allah’ın adını kullanarak, O’nun adına yeminler ederek korunmaya çalışma çabaları ayrıca düşündürücüdür. Onlar bazı zararlardan korunmak ve bazı

³¹¹ Münâfikûn 63/2.

³¹² Ebu Suud, *İrşâdü'l-‘Aklı’s-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VIII, 251.

³¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII, 376.

çıkarları sağlamak için gönülden inanmış olmasalar da söylemlerinde Allah'ın adını kullanmakta, Allah'ı şahit tutmakta, Allah adına yenimler etmektedirler.

XVII.SUÇLAYICI SÖYLEM

Münâfıkların çıkarlarına göre tavır takındıkları ve menfaatleri kimin yanında durmalarını gerektiriyorsa o tarafta yer aldıklarına dair açıklamalar yukarıda yapılmıştır. Münâfıklar bu çıkarıcı ve taraflı tutumlarına rağmen menfaat kazanmalarını engelleyen bir durum olur ise o zaman doğru mu yanlış mı yaptıklarını sorgulamak yerine karşı tarafı suçlamayı tercih etmektedirler.

“Ele geçirmek üzere ganimetlere doğru hareket ettiğinizde, savaştan geri duranlar, “Bırakın bizi, size katılalım” diyecekler. Onlar, Allah'ın hükmünü değiştirmek istiyorlar. De ki: “Asla bizim peşimize takılamayacaksınız, Allah sizin için daha önce böyle buyurdu. Bunun üzerine de “Hayır, bizi kısıkmıyorsunuz” diyecekler. Oysa onlar (işin hakikatini) kavramakta güçlük çekiyorlar.”³¹⁴

Peygamber(s), Umre yapmak için Kabe'ye doğru giderken, Mekkeli müşriklerin saldırmasına karşı tedbir olması, Medine ve çevresindeki tüm Müslümanların kendisine katılmasını istemiştir. Ancak Bedevilerden münâfık olanlar, Peygamberin(s) ve beraberindekilerin yok edilecekleri ve tekrar geri dönme fırsatı bulamayacakları zannı ile peygamberin(s) isteğine uymamışlar ve yola çıkanlara katılmamışlardır. Peygamber(s), Hudeybiye barışını imzalayıp geri dönünce Allah, Hayber'i fethedecekleri ve Hayber ganimetlerinin de ancak Hudeybiye barışına katılmış olanlara ait olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine daha önce peygambere(s) katılmayan münâfıklar bu sefer Hayber seferine katılmayı istemişlerdir. Fakat o kişilerin Hayber seferine katılmayacakları bildirilmiştir.³¹⁵ Tehlike olması ihtimali olan bir durumda Peygamber(s) ve Müslümanlara tâbi olmayan ve katılmadıkları için yalandan bahaneler uyduranlar, ganimetlerin olduğu ve emniyette oldukları seferlere

³¹⁴ Fetih 48/15.

³¹⁵ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XXII, 215.

katılmak istemişlerdir, fakat rahatlık zamanındaki seferlere katılmalarına müsaade edilmeyince de Müslümanları “bizi çekemiyorsunuz” demek suretiyle kıskançlıkla suçlamışlardır.³¹⁶

“Bizi kıskanıyorsunuz” İfadesi ile onlar “Bize koyduğunuz bu yasak, Allah'ın hükmü değildir; siz, ganimetlerde size ortak olmamızı kıskanıyorsunuz.”³¹⁷ Demişlerdir. Çünkü münâfıkların Allah'ın emrine uymak, hükmünü yerine getirmek gibi bir gayeleri yoktur, öncelikleri çıkar el etmek, ganimetten pay almaktır. Bunun için Allah'ın hükmüne uymak yerine muhatabı suçlamayı tercih etmişlerdir.

Onlar peygamberin(s) ashabı ile kendilerini mukayese ediyorlar. Çünkü münâfıklar, sahabe bir mal, ganimet elde ettikleri zaman kıskançlık duyuyorlardı. Bu kıskançlıklarından ötürü bu maldan onlara pay verilmesini istemiyorlardı. Şunu diyorlardı “ganimetleri sahiplenmek konusunda siz bizi kıskanıyorsunuz yoksa Allah bizim sizinle sefere çıkmamızı yasaklamış değildir.”³¹⁸

Münâfık; ekonomik ve siyasi hususlar söz konusu olduğunda menfaatçi, fırsatçı, çekemez bir tavır içine girip, kendi içindeki kötü duygular muhataplarında varmış gibi göstermeye çabalamaktadır.³¹⁹ “Bizi çekemiyorsunuz” ifadesinde demek istiyorlar ki, içinizdeki haset sizi, bizimde sizinle beraber ganimetten pay almamızdan men ediyor.³²⁰ Kendi kabahatlerini görmek yerine muhatabı hasetçi olarak göstermeyi tercih etmişlerdir.

Onların muhatabı suçlamalarının bir nedeni anlayışlarının ve idraklerinin pek az olmasıdır. Onlar meselenin fikhını ve ilâhî yönünü anlayacak bir idrake sahip değillerdir. Söz konusu ganimet olunca gelmek isterler ancak ganimet nasıl hak edilir,

³¹⁶ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadis*, VIII, 596.

³¹⁷ Ebu Suud, *İrşâdü'l- 'Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VIII, 108.

³¹⁸ Maturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IX, 303.

³¹⁹ Muhammed Ersöz, “Kur'an'da Münafık Karakteri ve Onlar İçin Kullanılan “بعض من بعضهم” İfadesi Üzerine Bir İnceleme”, 87.

³²⁰ İbnü'l- Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, IV, 131.

peygambere karşı nasıl bir üslup ile konuşulur bilmezler. Cahilce “haset ediyorsunuz.” derler.³²¹

Münâfiklar; peygambere(s) uymak, Allah’ın emrine göre davranmak gibi inanç esaslarını yerine getirmeden ganimet elde etmek, çıkar sağlamak isterler ve bu istekleri yerine gelmediğinde Müslümanları karşı tarafta görüp suçlamayı seçerler. Kişinin yanlış tavırlarına rağmen, kendi hatasını düzeltmek yerine muhatabı suçlayıcı bir üslup kullanması münâfığın söylem biçimidir. Bu kişinin haksız olmasına rağmen haklı çıkma çabası ve yanlışta bile bile ısrar etmesidir. Oysa ki, “*Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve resulüne çağırıldıklarında inananların sözü ancak “işittik ve itaat ettik” demektir.*”³²² Münâfikların sözü ise “(bu Allah’ın hükmü değil) siz bizi kiskanıyorsunuz.” Şeklinde suçlayıcı ve itham edicidir. Bu iki söylem biçimi, inanan ile münâfik arasındaki söylem farkını açıkça ortaya koymaktadır.

XVIII. İNKÂRCI SÖYLEM

Münâfik kişiliği, îmân üzere sebat edememektedir. Îmân ile küfür arasında gidip gelmelerine nifak ve münâfik tanımlarında ayrıntılı olarak değinilmiştir.

*“Söylemediklerine dair Allah adına yemin ediyorlar. Oysa inkârcılık içeren sözü söylemişler, Müslüman olduklarını beyan ettikten sonra inkârcılığa sapmışlar ve başaramadıkları o işe yeltenmişlerdir. Onların öç almaya kalkışmaları için Allah’ın ve O’nun lütfü sayesinde resulünün kendilerini zengin etmesinden başka bir sebep de yoktu! Eğer pişman olup tövbe ederlerse bu kendilerinin iyiliğine olur; yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de elem verici bir azaba uğratar; artık yer yüzünde onlara ne bir dost ne bir yardımcı bulunur.”*³²³

Münâfiklar yalnız kaldıkları zamanlarda dine dil uzatırlar, peygambere(s) ve ashabına söverdi. Huzeyfe de peygambere(s) bunların bir kısmını ulaştırdı. Bu sefer

³²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII, 433.

³²² Nûr 24/51.

³²³ Tevbe 9/74.

de onlar bir şey söylemediklerine dair yemin ettiler. Küfür kelimesi; dine dil uzatmaları ve peygambere (s) sövmeleridir. ³²⁴ Ayette dikkat edilecek bir husus, burada belirli bir olay veya olayları hatırlatmak değil, münâfıkların (yaptıklarını inkâr ederlerse dahi) küfür gösteren sözler söylemiş oldukları ve samimiyetsizliklerini kesin bir biçimde belirtmek ve onların söyledikleri yeminlere güvenilemeyeceğini ortaya koymaktır.³²⁵ Münâfığın îmân ile inkâr arasında gidip geldiği söyleminden de anlaşılmaktadır.

*“Îmân edenlerle karşılaşınca “inandık” derler, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise “Biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz” derler.”*³²⁶

İnananlardan ayrı oldukları zaman inkarlarını ifade etmekte ve “inandık” demelerinin gerçeği yansıtmadığını bizzat kendileri söylemektedirler.

Münâfıklar, müminlerle karşılaştıklarında “Muhammed’e ve O’nun, Allah tarafından getirdiklerine îmân ettik.” derler. Bunu kendilerince kurnazlık etmek ve can ile mal güvenliğini sağlamak için söylerler. Müşrikler ve diğer münâfıklardan sürekli görüştükları ile inkâr ve şirkte elebaşı olanlarla yalnız kalınca da “Biz sizinle beraberiz, sizin izinizdeyiz ve aynen sizin gibiyiz. Allah’a ve ahiret gününe îmân ettik diyerek Muhammed’in arkadaşlarıyla sadece eğleniyoruz.” derler.³²⁷

Bu durum münâfıkların mümin olmadıklarını göstermekle beraber ahlâk bakımından ne denli düşük olduklarını da ortaya koyar. Bunlar müminlerle karşılaştıklarında “inandık” derler. Budala zannettikleri müminlere yalakalık yaparlar. Dışarıdan samimiyet ve riyakârlık ederler ancak kendilerine gizlice fitne ve fesatlık öğreten kendi şeytanlık ustalarıyla baş başa kaldıkları zaman da “Biz her halde sizinle beraberiz, bundan emin olunuz.” derler. Şeytanlıkta onlarla beraber olduklarına dair söz verirler ve müminlere karşı gösterdikleri tavırdan kuşkulanmasınlar diye şunu da eklerler, “şüphe yok ki biz hep alaycı takımımız, hep böyle alay eder dururuz.” Derler,

³²⁴ İbnü'l- Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, II, 279.

³²⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, III, 37-39.

³²⁶ Bakara 2/14.

³²⁷ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, I, 296.

ahlaksızlıklarıyla övünürler. Sadakat sunarken hainliklerini, şecaat (cesaret) görüntüsü ile de hırsızlıklarını söylerler. İşte ilim ve inanç ile ilgili alay etme ve hafife almanın küfrün gereği olması ile ilgili genel kaide bu gibi ayetlerin muhtevasıdır.³²⁸

İnananları alay konusu edinen münâfıklar bunu daha ileri götürüp peygamber için hadsiz söylemde bulunmuşlardır. Peygambere yönelik "*O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır.*"³²⁹ İfadesini kullanan münâfıklar için bu söylem biçimi peygambere îmân ve tabi olmak hususundaki samimiyetsizliği ortaya koymaktadır.

Tefsirlerde bu ayetin inişi ile ilişkilendirilen rivayetlerden birine göre, bazı münâfıklar, özel sohbetlerinde peygamberi(s) çekiştiriyorlardı, sonra içlerinden birisi "Aman bunlar onun kulağına gitmesin" diye ikaz edince, "O her söze kolayca kanar, söylediklerimizi inkâr ederiz, üstüne bir de yemin ettik mi bize inanır." şeklinde cevaplar veriyorlardı. Peygamber(s) için, "Her şeye kulak kesilen biridir. Herkesin sözünü dinler, ona inanır ve kabul eder. Saf bir kimsedir." Diyorlardı.³³⁰ Bir başka açıklamaya göre "O, her şeyi dinleyen bir kulaktır!" ifadesi için münâfıkların sözü "Yani O, düşünmeden, kabule şayan olanla olmayanı birbirinden ayırmadan söylenen her sözü dinleyen biridir."³³¹ Şeklindedir.

Münâfıkların inkârcı söylemlerinden birisinin de Allah'ın ve peygamberin vaadine güven hususu ile ilgili olduğu görülmektedir.

*"Hani münâfıklar ve kalplerinde hastalık olanlar, "Allah ve Resûlü bize, ancak boş/aldatmak için vaatte bulunmuşlar" diyorlardı."*³³²

Münâfıklar sıkıntılı anlarda iç dünyalarını dışa yansıtmaktadır. Hendek savaşında kuşatmanın uzun sürmesiyle Müslümanlar sıkıntıya düştüler. Böyle sıkıntılı durumda münâfığın söylemi, gerçek niyetini ortaya koymaktadır.³³³

³²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 265.

³²⁹ Tevbe 9/61.

³³⁰ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, XIV, 324.

³³¹ Ebu Suud, *İrşâdü'l-'Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, IV, 77.

³³² Ahzâb 33/12.

³³³ Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar*, 66.

Hendek kazılırken sahabelerin kıramadığı kayayı üç vuruşta kayayı kıran peygamber (s) İran, Suriye, Yemen gibi yerlerin fethini de müjdeleyince bunu duyan Yahudiler ve münâfıklar, “Biz korkudan helâya gidemezken o bize İran ve Bizans’ın hazinelerini müjdeliyor, bu aldatmadan başka bir şey değil” demişlerdi.³³⁴ O sıkıntılı anlarda münâfıklar ve kalbinde îmân zafiyeti olanlar: “meğer Allah ve Resul’ünün bize vaat ettiği İslam dininin yüceltilmesi ve zafer, aldatıcı bir vaat imiş” yahut “boş bir sözmüş!” diyorlardı.³³⁵ Böylece peygambere îmân ve güven hususundaki samimiyetsizliği itiraf etmiş oluyorlar, Allah’a ve peygamberine boş vaatlerde bulunmayı yakıştıracak kadar Müslümanın asla kullanamayacağı bir söylemde bulunuyorlardı. Münâfıklar, Allah ve peygamberinin(s) söylediklerinin yalan; vaat edilenlerin de bir aldatmaca olduğu zannına kanmışlardı, çünkü onlar, kazananın kafir tarafı olacağına kesinkes inanıyorlardı.³³⁶ Peygambere(s) değil de zanlarına inanarak peygamberi boş vaatlerde bulunmakla itham ediyorlardı. Peygamberin(s) yalan söylediği zannına kapılmakla îmân esaslarından peygambere îmân ile çelişiyorlar, inanç esaslarına aykırı tavır ve söylem ortaya koyuyorlardı.

Aralarında Hz. Peygamber(s) olduğu halde onlar imtihan edilmiş, denenmişlerdi. Şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı. İşte o vakit nifak açığa çıkmış ve kalpleri hastalıklı olanlar içlerinde olanı dillerine vurmuşlardı. “Allah ve Rasûlü bize sâdece kuru vaatlerde bulundular.” diyorlardı. İçinde oldukları sıkıntılı halin etkisiyle münâfığın nifakı belirmiş, içinde şüphe veya kin besleyenlerin durumu ortaya çıkmış, kalplerinde taşıdıkları vesveseyi dillerine vurmuşlardı.³³⁷ Oysa sıkıntılı durum içinde bulunan inananlar Allah’ın ve peygamberin vadinin gerçek olduğuna hiç şüphe duymamış ve kendilerine vaat edilene tam îmânlarını söylemleri ile de ifade etmişlerdi.

³³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ İi-Ahkâmi’l-Kur’ân* XIV, 147.

³³⁵ Ebu Suud, *İrşâdü’l-‘Aklı’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, VII, 94.

³³⁶ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XXV, 161.

³³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 348.

*“Müminler düşman kuvvetlerini karşularında görünce, “Bu, Allah’ın ve resulünün bize vaad ettiği durumdur, Allah ve resulü hep doğru söyler” dediler; bu onların ancak îmânlarını ve teslimiyet duygularını arttırdı.”*³³⁸

Sıkıntılı durumlarda Allah’ın ve peygamberinin vaat ettiğine inancını korumak ve inanca göre söylem oluşturmak müminin söylem biçimi iken, zor anlarda Allah’a ve peygamberine(s) îmân etmeye uygun davranmayıp, vaat edilenin boş, aldatıcı, kuru bir vaat olduğunu ifade edip, yakın zamanlı ve uzak zamanlı vaatlerden şüpheli ifadeler kullanmak münâfiğin söylem biçimidir. Yakın zamanlı vaatlerde bile Allah’a ve peygamberine inanamayan, ahirete yönelik uzun süreçli vaatlere nasıl samimiyetle inanabilir? Bu da îmân esaslarına aykırı bir durum oluşturur ki münâfiğin îmân problemi olduğunu açıkça ortaya koyan bir söylemdir.

XIX. KESKİN VE KIRICI SÖYLEM

Münâfiklar ganimetten pay alma hususları gibi çıkarları söz konusu olduğunda, ekonomik konularda mala düşkünlüklerini açıkça ortaya koymuş hatta mala sahip olma arzuları peygambere(s) ve inananlara karşı kırıci, keskin söylemde bulunmalarına sebep olmuştur.

*“Allah, içinizden sizi alıkoyanları, size Allah’ın yardımını kıskanarak, kardeşlerine “Bize gelin, zorlanmadıkça savaşa gitmeyin” diyenleri bilir. Kalplerine korku gelince ölüm baygınlığı geçiren kimse gibi gözleri dönerek, sana baktıklarını görürsün. Korkuları gidince iyiliğinize olanı çekemeyip sivri dilleriyle sizi incitirler. Bunlar inanmamışlardır, Allah, bu sebeple işlerini boşa çıkarmıştır; bu, Allah için kolaydır.”*³³⁹

Peygamber(s) ile beraber savaşmaktan kaçınan ve savaşa pek az katılanlar, geldiklerin zaman da samimi olarak gelmezler. İnananlara karşı içlerinde olumsuz duygular, cimrilik taşıyarak gelirler. Ganimetin taksim edilmesi, müminlerin

³³⁸ Ahzâb 33/22.

³³⁹ Ahzâb 33/18-19.

zayıflarına infakta bulunulması ve müminlere herhangi bir hayrın gelmesi gibi hususlarda bunlar müminlere karşı cimridirler. Savaşta olduklarında kendilerine öldürülme korkusu sarınca gözlerini döndürerek peygambere(s) üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş misali bakarlar. Çünkü onlar hakiki manada îmân etmedikleri için korkaktırlar. Savaş bitip ölüm korkusu kaybolunca bu sefer de ganimet ve mala olan düşkünlüklerinden dolayı münâfıklar, iğneli dilleriyle eleştirirler. İşte bunlar gerçek manada îmân etmiş değillerdir. Sadece görünüşte îmân etmiş gibi davranan münâfıklardır.³⁴⁰

Münâfıklar, korkuları gidip emniyette olduklarında ve ganimetler toplandığı zaman, inananları sivri dilleriyle incitirler. Yani müminlere karşı sert konuşmalar yaparlar. Böylece sözleriyle inananlara eziyet verirler.³⁴¹ Savaşta korkaklıkları mevzu bahis olan münâfıkların, ganimetler söz konusu olunca korkusuzca çirkin söylem geliştirdikleri, kırıcı ve eziyet edici tutum ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Savaş esnasında en korkak olan bu kişiler, ganimet paylaştırıldığı vakit ise en cimri ve dilleri en uzun kimselerdir.³⁴² Münâfıkların kullandıkları bu ifade biçimini tanımlamak için, sivri dilleri ile yani bozuk ve yaralayıcı dilleriyle³⁴³ yorumu da yapılmıştır. Ganimetler söz konusu olunca münâfıkların pay alma çabası hem eylemdeki hem söylemdeki çirkinlikleri ortaya koymuştur.

Çekilmiş kılıcın insanı yaralaması misali, münâfıkların sözleri de öyle yaralayıcıdır. Güvende olduklarında dilleriyle eziyet ediyorlar. Sıcak suyla tüyleri yolma işlemi yapanlar misali gibi münâfıklar da Müslümanları yoluyorlar.³⁴⁴ “Size sivri dillerini uzatırlar.” İfadesi yani sizi yaralarlar, size vururlar anlamındadır. Sivri yani uzun dilleri ile... “es-selku” vurmak demektir. Dilin uzun olmasını ve söylemeye cesaret gösterilmesini ifade eder.³⁴⁵ Savaşta gösteremedikleri veya gösteremedikleri

³⁴⁰ Taberî, *Câmi 'ul-Beyân*, XX, 231.

³⁴¹ Nesefî, *Medârikü 't-Tenzil ve Hakâ 'iku 't-Te 'vil*, III, 23.

³⁴² Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi 'l-Kur 'ân*, XIV, 153.

³⁴³ İbnü'l- Cevzî, *Zâdü 'l-Mesîr fi 'İlmi 't-Tefsîr*, III, 454.

³⁴⁴ Âişe Abdurrahman, Bint eş-Şatî, *I'cazu 'l-Beyani li 'l-Kur 'an*, (Kahire: Daru 'l-Mearif, ty.), 410.

³⁴⁵ Maturîdî, *Te 'vilâtü 'l-Kur 'ân*, VIII, 366.

cesareti, mal elde etme söz konusu olduğunda çirkin bir şekilde ortaya koyan münâfıklar, keskin, kırıcı söylemleri ile mal etme hırsını da dışa vurmuş olmaktadır.

Savaş sona erdiği ve korkulan gittiğinde, sıra ganimetleri taksime gelince, önceki hallerini unutup saldırgan dillerle konuşarak inananlara eziyet ederler. Onlar, dışarıdan Müslüman gözükseler dahi gerçek manada inanamamış ancak mal ve ganimete olan düşkünlüklerinden dolayı Müslümanların yanında yer almış kimselerdir. Allah, bu kimselerin amellerini boşa çıkardı. Bunun nedeni amellerin kabul edilmesinde îmânın şart olmasıdır.³⁴⁶

Üslubun eziyet verici bir biçimde mümine saldırganlık şeklinde kullanılması, münâfiğin söylem biçimini yansıtmaktadır. Ancak münâfıkların saldırgan dille konuşup Müslümanlara eziyet etmesi ile amellerin kabulünü îmân şartına bağlı olduğu birlikteliğini ele alan Zemahşeri'nin yorumundan anlaşılıyor ki, ganimetten pay elde etme hırsı ile peygamber(s) ve Müslümanlara keskin, kırıcı söylemde bulunan münâfıkların asıl problemi; îmâna dayalı esaslarla ilgilidir, yoksa sadece mal elde etme arzusu ile yapılan kırıcı bir söylem değildir. Meselenin derinlerinde îmân esaslarının içselleştirilememesi söz konusudur.

XX. AZ ZİKİR İÇEREN SÖYLEM

Kur'ân'da yer alan “*Ey îmân edenler! Allah'ı çokça zikredin.*”³⁴⁷ Emrine karşın münâfıkların Allah'ı az zikrettikleri ifade edilmektedir.

*“Münâfıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar.”*³⁴⁸

³⁴⁶ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III/538.

³⁴⁷ Ahzâb 33/41.

³⁴⁸ Nisâ 4/142.

Allah'ı çok zikretmek ile az zikretmeye dair yapılan yorumlar birlikte ele alınıp kıyaslandığında îmân eden ile münâfığın arasındaki fark net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Zikir, bir şeyin zihinden geçirilmesi veya dille ifade edilmesidir. Bu unutmaktan kaynaklanan bir hatırlamadır ki, genel olarak avamın durumu böyledir. Veya zikir; sürekli zihninde bulundurmaktır ve bellektir. Bu durum, has kullara aittir. Nitekim bu kullar için unutma durumu söz konusu değildir. Onlar, kendilerini sürekli zikrettikleri Allah'ın yanında hissederler. Dışından Müslüman görünen bazı kimseler vardır ki o kimseler ile gece gündüz bir arada bulunulsa, bir kere hamd ettikleri veya şükrettikleri duyulmaz. Tüm vakitlerini dünya kelâmı doldurur ve dünyaya ait konuşmaktan bıkip usanmazlar.³⁴⁹

Münâfıkların Allah'ı anması canlarını ve mallarını korumak amacıyla ve gösteriş için olduğundan, samimi bir biçimde anmadıklarından, bu kimselerin Allah'ı anması çok olsa dahi az olarak nitelendirilmiştir.³⁵⁰ Münâfıkların, Allah'ı az zikretmeleri ile ilgili yapılan bu yorumda onların canlarını ve mallarını koruma amacı ile zikretmelerine dikkat çekilmiştir.

Allah'ı çok az hatıra getirirler, tesbihat ve tahlilde bulunmazlar yani bu kişiler “sübhanallah ve lâ ilahe illallah” diyerek Allah'ı anmazlar ya da bunu pek az söylerler hatta bunu nadir denecek kadar az dile getirirler. Şayet söylenen bu zikir az dahi olsa gerçekten Allah'ın rızası için söylene elbette Allah bunu artırır.³⁵¹ Münâfıkların az zikretmesi ile ilgili yorumunda Neseî, az zikir ile Allah rızası için yapılan zikir arasındaki ilişkiye değinmiştir. Azlık miktar olarak değil, Allah rızasını gözetmedeki samimiyetsizlikten dolayıdır.

Bir başka yorumda, Münâfıkların az zikretmesi dört grupta ele alınmıştır. Birincisi; Allah'ın pek az anılması ancak dilleriyle anarlar. Dil ile anmak, kalp ile anmaya kıyasla pek az sayılır. İkinci olarak; Allah'ı pek az hatırlarlar. Üçüncü olarak;

³⁴⁹ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, II,308.; VII, 191.

³⁵⁰ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, IX, 331.

³⁵¹ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*, I, 407.

az namaz kırlrlar. Çünkü insanlara gösteriş olması için bunu yaprlar. Dördüncüsü de namazda sadece tekbir almak ve selâm vermekle Allah'ı anrlar.³⁵² Bu yorumda zikir, namaz ibadeti olarak da yapılsa ihlastan uzak, dil ile de yapılsa kalbî samimiyetten yoksun olduğu için az olması üzerinde durulmuş, münâfıkların dillerini geçmeyen zikrine vurgu yapılmıştır. Gerçekte Allah'a hakkıyla inanmayıp hakiki imanı içinde hissetmeyen münâfıklar, namaza gelirken dahi üşengeç davranır gevşeklik gösterirler, niyetleri samimi olmadığından Allah rızası için ibadet dahi yapamazlar.³⁵³

Diğer bir görüşte az zikretmek, üç durumda değerlendirilmiştir. Birincisi; az denilmiştir çünkü o makbul değildir. İkincisi; Az denilmiştir çünkü o, riya'dır. Şayet gerçekten Allah için yapılıyorsa, çok olurdu. Üçüncüsü; bizatihi azdır bunu sebebi dıştan görünen ile yetinmeleridir. Onlar gizli yapılan okuma ve kıraat ile ilgilenmezler.³⁵⁴ Burada da riya, makbuliyet ve miktar olarak azlık üzerinde durulmuş, bu vasıflar ile münâfığın az zikri tanımlanmıştır.

Münâfıklar, Allah'ı hatırlarına pek getirmezl, onlar anarlarsa dahi pek az anrlar. Bu anma da ağızlarıyladır. Çünkü münâfıklar bunu yaparken tereddüt içindedirler, îmân ve küfür arasında kararsızdırlar, şaşkın bir haldedirler.³⁵⁵ münâfığın az zikrinin, îmân- küfür arasındaki kararsızlığı sebebiyle olduğuna işaret edilmektedir.

Bu yorumlar dikkate alındığında münâfığın zikrini az kılan, Allah'ı az hatırlaması, Allah'ı az anması, Allah'ı anarken ihlastan uzak olması, gösteriş için yapması, Allah rızası için değil can ve mal güvenliği gibi çıkarları için zikretmesi ve namazı riya ile kılması gibi sebeplerdir. Böylece Allah rızası için değil de çıkar sağlamak, gösteriş yapmak için ve ihlastan uzak sadece dil ile yapılan zikrin; münâfığın az zikir içeren söylem biçimi olduğu anlaşılmaktadır.

³⁵² Ebu Suud, *İrşâdü'l- 'Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, II, 246.

³⁵³ Firyâbî, Ebu Bekr, *Sıfatü'n-nifâk ve zemmü'l-münâfikîn* (nşr. Muhammed Abdülkadir Ata), (Beirut:1985), s.63.

³⁵⁴ İbnü'l- Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, I, 488.

³⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 13.

XXI. İFTİRA ATAN SÖYLEM

Münâfıkların inananları görünce farklı bir söylem, inkâr edenlere farklı bir söylem, çıkarları söz konusu olunca daha farklı bir söylem geliştirdiklerine yukarıda değinmiştik. Burada ise hepsinden farklı olarak, vukû bulmayan bir şeyi uydurmak suretiyle iftira içeren söylemi inceleyeceğiz. Diğer söylem biçimlerinde, mevcut bir söylemi, yalanlamak, değiştirmek, kamufle etmek, reddetmek gibi durumlar söz konusu iken burada inananlara zarar verecek bir söylemi üretmek, inananların zihnine ve kalbine şüphe tohumu sokmaya çalışmak ve böylece onlara zarar vermek söz konusudur. Diğer söylemlerinden farklı olarak içinde nifak taşıyan şüpheci münâfiğin, muhatabını şüpheye düşürmeye çalışan söylemini analiz edeceğiz.

“O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunun sizin için kötü olduğunu sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır.”³⁵⁶

Bu ayetin nüzul sebebi ve ifk (افك) hadisesi olarak bilinen olay şöyledir. Peygamber(s) sefere çıkacağı vakit hanımları arasında kura çeker, kura kime çıktıysa sefere onunla giderdi. Beni Mustalik gazvesinde peygamber(s) ile beraber Hz. Aişe yola çıktı. Yolculukta, Hz. Aişe devenin üzerindeki "Hevdec"e bindiriliyor ve indiriliyordu. Peygamber(s) o seferdeki savaşı bitirip geri döndüğünde Medine'ye yaklaşınca geceleyin hareket edilmesini emretti. Hareket emri ilan edilince Hz. Aişe ihtiyacı için gidip birlikten uzaklaştı. Geri döndüğünde gerdanlığının olmadığını fark etti. Tekrar geri dönüp, gerdanlığını aramaya başladı. Onu ararken geç kaldı ve onu deve üzerinde taşıyanlar kendisini devenin üzerindeki "Hevdec"de sanarak deveyi çekip yola koyuldu. Hz. Aişe, gerdanlığını bulduğunda ordu hareket edip gitmişti. Ordunun konakladığı yere geldiğinde orada hiç kimse yoktu. Daha önce oturduğu yere gidip ordunun kendisini arayarak tekrar gelip alacağını düşündü. Orada beklerken uyuyakaldı. Safvan b. Muattal, orduyu geriden takip etmek ile görevliydi. Hz. Aişe'nin

³⁵⁶ Nûr 24/11.

bulunduğu yere vardı, O'nu gördü ve tanıdı. Hz. Aişe deveye bindi ve Safvan deveyi çekti. Orduya yetiştiler. İşte o sırada iftira edenler etti.³⁵⁷ Münâfığın gerçek dışı söylemi gerçekmiş gibi lanse etme çabası, onun Allah inancı (Allah'ın her şeyi bilen olması) ve ahiret inancı (bu durumun cezayı gerektiren bir durum olması) gibi hususları ne denli umursamadığını ortaya koymaktadır.

İfk; (افك) isnat ve yalandan daha ileri olan şeydir. Bunun, “bühtan” anlamına geldiği de söylenmiştir ki “Bühtan”, farkına varmadan ansızın kişinin başına gelen şeydir. Bunun aslı, “çevirme” anlamında olan "İfk" masdarıdır. Çünkü bu tersyüz edilmiş, olması gerekenden daha başka şekle sokulmuş bir sözdür. İftira eden kişiler münâfıklar ile arkadaşlarıydı. İfk hadisesi ile ilgili rivayette doğruya en yakını günahın büyüğünü işleyen kişi için Abdullah b. Übeyy' in kastedilmiş olmasıdır. Çünkü Abdullah b. Übeyy münâfık olmakla birlikte her fırsatta Peygambere(s) zarar vermek istemektedir.³⁵⁸ açıklaması ile “ifk”in yalandan öte olduğunu belirten Râzî, münâfığın iftiracı söyleminin bir maksadının da Peygamberi(s) ve dolayısı ile müminleri incitmek, yaralamak olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun içinde ters yüz edilmiş, olduğundan başka şekle çevrilmiş sözleri kullanmaktadırlar.

İfk (افك), esasından ve aslından çevrilmiş, yalan, iftira, gerçeği değiştirilmiş söz, bühtan demektir. Aslında o iftira yani ifk, yalanı büyük bir şerdir. Münâfıkların başı sayılan Abdullah b. Ubeyy, iftirayı önce o atmış ve topluluk içinde propaganda yaptırmıştı. Kurnaz münâfıklar, cinaslı sözlerle inananları gizliden gizliye heyecana getirmek için çalışmıştı.³⁵⁹Yorumu ile Elmalılı, münâfığın iftira içeren söylemi için yalanı büyük bir şer olması hususuna değinmiştir ki, münâfıkların attıkları iftiranın inandırıcılığını sağlamak için cinas sanatı gibi bazı söz sanatlarını kullandıklarına, bunun kuru bir söylem olmadığına dikkat çekmiştir.

İftira, münâfığın kullandığı silahlardan biridir. Onlar, iyi bilirler ki bir mümin iftiraya aynı şekilde iftira ile cevap verecek kadar seviyesiz davranamaz. Bunu

³⁵⁷ Taberî, *Câmi 'ul-Beyân*, XIX, 115.

³⁵⁸ Râzî, *Mefâtihü'l Ğayb*, XXIII, 337.

³⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân*, VI, 178.

bildiklerinden namus iffet gibi hassas değerler ile ilgili olarak dahi rahatlıkla yalan yere suçlamada bulunabilirler.³⁶⁰

Bu iftirayı atan bir kişi veya birkaç kişi değildir. Bunlar aynı amaç uğruna örgütlenmiş bir gruptur. Yahudi veya münâfık grubu İslam'a karşı açıkça savaşamadığından İslam'ı perde edip ve bu perdesinin arkasına saklanıp İslam'a gizlice komplolar düzenliyorlardı. Bu iftira olayı da öldürücü komplolarından yalnız biridir. Mihne binti Cahş, Mistah b. Esase, Hassan b. Sabit gibi bazı Müslümanlar da iftira olayına bulaştılar. Fakat asıl plan, Abdullah b. Übey'in öncülüğünü yaptığı gruba aitti. Kendisini sorumlu kılacak veya cezalandırılmasını gerekli kılacak bir şekilde açıktan açığa konuşmuyordu. Bunu, kendilerine güvendiği ve onun aleyhinde şahitlik yapmayacağını bildiği kişilere gizliden gizliye söylüyordu. Yapılan bu plan, Medine'yi bir ay boyunca sarsacak ve inanan muttaki bir toplumda bile günlerce dillerde dolaşacak kadar ustaca düşünülmüş ve profesyonelce hazırlanmıştı.³⁶¹ Burada münâfığın iftira içeren söyleminin bireysel değil toplumsal boyutuna dikkat çekilmiştir. İftira içeren söylemin sadece muhataba yönelik zararından ziyade Müslüman toplumda oluşturduğu tahribata vurgu yapılmıştır. Münâfık iftiracı söylemi ile, Müslümana karşı açıkça ortaya koyamadığı tavrını, gizlice ve sinsice yürütmeye çalışmıştır.

Münâfıkların dedikodularına bir diğer örnek de Tebuk seferine gidildiğinde meydana gelmiştir. Peygamber(s), Hz. Ali'yi ardında vekil bırakır. Medine'de kalan münâfıklar bu durumla ilgili dedikoduya başlar. Peygamberin(s) O'nu kadın ve çocukların başına bırakmakla O'nu küçümsediğini, kendisine değer vermediğini söylerler. Bu söylentiler üzerine Hz. Ali, Peygamberin(s) arkasından gidip yetişerek münâfıkların konuşmalarını haber verir. Hz. Peygamber, bu söylentilerin hakikat dışı sözler olduğunu söyleyerek Hz. Ali'yi ikna eder ve geri gönderir.³⁶²

³⁶⁰ Hamdi İşcan, *Kur'an'daki Münafık Tiplerinde Görülen Karakteristik Özellikler*,

³⁶¹ Seyyid Kutup, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, X, 407-409.

³⁶² İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *Sîretü'n-Nebî*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Kahire: ty.), IV, 174.

Münâfıklar gerçeğe aykırı söylemlerini ortaya koymak ve yalan yanlış iddialarda bulunmak için hiçbir fırsatları değerlendirmekten kaçınmamışlardır. Kıblenin Mescid-i Aksa yönünden Mescid-i Haram'a çevrilmesine dair emir gelince, münâfık olanlar dinde çelişki olduğunu iddiasını ileri sürmüşlerdir.³⁶³

Gerek Müslüman bir şahsiyete gerekse Müslüman toplumuna zarar vermek için gerçek dışı söylem üreten münâfıkların, Müslümanların aleyhinde tavırlarını açıktan yapamadıklarında iftira atmak gibi gizli ve gerçek dışı yöntemlere başvurdukları anlaşılmaktadır. İftira içeren söylem, münâfığın zarar vermeye odaklı söylem biçimlerinden biridir.

XXII.SÖZÜN ASLINI DEĞİŞTİREN SÖYLEM

Münâfığın asıl maksadını gizleyip çıkarları gereği bazen inananlardan bazen kâfirlerden yana olup³⁶⁴ açık, net, belirgin bir tarafının olmaması gibi söylemi de açık ve net değildir. Onun konuşma tarzında, sözü asıl manasının dışında bir anlamda kullanmak, eğip bükme, üstü kapalı ifade etmek, ses tonu ve vurgu ile mana yüklemek, içi çirkin olan sözü dıştan süslü göstermek, herkesin bildiği dışında bir anlamda kullanmak gibi hususlar mevcuttur. Ayette “لُحْنِ الْقَوْلِ” olarak ifade edilen ve mealde konuşma tarzı/biçimi şeklinde belirtilen konuşma şekli, münâfık kişiliğini tanımda en etkili unsurlardan biridir.

*“Biz dileseydik onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma tarzlarından tanırsın. Allah işlediklerinizi bilir.”*³⁶⁵

Ayette geçen “Lahn (لحن)” kelimesi uydurulmuş sözlerle konuşmak veya dili eğip bükerek konuşmak anlamlarını içermektedir.³⁶⁶ Falanca kişi keliminde lahn yaptı

³⁶³ Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, 38.

³⁶⁴ Nisâ 4/141.

³⁶⁵ Muhammed 47/30.

³⁶⁶ Halil b. Ahmet, Ebu Abdi'r-Rahmen, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzumi, İbrahim Sâmîrâî, (y.y: Dâru Mektebeti'l-Hilal, ty.), III, 229–230.

denilmesi, o kimsenin sözün mantığında hata yapması, sahih mantık dışında söz söylemesi anlamında kullanılır. Kişinin idrak ettiği hususta, başkasının idrak etmekte zorlanacağı veya ayırt edemeyeceği bir farklılık meydana getirmesi için de lahn kullanılır. Hadis-i şeriflerde de kelime; münker bir iş, işin sonunu görmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.³⁶⁷

Fîrûzâbâdî “kavl” kelimesini; söz, kelim, eksik veya tam dilin açıkladığı her lafız olarak ifade etmiştir. Lahn, kelimde yapılan hatadır.³⁶⁸ Ebu Hilal el-Askerî, lahn ile hatayı birbirinden ayırır ve hatanın hem sözde hem kelimde yapılabildiğinin ancak “lahn”nın sadece kelimde olabileceğini söyler ve kelimde yapılan lahn için, zekayı harekete geçirecek bir kullanım olmasına dikkat çeker.³⁶⁹ Lahni-l kavl (لَحْنُ الْكَوَلِ) sözün içi çirkin lakin dışı güzel birtakım lafızlarla söylenmesidir.³⁷⁰ Sözün, mana ve üslubunun bilinen anlamı beyan etmemesi, anlamı doğru olmayan bir şekilde kullanılmasıdır.³⁷¹

Lahni-l kavl sözün üslubu veya bir sözü dolaylı ve dolambaçlı taraflara eğip bükmeğdir. Hata yapana “lahin” denilmiştir çünkü o kişi de sözü doğrudan çevirir.³⁷² Lahni-l kavl için sözlerin doğrudan çevrilmesi, eğilip bükülmesi, üstü kapalı ifadeler içermesi gibi özellikler taşımasının yanında ses tonunun da özelliklerden bir diğeri olduğuna değinilmiştir. Muhammed Esed, ayette geçen lahn kelimesi ile ilgili olarak; lâfzen, sîmâda, görünürde bir işaret olmasa bile konuşmasının tonundan (lahn) ikiyüzlülük yapanların tanınabileceğine vurgu yapar.³⁷³

Üslup olarak da tercüme edilen “lahn” kelimesi, mana, içerik anlamlarına da gelir. Veyahut sözün, tevriye ve ta’riz yönüne çekilmesidir. Yani birden fazla anlamı

³⁶⁷ İbnü'l-Esîr, en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l Eser, V, 240.

³⁶⁸ Fîrûzâbâdî, Ebü'tTâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakûb, el-Kâmûsu'l-muhît, (Beyrut: Müessesetü'r Risâle, 2005.), I, 1358.; II,233.

³⁶⁹ Askerî, Ebu Hilâl, el-Furuku'l-Lugaviyye, Thk: Ebu Amr Ammad Zeki el- Bârûdî, (y.y.: Mektebetü't-Tevfikiyye, ty.), I, 55.

³⁷⁰ Bikâî, Ebü'l-Hasan Burhaneddin İbrahim b. Ömer b. Hasan er-Rubat el-Bikâî el-Hirbevi, Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver, (Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.), XVIII, 255.

³⁷¹ Nehhas, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Murâdî el-Mısrî, İ'râbü'l-Kur'ân, Thk. Muhammed Ali Beydun, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-ilmîyye. 1421.), IV, 126.

³⁷² Beydâvî, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, V, 124.

³⁷³ Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, 1041.

bulunan bir sözün, herkesin bilmiş olduğu yakın anlam yerine uzak bir anlama çekilerek kullanılmasıdır. ³⁷⁴ Burada da lahni-l kavı için, sözün manasının olması gereken ve herkesin bilip anladığı anlamdan uzaklaştırılması özelliğine işaret edilmiştir.

Lahni-l kavı, sözün edası, söyleniş tarzı, üslûbu veya eğimi, kıvrımıdır. İ'rabda veya tecvidde yapılan hataya da lahin denir. Mesela bir zafer kazanıldığı zaman “Biz de sizinle beraberdik.” (Ankebut, 29/10) demeleri, biraz sıkıştıkları zaman “Şüphesiz bizim evlerimiz açıktır.” (Ahzap, 33/13) demeleri, “o demin ne dedi?” demeleri gibi ifadeler hep sözün lahn cümlesindedir. ³⁷⁵ Yorumu ile Elmalılı lahni-l kavı söylemini örneklendirmiştir.

Genel itibari ile münâfık, Kur'ân'da Müslümanların arasında yaşam sürmeyi tercih eden, kişiliği bozuk, şüpheli, kendine güveni olmayan, zaafına yenilmiş, Müslümanlara karşı her zaman gizli bir gündemi olan, Müslüman dışındaki unsurlara karşı iş birliği arayışında, ikircikli bir yapıya sahip olmasından dolayı muhabibine güven vermeyen, kibirli olduğu için üslubunda alaycı, ibadetleri isteksiz ve zorla yapan bir kişiliğin sahibi olarak gösterilmektedir. ³⁷⁶ Bu kişiliğin bir yansıması olarak da sözleri, ikircikli bir yapıya sahip, Müslümanlar aleyhine olanlarla iş birliği halinde, gizli, üstü örtülü, Müslümanların arasında lakin onların aleyhinde, güven vermeyen yani içi başka dışı başka mana içeren ifadeler içermektedir.

Münâfıkların konuşmalarında, sözlerinin mantık dışına çıkması, sözü doğru anlamından saptırmaları ve ses tonları bütün bunlar o kişilerin münâfık olduğuna işaret eder. ³⁷⁷ “Sen onları konuşma tarzından tanırsın” yani, o münâfık kimseleri, sözlerinin maksat, mana ve üslubuyla tanırsın ki onlar, Müslümanların ve peygamberin(s) davalarına, üstü kapalı, belli olmayacak bir biçimde kötöleme yaparlar. ³⁷⁸

³⁷⁴ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, VIII, 520.

³⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII, 413.

³⁷⁶

³⁷⁷ Seyyid Kutup, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, XIII, 401.

³⁷⁸ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XXVI, 125–126.

Bu yorumların çizdiği çerçevede, üstü kapalı, doğrudan çevrilmiş, mantık dışına çıkan, anlamdan saptırılan, bilinen manası dışında uzak anlamı ile kullanılan, söyleyiş tarzı eğimli ve kıvrımlı, uydurulmuş, dışı güzel içi çirkin vasıflar içeren söylem, münâfığın lahni-l kavî söylem biçimidir. Münâfıklar, içlerindeki çirkinliği gizlemek için sözü eğip bükerek, üstü kapalı, dolambaçlı yollardan söylemeye çabalasalar da bu durum kendi aleyhlerinde, münâfıklığı ele veren bir söylem biçimi olmaktadır.

“Gizli konuşmaktan menedilen o kimseleri görmüyor musun, yine dönüp yasaklandıkları şeyi yapıyorlar; günah işleme, haksızlık etme ve peygambere karşı gelme hususunda fısılđaşıyorlar. Sana geldiklerinde de Allah’ın seni selâmlamadığı bir biçimde selâm veriyorlar. Üstelik birbirlerine, “Allah bizi bu söylediklerimizden dolayı cezalandırsa ya!” diyorlar. Cehennem onlara yeter; işte oraya girecekler, ne kötü bir sondur o!”³⁷⁹

Peygamber(s) ve müminlere karşı münâfıklar ve Yahudilerden bir grubun komplo amacıyla özel toplantılar düzenlemeleri hususunda nazil olmuştur. Münâfıklar bilhassa cihat ve zor zamanlarda bu gibi işler yapıyorlardı. İhlas sahibi samimi müminler önlerinden geçtiği vakit münâfıklar yüzlerini buruşturuyordu. Bu durum da müminlerin kalbinde bir ızdırab ve endişeye sebep oluyordu. Müminler, durumu peygambere(s) şikâyet ettiler. Daha sonra, bazı Yahudiler peygambere(s) geldiklerinde (es-selamu aleyküm) “Allah’ın selamı üzerine olsun” yerine (es-sâmu aley-küm) “ölüm üzerine olsun” diyorlardı. Bunu fark eden Hz. Aişe “ölüm ve lanet sizin üzerinize olsun” diye karşılık verdi. Peygamber (s) “Sabırlı ol ey Aişe, Allah bütün işlerde yumuşak olmayı sever.” deyince “Ya Rasulallah, ne dediklerini duymadın mı?” dedi. Peygamber(s) de “Ben de bil mukabele dedim ya” buyurdu.³⁸⁰

“Sana geldikleri zaman seni Allah’ın selâmlamadığı şeyle selâmlarlar” ifadesinin kimler hakkında indiğine dair iki görüş belirtilmiştir. Birincisi Yahudilerdir ki buna Hz. Aişe’nin rivayeti delil gösterilir. İkincisi münâfıklardır. Bu da İbn.

³⁷⁹ Mücâdele 58/8.

³⁸⁰ Derveze, *et-Tefsîrül-Hadis*, VIII, 480.

Abbas'tan rivayet edilmiştir.³⁸¹ Bu selamlamayı yapanların kimler olduğuna dair ihtilaf edilmiş, kimi Yahudiler kimi münâfıklar kimi de kâfirlerden bir grup olduğunu söylemiştir. Doğruya en yakın olan Yahudilerin olmasıdır.³⁸²

Yahudiler ve münâfıklar, Peygamberimize selâm, verirken “Essamü aleyküm” veyahut “Enim sabahan” diye selâm veriyorlardı. Onların dilinde sam “ölüm” demektir. İkinci selamları ise Arapça “iyi sabah” demektir. Fakat bu kelimeyi söylerken Araplarda yaygın olduğu veçhiyle yani başta bulunan iki harfi telaffuz etmeyip “İm Sabahan” diyorlardı ki, bu şekliyle “Sabah sabah kör olasın” anlamına gelir ki asıl kastettikleri anlam da bu idi. Oysa ki Allah'ın, peygamberlerine selâmı “Selamün ale'l mürselîn yani Peygamberlere selâm olsun!” şeklindedir.³⁸³

Bu ayet ile ilgili olarak münâfıkların tavrını eleştiren Seyyit Kutup, o kimselerin birini selamlamak için kullanılan cümleyi ağızlarında eveleyip geveleyerek onu gizliden kötü bir manaya gelecek biçimde çevirdiklerini mesela Yahudilerin söylediği gibi “Essamu Aleyküm” dediklerini belirtmiştir. “Esselamu Aleyküm” demiş imajı vererek “sizlere ölüm” ya da “siz de batın dininiz de batsın!” dediklerini ya da dış görünüş itibari ile güzel görünen fakat içinde taşıdığı anlam ile çirkin olan daha başka sözler dediklerini belirtmiştir.³⁸⁴

Bu selamlamanın münâfıkların söylemi olduğuna değinen İbn Âşûr ise Hz. Peygamberin(s) ve bir grup Yahudi arasında bahsi geçen bu olayın bu ayetle ilgisi olmadığı ve burada münâfıkların “es-selâmü aleyk” yerine Câhiliye âdetinde kullanılan selâm ifadelerini sürdürmek hususunda ısrar etmelerine ya da Yahudilerden öğrendikleri bir takım kinayeli sözleri (bk. Nisâ 4/46; Bakara 2/104) söylemelerine işaret edildiği kanaatini taşımaktadır.³⁸⁵

³⁸¹ İbnü'l- Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, IV, 246.

³⁸² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIX, 491.

³⁸³ Ebu Suud, *İrşâdü'l- 'Aklı's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VIII, 219.

³⁸⁴ Seyyid Kutup, *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, XIV, 345.

³⁸⁵ İbn Âşûr, *Muhammed-et-Tâhir, et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: Dâru's-Suhnûn, 1997.), XXVIII, 31.

İbn Abbas'tan nakledilen bir ifadeye göre bu ayetin tamamının münâfık kişiler hakkında olduğu ifade edilip, o münâfıkların arasında Yahudi karakteri taşıyanların da bulunduğu belirtilmektedir.³⁸⁶

Kimlerin olduğu hakkında ihtilaf edilmiş olsa dahi, sözü eğip bükerek konuşma biçimini söylem edinmiş münâfıkların selam biçimini de eğip bükerek söylemiş olmaları ihtimal dahilindedir. Zira onların peygamberin(s) başına bir iyilik geldiğinde üzülecekleri, bir fenalık geldiğinde sevinecekleri ayet ile bildirilmiştir.

*"Sana bir iyilik gelirse, bu onları üzer. Eğer başına bir musibet gelirse, "Biz tedbirimizi önceden almıştık" derler ve sevinerek dönüp giderler."*³⁸⁷

Peygamberin(s) ve inananların başına iyilik gelmesini istemeyen münâfıklar için kötülük dileyen söylemde bulunmak muhtemeldir. Kalbinde inananlara karşı zarar gelmesini arzulayan, zihninde zarar verecek planlar hazırlayan ve zararlı eylemlerde bulunan münâfiğin söyleminin de zarar içermesi ve bunu alenen değil üstü kapalı şekilde yapması, münâfiğin içinde büyüttüğü kötülüğün dışa yansımasıdır. Sözlerinde gizlediği kötülüğün ancak farkındalık ve dikkatli bir algı ile anlaşılabilmesi lahni-l kavil söylemi, münâfiğin söylem biçimidir.

³⁸⁶ İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-Vecîz ft Tefsîri'l Kitâbi'l-Azîz*, Thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.), V, 277.

³⁸⁷ Tevbe 9/50.

SONUÇ

İslam'ın muhatabı olanlar; inananlar, inanmayanlar ve inanmış gibi görünüp îmânı içine sindiremeyenler olarak gruplandırıldığında, en zararlı olanların inanmış gibi gözükene olduğu söylenebilir. Onlar dost kılığına bürünmüş düşmanlardır, düşmanlıkları belli olmadığından kişi sakınmak için tedbir almayı ihmal eder. Münâfıklar, her zaman ve her toplumda var olabilen ve sakınılması gereken gizli düşmanlardır. Hem münâfıkların zararlarından sakınmak hem de içimizde münâfıklığa ait tavırların yer edinmesini engelleyebilmek için münâfık kişiliğini tanımak çok önemlidir.

Bu çalışmada, münâfık kişiliği ve hususen münâfığın söylem biçimi analiz edilerek münâfığın vasıflarının daha iyi tanınmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Söylem biçimi, kişiyi tanımak hususunda önemli bir etkidir. Bu manada münâfığın söylem biçimini bilmek, kişiye farkındalık sağlaması bakımından gereklidir. Yukarıda ayetler ışığında incelemeye çalıştığımız söylemler, sadece bir konuşma biçimi olmaktan ziyade kişiliğin bir parçasıdır.

Söylemler, söylenenlerin altında yatan, ikiyüzlülük, art niyet, düşmanlık, korkaklık, çıkarlarının peşinden gitmek, gerektiğinde düşmanla iş birliği yapmak, rahatına düşkünlük ve îmân esaslarını hakkı ile idrak edememek gibi alt sebepleri beraber değerlendirilmelidir. Bu alt sebepler varlığını sürdürdükçe, münâfığın eylem ve söyleminde Müslümanlara yönelik zararlar varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu çalışmada alt sebepler analiz edilmiş böylece münâfık kişiliğinin, eyleminin ve söyleminin altında yatan nedenlerle birlikte düşünce biçimi, duygu biçimi, eylem biçimi ve ilişki biçimleri de dikkate alınarak söylem biçimleri incelenmiştir.

İçinde nifakı besleyen münâfık kişiliğinin bir parçası olan söylem biçiminin somutlaştırıldığı bu çalışmada, münâfıkça söylemi değiştirmek için öncelikle değişmesi gereken alt sebepler netleştirilmiş, Müslüman söylemi ile münâfık söylemi arasındaki benzerlikler ve bu söylemleri farklılaştıran unsurlar ifade edilmiş ve böylece Müslümanın söylemini münâfıkça ifadelerden koruması için dikkat edilecek hususlar üzerinde durulmuştur. Münâfıkça söylemlerin bireysel ve toplumsal

zararlarına yer verilmiş ve zararları gidermek için sakınılması gereken söylem biçimleri ifade edilmiştir.

Mala düşkün, çıkarlarının peşinden koşan, ikiyüzlü tavırlar sergileyen, işine geldiğinde Müslümanın yanında işine geldiğinde tam karşısında durabilen, toplumda güç ve iktidar kimde ise o tarafta olmayı çıkarına uygun bulan, iman esaslarını değil dünyevi menfaatleri önceleyen, zayıf karakterli, net bir duruşu bulunmayan münâfık kişiliğinin söylemi de karakterine uygun olarak, çıkarlarına, güçlü olan tarafa yakın durmaya, inancına göre değil menfaatine göre değişmektedir. Bu söylem biçimleri, münâfık kişiliğin dışa yansıyan emareleridir. Münâfığın gizlemeye çalıştığı nifaka dair ipuçlarıdır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuat. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
- Abdurrahman, Âişe. *et-Tefsîrû'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kâhire: Dâru'l-Maârif, ty.
- Alûsî, Ebu's-Senâ Şehâbeddin Mahmud b. Abdullah. *Rûhü'l-Meâni fî tefsîri'l-Kur'ân'il-Azîm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2010.
- Alper, Hülya. “Nifâk ya da İmânda Çatışma (Kur'ân-ı Kerîm Bağlamında Nifâk Psikolojisi)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, İstanbul, (2002/1): 5-24.
- Askerî, Ebu Hilâl. *el-Furuku'l-Lugaviyye*. Thk: Ebu Amr Ammad Zeki el- Bârûdî, y.y.: Mektebetü't-Tevfikiyye, ty.
- Beğavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd, Muhammed el-Ferrâ. *Meâlimü't-Tenzîl*. Thk. Hâlid Abdurrahmân el-Akk, Mervân Sevvâr, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1987.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihü'l-Buhârî*. (I-VIII), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Bikâî, Ebü'l-Hasan Burhaneddin İbrahim b. Ömer b. Hasan er-Rubat el-Bikai el-Hırbevi. *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver*. Kâhire:Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l Fikir, ty.
- Beydâvî, Ebü'l- Hayr Abdullah bin Ömer. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. Thk. Muhammed Abdurrahman, Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l, 1418.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcu'l-luga ve sıhâhu'l Arabiyye*. nşr. Şihâbüddin Ebu Amr, Beyrut: 1998.

- Çelik, Hüseyin. *Kur'an'da Nifak-Münafıkların Özellikleri.*, Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Çiçek, Hacı. “Münafıkların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2, (Güz 2012): 1199-222.
- , *el-Münafikun*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2009.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar*. İstanbul: Esra Yayınevi, 1996.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrü'l-Hadis*. 10 cilt. Kahire: Dâru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383.
- Ebu Suud, *İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîmi*. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, Ty.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. Ankara:Akçağ Yayınları, 2006.
- Ersöz, Muhammed. “Kur'an'da Münafık Karakteri ve Onlar İçin Kullanılan “ بعض من بعضهم ” İfadesi Üzerine Bir İnceleme”. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:8, (2016), 81-97.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul:İşaret Yayınları, 2000,
- Fîrûzâbâdî, Ebü'tTâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakûb. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Firyâbî, Cafer b. Muhammed b. Hasan. Sıfâtü'l-Münâfık. Thk. Bedr b.Abdullah el-Bedr, Kuveyt: Dârü'l-Hulefâ., 1406.
- Gürel, Ramazan. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'a Göre “Münafıklık” Kavramı*. İstanbul:Düşün Yayıncılık, 2014.
- Halil b. Ahmet, Ebu Abdi'r-Rahmen. *Kitâbü'l-Ayn*. (I-VIII), Thk. Mehdi el-Mahzumi, İbrahim Sâmirâî, y.y.: Dâru Mektebeti'l-Hilal, ty.

- Hatipoğlu, Nihat. *Peygamberimiz Döneminde Müşrik ve Münafık Liderler*. y.y.:Özge Yayıncılık, 2015.
- İbn Âşûr, Muhammed-et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru's-Suhnûn, 1997.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. Thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*. Thk. Abdurrezzak Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1422.
- İbnü'l-Esîr, Ebu's-Seadet el-Mübarek b. Muhammed el-Cezeri. *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'lEser*. (I-V) Thk. Tahir Ahmet ez-Zavi, Mahmut Muhammed et-Tanahi, , Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ty.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. *Sîretü'n-Nebî*. Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire: ty.
- İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l Azîm*, Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Beyrut: Daru'l Kitap Ulumiyye, 1419.
- , Ebu'l Fidâ İsmail b. Ömer. *El-Bidaye Ve'n-Nihaye*, Beyrut, 1966.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. (I-XV), Beyrut: Dâru Sâdır, ty.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb. *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*. Thk: Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ty.
- İşcan, Hamdi. *Kur'an'da Münafıkların Özellikleri*. İzmir: Işık Yayınları, 2003.
- Kalkan, Ahmed. *Nifak ve Münafıklık*. İstanbul: Kalemder Yayınları, 2012.
- Karaman, Fikret. *Münafıklığın İtikadi Boyutu ve İslami Tebliğ Etkisi*. Elâzığ:1996.

- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da İmân Psikolojisi*. İstanbul: Yalnızkurt Yayınları,1997.
- Kılıç, Sadık. *Kur'an'a Göre Nifak*. İstanbul: Furkan Yayınları, 1982.
- Kurt, Hasan. *İslam İnançına Göre Nifak ve Münafık*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2004.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmet Berdûnî ve İbrahim Atfîş. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'an*. (I-XVI), Çev. Bekir Karlığa- M. Emin Saraç- İ. Hakkı Şengüler. İstanbul: Hikmet Yayınları. 1984.
- Lâşîn, Abdülfettâh. *Luğatü'l-münâfikîn fi'l-Kur'an*. Beyrut:1985.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-Uyûn*. Thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, ty.
- Maturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*. Thk. Mecdî Basillûm. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. 1426/2005.
- Mukâtil B. Süleyman, Ebû'l Hasen Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîr-i Kebîr*. (Tefsîr'u Mukâtil b. Süleymân), Thk. Abdullah Muhammed Şehâtî, Beyru: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî,1423.
- Mevdudî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhimül-Kur'an*. Trc. M. Han Kayanî, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Müslim, Ebü'lHüseyn Müslim b. elHaccâc b. Müslim elKuşeyrî en-Neysâbûrî. *Sahîhu Muslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ty.
- Nehhas, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısırî. *İ'râbü'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Ali Beydun, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-ilmîyye. 1421.

- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl*. Thk. Yusuf Ali Bedîvî. Beyrut: Dâru'l Kelimi't-Tayyîb. 1419.
- Râzî, Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-Ğayb*. (I-XXXII), Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Salim, İbrahim Ali. *en-Nifâk ve'l-münâfikûn fi ahdi Resulillah*. Kahire:1970.
- Sezikli, Ahmet. *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*. Ankara: T.D.V.Y., 1997.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el_Hudayrî. *ed-Dûrru'l-Mensur fit-Tefsîr bil-Me'sur*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ty.
- Şentürk, Mustafa. "Kur'ân'da Münâfik Karakterine Panoramik Bir Bakış", *Ordu Üniv. İlahiyat Fakültesi*, (Ordu:2016.), 225-235.
- Temel, Ali Rıza. *İslam Davası ve Münâfiklar*. İstanbul: Bahar Yayıncılık, 1987.
- Taberî, Muhammed b.Cerir b.Yezid b. Kesir b.Galib. *Câmi'u'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, y.y.: Müessesetü'r Risale, 1420.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Câmiu's-Sahîh Sünenü't-Tirmizi*. (I-V), Thk. Ahmet Muhammed Şakir, Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, ty.
- Yalçın, Cavit. *Kur'ân'da münâfik karakteri*. İstanbul:Vural Yayıncılık, 1996.
- Yıldız, Abdullah. *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları Münâfiklar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. Beyrut: Şerhu'l-Kâmûs, ty.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf: an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-akâvil fi vucûhi't-te'vîl*, Beyrut: Beyrut: Dâru'l-kitâbu'l-arabiyye, 1407.
- Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-Münîr*. I-XXXII, Şam: Dâru'l-Fikr, 1991.